

Spolupráca, konflikt a legitimita v spoločnosti - 11. slovenské a české sociologické dni

KNIHA ABSTRAKTOV

príspevkov prijatých na rovnomennú konferenciu
Sociologického ústavu Slovenskej akadémie vied v. v. i., Slovenskej
sociologickej spoločnosti pri SAV a Českej sociologickej spoločnosti konanej
v dňoch 10. - 13. Septembra 2024 v Kongresovom centre SAV ACADEMIA Stará
Lesná

Zostavovateľky: PhDr. Zuzana Kusá, CSc., PhDr. Elena Kajabová

Vydavateľ Sociologický ústav SAV v. v. i.

ISBN 978-80-89897-47-6

Obsah

Plenárne prednášky	3
Sekcie konferencie.....	8
1. Kontexty obnovovania sociológie a empirického výskumu v prvej polovici 60. rokov 20. storočia	8
2. Prínos národných sociologických spoločností k disciplinárnej, subdisciplinárnej a teoretickej profilácii českej a slovenskej sociológie	11
3. sekcia Disabilita a zraniteľnosť.....	12
4. Environmentálna sociológia a antropozológia (human-animal studies) ...	14
5. Organizácie a inštitúcie: normatívne očakávania a uplatňované postupy	21
6. Vzdelávacie dráhy detí a mladých ľudí: inštitucionálne rámce, spôsoby výberu, faktory a dôsledky ich voľby	27
7. Lokální demokracie a jej legitimita v Českej republike a na Slovensku. Prorstor stretu zájmů či spolupráce?.....	31
8. Spoločnosť v ne/bezpečí?.....	36
9. Sociálne a kultúrne kontexty konšpiračných teórií a dezinformácií v českom a slovenskom priestore.....	41
10. Tradície a súčasnosť konzumácie alkoholu v ČR a SR: vzorce, funkcie, sociální súvislosti	45
11. Spotreba a spotrebiteľ: prieniky konzumerizmu do spoločnosti	46
12. České a slovenské väzeňství: oddělené i provázané	49
13. Otvorená sekcia	50

Programový výbor konferencie:

Ing. Mgr. Miloslav Bahna, PhD., Sociologický ústav SAV v. v. i.; Doc. Mgr. Roman Hofreiter, PhD., FF Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici/SSS pri SAV; Doc. Dr. Helena Kubátová, PhD., FF Univerzita Palackého v Olomouci/ČSS; PhDr. Zuzana Kusá, CSc., Sociologický ústav SAV v. v. i. /SSS pri SAV; PhDr. Ing. Petr Soukup, Ph.D. FSV Univerzita Karlova Praha.

Programový a organizačný výbor pre tematické sekcie:

Doc. Mgr. Miroslav Tížik, PhD., Sociologický ústav SAV v. v. i.
PhDr. Martin Vávra, PhD., Sociologický ústav AV ČR v. v. i
Doc. Dr. Dilbar Alieva, CSc., Sociologický ústav SAV, v. v. i.
Mgr. Miroslav Paulíček, PhD. FSS Ostravská univerzita
Mgr. Hana Porkertová, Ph.D., Mendelova univerzita v Brně
Mgr. Martin Fafejta, Ph.D., Univerzita Palackého v Olomouci
Doc. Dušan Janák, PhD. FF Univerzita Komenského Bratislava; Mendelova univerzita
Mgr. Katarína Strapcová, PhD., Sociologický ústav v. v. i.
Mgr. Jana Lindbloom, Sociologický ústav SAV v. v. i.
PhD., Mgr. Ema Hrešanová, Ph.D., katedra sociologie FSV Univerzita Karlova
Doc. Mgr. Roman Džambazovič, PhD., FF Univerzita Komenského Bratislava
Prof. PhDr. Tomáš Katrňák, PhD. Fakulta sociálních studií, Masarykova univerzita
Doc. Mgr. Dan Ryšavý, Ph.D., Filozofická fakulta Univerzita Palackého Olomouc
Prof. RNDr. Ján Buček, CSc., PRIF Univerzita Komenského v Bratislave
PhDr. Karol Čukan, CSc., Sekcia sociológie armády SSS pri SAV
PhDr. Dominika Pažická Černáková, PhD., Ministerstvo obrany Slovenskej republiky
Mgr. Jitka Laštovková, Ph.D., Univerzita Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem
Mgr. Marie Heřmanová, PhD. Sociologický ústav AVČR v. v. i.
Mgr. Dominik Želinský, PhD., Sociologický ústav SAV v. v. i.
PhDr. Jiří Vinopal, PhD., katedra sociologie FF Univerzita Karlova Praha
Prof. Martin Bútor, CSc, Inštitút pre verejné otázky
Mgr. Milan Zeman, Sociologický ústav SAV v. v. i.
doc. RNDr. František Křížan, PhD., PRIF UK Bratislava
Mgr. Lukáš Dirga, Ph.D, FF Západočeská univerzita v Plzni;
Ing. Alena Lochmannová, Ph.D., MBA, FZS Západočeská univerzita v Plzni
Doc. Dr. Helena Kubátová, PhD., Univerzita Palackého v Olomouci,
PhDr. Zuzana Kusá, CSc., SÚ SAV, Mgr. Jana Strussová, PhD., SÚ SAV, v. v. i.
Doc. Mgr. Roman Hofreiter, PhD. FF Univerzita Mateja Bela Banská Bystrica

Zameranie konferencie:

Konferencia sa zameriava na skúmanie základných procesov, ktoré prispievajú k spoločenskej stabilite či jej narúšanju. Jeho rozmanitú podobu konkretizujú príspevky pozvaných prednášateľov, ktoré odznejú v plenárnych častiach konferencie, a jej dvanásť tematických a jedna otvorená sekcia.

Plenárne prednášky

Prof. Erika Harris, University of Liverpool

The Dilemma of Nationalism in Central and Eastern Europe

Focus of this lecture is on nationalism, and inevitably, on ethnicity in Central and Eastern Europe (CEE). I do not view nationalism in this part of Europe as a fundamentally different phenomenon than elsewhere in the world. I view nationalism as a legitimising, ideological and organisational principle which is intrinsically linked to the formation and maintenance of modern nation-state which constitutes the institutional embodiment of 'the nation.' As such, it accompanies all societal changes and adapts to all challenges societies are facing – everywhere. My argument is rather that due to historical, political and cultural reasons, 'the nation' in CEE is politically more salient than in the other parts of the continent. The reasons as to why, manifestations and implications thereof form the content of this lecture.

This lecture is a result of many years of studying and observing the role of identity both ethnic and national in the process of huge constitutional and institutional changes since the fall of communism. The effort to build new democratic structures and capitalist economy out of the ruins of communism was soon eclipsed by the next stage of post-communist democratisation - 'catching up' with the West through European integration. The newly acquired and highly valued sovereignty had to be partially surrendered in exchange for national prestige, more effective economy and geopolitical safety net of belonging to the bloc of advanced democracies. This largely successful process faced and continues to face many obstacles; some deriving from the persistent structures left by communist regimes and 50 years of political and cultural isolation from the West, and some deriving from very contemporary challenges of modern democracies. Three decades later, as our increasingly global world, both East and West appear to be in ideological, and economic flux while ecological peril and geopolitical risks are mounting, the Central and Eastern European countries are facing a dilemma: having spent 30 years integrating into a chosen European home, they are trying to reclaim their own identity – political and national. My argument is that due to historical, political and cultural reasons, 'the nation' in CEE is politically more salient than in the other parts of the continent. The reasons as to why, manifestations and implications thereof for cooperation in Europe, potential for ongoing conflict and the legitimisation of political action form the content of this lecture.

My lecture consists of three parts. I start off by asking how and why, if at all, eastern part of the continent is different to Western Europe by exploring similarities and clarifying divergencies. In the second part I move to the major repositioning of borders and dramatically altered legal and political status of ethno-national groups vis-à-vis each other, within and beyond states. I seek to unravel the complexities of changing borders and 'unfinished business' these changes left behind. I address the meaning of citizenship in the era of multiple affiliations, and extensive kin-state legislation and the impact on politics of nationalism. I am particularly interested in the construction of national narratives in countries that in the huge repositioning of borders have lost territories and political dominance in their region (for example Russia, Serbia and in the past Hungary), and the implications for their foreign policymaking. In the third part I focus on historical revisionism which with its often historically erroneous and morally suspect interpretation of historical memory leads to a further dilemma when the EU membership remains desirable, but European values are being undermined by a distinctly un-European ethos.

I conclude with reference to the rising illiberalism, populist calls for the restoration of national sovereignty, vicious anti-immigration rhetoric and much talk about the so called 'new nationalism', everywhere.' Eastern and Central Europe joined a well-established European political system with a considerable historical, economic and political time-lag which over the

last 30 years had narrowed, but not disappeared yet. This leads to less secure national identities which combined with new societal challenges keeps nationalism alive. There is no 'new' nationalism; new are political conditions within which today's nationalism spreads.

Prof. PhDr. Soňa Szomolányi, CSc., Filozofická fakulta Univerzity Komenského
v Bratislave

Je skutočne slovenská spoločnosť polarizovaná?

Príspevok rozvádza argumenty v prospech tézy: *„Napriek rozšírenosti postojov a hodnotových orientácií obyvateľstva, ktoré nie sú priaznivé pre sociálnu kohéziu, jej súčasná úroveň na Slovensku je významnejšie určovaná politickou elitou ako hodnotovými orientáciami obyvateľov.“*

Najzávažnejšia vnútorná príčina rozkladu sociálnej kohézie je absencia takej konsenzuálnej politickej elity, ktorá je jednotná v otázkach strategického smerovania krajiny – politického, ekonomického a zahranično-politického – a v politickom zápase dodržiava spoločné „pravidla hry“. Externým faktorom, ktorý ovplyvňuje dynamiku vzťahov, tak medzi jednotlivými fragmentami politickej elity, ako aj ich vzťahy s verejnosťou je dnes vojna Ruska na Ukrajine a hybridná vojna Ruska proti Slovensku. Pridáva sa k tomu energetická kríza a inflácia a spoločne to vytvára živnú pôdu pre anti-systémový fragment elity mobilizovať tých objektívne najviac postihnutých občanov polykrízou.

Súčasná konfigurácia politickej elity pozostáva zo štyroch fragmentov politickej elity a nie z dvoch proti sebe stojacich monolitných táborov ako by to mal naznačovať v politickej diskusie až nadsúhlasený termín polarizácie, ktorý sám môže prispievať k rozštiepeniu spoločnosti. V skutočnosti spoločenská podpora pre tieto fragmenty je diferencovaná. Preto je adekvátne pomenovať usporiadanie ich vzťahov (konfiguráciu) ako *„fragmentovane rozštiepená polarizácia“*, a nie *„polarizácia“*. S upresnením, že ide o polarizujúcu asymetrickú. Je to prítomnosť práve fragmentácie, ktorá otvára „okno príležitosti“ pre graduálny posun ku konsenzuálnej konfigurácii politickej elity ako to Slovensko úspešne zažilo v rokoch 1998 – 2006, a v konečnom dôsledku aj k posilneniu súdržnosti spoločnosti. Tá je aj predpokladom k zvýšeniu kvality života. Autorka sa opiera o zistenia komparatívnych výskumov európskych krajín a o dáta z prieskumov Globsecu, Eurobarometra, Focusu, SÚ SAV, European Values Survey and World Value Survey.

Dr. Ela Drazkiewicz, PhD, University of Lund

To trust or not to trust? Dealing with disinformation and conspiracy theories at the time of crisis

Social and political trust are often considered important and positive component of social life. Amid Super Election Year of 2024, when Europe grapples with Russian invasion of Ukraine as well as Palestinian-Israeli conflict, destabilisation of the old networks of trust might have profound consequences for the future of Europe. To that end, disinformation and conspiracy theories are increasingly used for scaremongering and generating the anxious feeling of uncertainty. They are mobilised to generate conflicts, break up political alliances or used to influence political moods and voting preferences.

However, for people residing in Central and Eastern Europe political spaces cluttered with half-truths, propaganda, verified conspiracies and fully fabricated theories are certainly nothing new. To date, the excess of conspiratorial theorizing in the region has been mostly a reason for concern. It has been associated with political polarization, radical nationalism and discriminatory movements. But while most scholars focused on the negative effects of living with conspiracy clutter, in this talk I want to consider if there are any positive lessons that can

be learned from those decades of navigating political worlds stuffed-to-capacity with conspiracy theories, disinformation and propaganda. At the time of crisis, can some forms of mistrust and suspicion offer a valid form of defence against disinformation?

Doc. PhDr. Kateřina Nedbálková, Ph.D, Fakulta sociálních studií Masarykova
Univerzita Brno

Vězení jako trest a reprodukce statu quo

Na případu neobvyklého člověka odsouzeného k pěti letům odnětí svobody za neobvyklý trestný čin se v příspěvku zaměřím na fungování českého systému trestního práva a soudnictví. Metodologicky vycházím z opakovaných rozhovorů s odsouzeným mužem, i osobami, které se v systému octly v jeho blízkosti, dále čerpám z deníkových záznamů, které si muž ve vězení pořizoval, z audionahrávek soudních řízení, z rozhovorů s jinými odsouzenými muži. Paradigmaticky je téma ukotveno v kritické kriminologii, na vězeňství tak nahlížím v perspektivě akcentující spojení kriminality a socio-ekonomických nerovností. Vězení je příkladem zapomenuté instituce. Práce i pobyt ve vězení představují stigma, kterým se seriózní vědkyně, zaměstnanci, expertky ani občané nechťejí ušpinit. Přesto však zrovna tato instituce říká o naší společnosti mnoho podstatného.

PhDr. Ing. Petr Soukup, Ph.D. Fakulta sociálních věd Univerzita Karlova Praha

Nepoučitelná společnost? Postoje české společnosti ke krizím

Pandemie COVID-19 postavila před společnost i jednotlivé její části komplikované úkoly. V Evropě se zdařilo (zejména díky kvalitnímu zdravotnictví) převážně zvládnout zdravotní dopady, jakkoli nadúmrtnost v letech 2020-2021 dosahovala i hodnot přesahujících 30 %. Je namístě se zamyslet nad tím, jak po skončení pandemie odešla společnost poučená a připravená na další (nečekané) výzvy. Ve svém příspěvku nabízím dva příběhy: jeden akademický, jeden celospolečenský. Jakkoli příspěvek vychází primárně z výzkumů realizovaných v ČR, jsou některá zjištění i závěry obdobné též v dalších evropských zemích, nevyjímaje Slovensko.

Akademický příběh sleduje nástup COVID-19 do výuky a téměř okamžitý (ne vždy) přechod na online a distanční výuku s mnoha nástroji (podpůrné materiály v textové či obrazové podobě, online formy kontroly studia apod.). Po skončení pandemie došlo v ČR dle veškeré empirické evidence (výzkumy zaměřené na studenty i vyučující VŠ) k návratu ke klasické výuce a většina materiálů vytvořených během COVID byla zapomenuta, obdobně jako dovednosti z oblasti online a distanční výuky. Existují čestné výjimky. Je patrná jasná rezistenci oficiálních orgánů (NAÚ či RVH jednotlivých VŠ s institucionální akreditací). Navíc došlo k výraznému rozkolu názorů pedagogů a studentů, kdy první skupina (i díky zkušenosti s COVID výukou) se spíše zatvrdila k moderním prvkům výuky a druhá (též díky zkušenosti s COVID výukou) je naopak vyžaduje jako zcela běžné.

Příběh celé (České) společnosti sleduje poměrně chaotické řešení pandemie, kdy jedno opatření (často nezákonné) stíhalo druhé. Krátkodobě došlo k posílení některých složek (hygienická služba, epidemiologové, ARO apod.). Dopady COVID byly pro různé části společnosti velmi odlišné, zjednodušeně lze konstatovat, že došlo k nárůstu společenských nerovností, zejména zvýraznění rozdílů mezi opravdu chudými a opravdu bohatými. Po skončení epidemie se situace zdánlivě vrátila do normálu, ale poučení (potřeba celospolečenského konsensu, pomalého ale kvalitního zákonodárství, ochrany proti epidemiím a dalším společenským nebezpečím) většinou neproběhlo. Naopak po započítání konfliktu na Ukrajině lze pozorovat (v ČR zejména díky dlouhodobému panelovému šetření společnosti PaQ) další problémy, zejména

rychlé nerozmyšlené kroky, zvětšování rozdílů a propadání do pastí exekucí a chudoby a bohatnutí nejbohatších a velkých korporací.

Otázkou zcela sociologickou je zřejmě: „Jak dlouho je udržitelná nepoučitelná společnost, resp. kdy dojde k rozpadu jejího řádu?“

Doc. Mgr. Tereza Stöckelová, Ph.D, Sociologický ústav AV ČR, v. v. i.

Rozšíření metabolismu: Sociologie jako mezioborový výzkum za rámec lidského

Pojem metabolismu původně rozvinutý v přírodovědě a lékařství v rámci studia procesů látkové výměny a biochemie uvnitř individuálního těla zažívá dnes vzestup ve společenských vědách v kontextu nového materialismu. Na rozdíl od Marxe, který ho využil spíše metaforicky, když formuloval tezi o „neodčinitelné trhlině v provázaných procesech sociálního metabolismu“ odkazující především na vyčerpání půdy v důsledku rychle probíhající industrializace zemědělství a intenzifikujícího se kapitalistického hospodaření, soudobý materialismus využívá pojem metabolismu pro sledování a teoretizaci konkrétních sociomateriálních objektů a procesů propojujících lidská a zvířecí těla či produkci krmiv, potravin a medicínu. Předmětem studia se stává také samotná metabolická věda jako specifický obor vědění a technologických intervencí. V kontextu sociologie medicíny je pak dnes zajímavé, jak se metabolismus rozširuje, spravuje a datafikuje za pomoci nových technologií (typu permanentních glukometrů) a metabolických léčiv. Tyto extenze metabolismu se využívají nejen v lékařské praxi samotné, ale také sebe-experimentaci, sebe-sledování a sebe-optimalizaci v souvislostech každodenního života a jeho správy.

V přednášce se budu věnovat konkrétním příkladům toho, jak lze pojem metabolismu produktivně využít jako vodítko v sociologickém výzkumu a jako nástroj mezioborové spolupráce s lékaři. Na příkladu vlastního probíhajícího výzkumu technokultur rozšířeného metabolismu ukážu, proč je dnes důležité, aby se sociologie vydávala za rámec úzce vymezených „společenských faktů“ a stávala se mezioborovým polem výzkumu.

Petr Gibas, MSc., Ph.D, Sociologický ústav AV ČR, v. v. i.

Péče o život: více-než-lidské spolu-žití, město, politika a role společenské vědy

Město představuje komplexní společensko-přírodní prostor, který kromě plánování a důrazu na rozvoj vyžaduje také údržbu, starostlivost a péči. Město je plné života. V příspěvku se zaměřím na rovinu města jako *prostoru pro život*. Na základě dlouhodobého výzkumu městského zahrádkaření si na příkladu zahrádkových osad jako specifického městského prostoru pro život položím otázku po povaze péče, která městské prostory (nejen zahrádkaření) podmiňuje. Ukážu, že péče o město jako o prostor pro život není pouze lidskou záležitostí; vyžaduje více-než-lidskou spolu-práci a funguje v rámci mnohvrstevnatých vztahů mezi nejrůznějšími živými bytostmi – obyvateli města. Ze zahrádek se město vyjevuje jako společensko-přírodní prostor života. Zároveň se objevují kontury toho, jak prostory pro život ve městě a město jako prostor života utvářet a vyživovat – prostřednictvím více-než-lidské spolu-práce na péči o město, která jej odmítá pojímat jako prostředek či nástroj, a která bere v potaz mnohvrstevnatost, nejednoznačnost, neukončenost a důležitost spolu-žití nejrůznějších forem života při utváření a obývání světa. Světa, kde mohou být lidé doma a vést smysluplný život bez toho, aby se odvraceli od závazku a odpovědnosti, jež s sebou péče o svět, město a život v něm nese. Na závěr si položíme otázku, jakou roli v rámci této více-než-lidské spolu-práce při utváření a péči o město může hrát společenská věda.

Príspevek je založený na práve dokončené knize *Zahradky: město, příroda, politika a domov*, která v roce 2024 vyjde v nakladatelství Academia, a shrnuje jeden z hlavních argumentů celé knihy.

Marek Mikuš, PhD., Max Planck Institute for Social Anthropology

Financionalizácia domácnosti na Slovensku: ekonomicko-antropologická perspektíva

Kým v medzinárodných spoločenských vedách v posledných dvoch desaťročiach výrazne stúpol záujem o koncept financionalizácie domácností a jeho empirické skúmanie, v slovenských spoločenských vedách zatiaľ nezaznamenal výraznejšiu odozvu, a to aj napriek tomu, že popisuje procesy, ktoré sú v súčasnej slovenskej spoločnosti pomerne výrazne prítomné. V tejto plenárnej prednáške predstavím interdisciplinárny koncept financionalizácie domácnosti a načrtnem jeho empirickú relevanciu pre súčasné Slovensko opierajúc sa o relevantnú literatúru a sekundárne dáta. Ďalej ponúknem hlbší pohľad na dlh slovenských domácností ako jeden z kľúčových mechanizmov ich financionalizácie založený na vlastnom ekonomicko-antropologickom terénnom výskume v rokoch 2021–2022, analýze literatúry a sekundárnych dát, a porovnaníach s inými prípadovými štúdiami dlhu domácností, vrátane vlastného dlhodobejšieho výskumu tejto problematiky v Chorvátsku. Zdôrazním, že financionalizácia slovenských domácností v postsocialistickom období bola poháňaná v prvom rade expanziou trhovo a profitne orientovaného úverovania. Politickí ekonómovia opísali skoršie fázy tohto procesu ako príklad špecificky *periférnej* financionalizácie domácností, ale jeho priebeh po svetovej finančnej kríze v rokoch 2007–2008 by mohol naznačovať jeho postupnú konvergenciu s „vyspelou“ financionalizáciou v jadrách svetového kapitalizmu. Ďalšou kľúčovou charakteristikou trhového úverovania slovenských domácností bolo jeho rozdzvojenie na dva hlavné, navzájom relatívne samostatné „obehy“ s odlišnými podmienkami úverovania, sociálnymi bázami, inštitucionálnymi a politickými rámcami, a kultúrnymi a spoločenskými hodnotami a významami – obedom úverov na nehnuteľnosti a obedom spotrebiteľských úverov.

Doc. Mgr. Pavel Pospěch, Ph.D., Fakulta sociálních studií Masarykova Univerzita Brno

Města a venkov: konflikt, legitimita a různé modernity

Príspevek se zaměřuje na hodnotovou polarizaci mezi městy a venkovem, která se v nedávné době opět stala tématem veřejné diskuse v souvislosti se svými politickými projevy. V první části představí rozdíl mezi tzv. sociální hranicí a tzv. symbolickou hranicí, které města a venkov oddělují, a poukáže na jejich přítomnost v současné ČR. Ve druhé části se příspěvek specificky zaměří na periferie a venkovské regiony, které stojí stranou zájmu médií a politiky, a kterým bývá často přisuzován potenciál k protestní volbě, spojené s rozmachem populistických hnutí ve střední Evropě i napříč mnoha západními zeměmi. Ve třetí části budou dosavadní analýzy z těchto oblastí, které pochází převážně ze zahraničí, doplněny ilustracemi z empirického výzkumu v ČR. Na základě case study výzkumu provedeného v oblasti vnitřní periferie Česka byla identifikována klíčová témata a hodnotové kategorie, s jejichž pomocí obyvatelé periferie přisuzují význam svému geografickému znevýhodnění. Tato témata se sdružují do tří diskurzů: diskurz ztráty, diskurz autonomie a generační diskurz. Příspěvek se zaměří na vzájemné vztahy těchto tří diskurzů a na kulturní logiku jejich užívání v každodenním životě.

Sekcie konferencie

1. Kontexty obnovovania sociológie a empirického výskumu v prvej polovici 60. rokov 20. storočia.

Garantujú: Doc. Mgr. Miroslav Tížik, PhD., Sociologický ústav SAV, v. v. i.; PhDr. Martin Vávra, PhD., Sociologický ústav AVČR, v. v. i.

V roku 2024 uplynie 60 rokov od prvého kroku k obnove sociológie v Československu, ktorým bolo založenie Československej sociologickej spoločnosti pri ČSAV a Slovenskej sociologickej spoločnosti pri SAV. Na inštitucionálnej rovine (katedry, ústavy, časopisy, odborné spoločnosti) bola sociológia obnovená pomerne rýchlo už v polovici 60. rokov 20. storočia. V odbornom diskurze bol ale tento návrat sociológie postupne pripravovaný už od druhej polovice 50. rokov. Diskusie na najvyššej úrovni o potrebe empirického skúmania spoločnosti s využitím metód sociológie sa viedla v rámci filozofie, napríklad na stránkach Filozofického časopisu, kde mala predovšetkým podobu sporu o metódu historického materializmu a o potrebu tzv. konkrétneho výskumu. Určitý zlom predstavoval rok 1956, kedy prudko narástol počet zmienok o sociológii, pričom išlo o zmienky, ktoré nemali iba podobu akéhosi „rituálneho odsúdenia“. Autori, medzi ktorými vynikali predovšetkým Jaroslav Kľofáč a Vojtěch Tlustý, volali po skutočne kritickom štúdiu metód „buržoáznej sociológie“ (čo predpokladalo dostupnosť aktuálnej literatúry a možnosť publikovať texty postavené na štúdiu tejto literatúry), či dokonca priamo po využití týchto metód, hoci v polovici 50. rokov sa malo toto využitie odohrávať v rámci historického materializmu.

V rovnakom čase, v druhej polovici 50. rokov prebiehala tiež aplikácia metód sociológie (dotazníkové výskumy realizované na vzorke cieľovej populácie, pozorovanie) v rámci demografie, urbanizmu či sociálneho lekárstva. Na základe použitej metódy možno hovoriť, že šlo o sociologický výskum – iba bez sociologického slovníka. Napríklad rozsiahly Výskum rodičovstva prebehol už v roku 1956.

Zatiaľ čo samotná obnova inštitúcií sociológie v Československu je už relatívne dobre popísaná, mnohé procesy, ktoré tomu predchádzali, na svoj popis a zhodnotenie, no predovšetkým zasadenie do širších súvislostí, ešte stále čakajú.

V sekcii chceme dať priestor autorom, ktorí sa nad týmito procesmi chcú systematickejšie zamýšľať. Medzi otázky, ktoré by sme radi diskutovali patria:

V akých diskurzívnych spoločenstvách sa problematika výskumu spoločnosti riešila? Aký bol vzťah obnovovanej sociológie, najmä empirickej k predchádzajúcim etapám jej vývoja a k dedičstvu empirických výskumov (personálny, inštitucionálny, ideový)? Akú úlohu mal marxizmus a marxistická filozofia v procese obnovy sociológie a empirického výskumu v Československu? Čo sa skúmalo, prípadne aké výskumy boli pripravované, ale nebolo možné ich realizovať; Kto výskumy inicioval a kto realizoval; Aké výskumné metódy boli aplikované; Aké podstatné výsledky výskumy priniesli a Akým spôsobom boli tieto výsledky šírené

Sociológia bez kontinuity. Obnovovanie sociológie na Slovensku

MIROSLAV TÍŽIK, doc., Mgr., PhD.

Sociologický ústav SAV v. v. i.

miroslav.tizik@savba.sk

Sociologický ústav SAV vznikol v rámci Filozofického ústavu SAV a do súčasnosti je interpretácia jeho vzniku spájaná práve s týmto prostredím. Z dejín tohto sociologického pracoviska vypadlo krátke obdobie existencie Sociologického ústavu SAVU a jeho nástupcu, ktorý bol zriadený, premenovaný a neskôr aj zanikol pod vedením Andreja Siráckeho. Práve Andrej Sirácky stál aj na čele novovytvoreného samostatného sociologického ústavu SAV. Napriek tejto personálnej a čiastočne aj programovej kontinuite sa sociologický ústav SAV a aj

jeho pracovníci a ich výskumy úplne stratili z dejín slovenskej sociológie. Príspevok sa bude venovať označeniu prvkov continuity medzi oboma sociologickými pracoviskami a pokúsi sa nájsť odpoveď na otázku, či možno považovať sociologický ústav SAVU za predchodcu Sociologického ústavu SAV založeného ako samostatné pracovisko v roku 1965.

Kľúčové slová: Sociologický ústav, Andrej Sirácky, empirický výskum

Zkoumání společnosti v období před obnovením sociologie a jejich vliv na rozvoj sociologického výzkumu

MARTIN VÁVRA PhD.,
Sociologický ústav AV ČR, v. v. i.
martin.vavra@soc.cas.cz

Padesátá léta byla obdobím „temna“ i v oblasti výzkumů společnosti. Sociologie jako obor byla zrušena, stejně jako některé z institucí, které se zkoumání společnosti věnovaly. Úkol poznávání společnosti byl zcela ideologizován. To ale neznamená, že by v padesátých letech, zejména v jejich druhé polovině, nebyl sociální výzkum vůbec prováděn. I v této době se projevovала potřeba získávat data týkající se například populačního vývoje, bydlení či péče o zdraví, která se odrazila v rozvoji demografického, urbanistického, či sociálně-lékařského výzkumu. V příspěvku se budu zabývat popisem institucionálního zakotvení, tematického zaměření i personálního zajištění výzkumů, kdy se soustředím zejména na to, zda a případně jak tento „předstih“ výzkumu společnosti před obnovou sociologie ovlivnil sociologický výzkum v šedesátých letech. Primárně se zaměřím na kvantitativní dotazníkový výzkum prováděný na území ČR, pokud šlo o výzkumy československé, bude toto také reflektováno.

Kľúčové slová: dějiny výzkumu společnosti, sociální výzkum, demografie, urbanismus, sociální lékařství

Obnovování sociálních věd v Československu 60. let: mezioborové srovnání

MAREK SKOVAJSA, doc. PhDr., PhD.
Filozofická fakulta Univerzita Karlova v Praze
skovajsa@ff.cuni.cz

Srovnávací pohled na vývoj různých společenskovedních oborů je dosud vzácností i v zahraničí, v české a slovenské sociologii nebo historii se neobjevuje prakticky vůbec. V příspěvku je načrtnuta komparativní analýza vývoje několika sociálních věd, konkrétně sociologie, psychologie a ekonomie v 60. letech v Československu, přesněji v českých zemích, aby srovnatelnost zjištění nebyla komplikována rozdíly mezi podmínkami v české a slovenské části státu. Vývoj oborů je sledován ze tří hlavních hledisek: postupu jejich institucionalizace, utváření intelektuálního obsahu a otevřenosti vlivům ze zahraničí. Cílem příspěvku je za prvé představit základní podobnosti a odlišnosti ve vývoji sledovaných oborů a navrhnout jejich vysvětlení, za druhé reflektovat metodologické nároky a omezení, které jsou s komparativním sociologickým výzkumem dějin různých akademických disciplín spojeny. Je pozoruhodné, že navzdory faktu, že uvedené disciplíny se rozvíjely ve stejném politickém a ideologickém prostředí a ve stejném rámci vědní a vzdělávací politiky československého státu (resp. jeho české části), jejich institucionální, intelektuální i mezinárodní profily byly rozdílné. K významným faktorům této diferenciace patří různá vzdálenost k mocenským centrům ve státu a straně, odlišné postavení oborů vůči politicky nadřazenému marxisticko-leninskému paradigmatu, rozdílné intelektuální konstelace uvnitř každého oboru na mezinárodní úrovni a různá míra receptivity k dominantním zahraničním vlivům. Příspěvek vychází jednak z kritického čtení literatury k dějinám jednotlivých oborů a jednak z případových studií vybraných významných oborových pracovišť, osobností nebo publikací.

Kľúčové slová: dějiny sociologie, dějiny sociálních věd, Československo, 60. léta, sociologie vědy

Spolupráce českých metodologů s Paulem F. Lazarsfeldem a s UNESCO v 60. letech 20. století

HYNEK JEŘÁBEK, Prof. PhDr. CSc.
Fakulta sociálních věd
ISS Univerzita Karlova v Praze
hynek.jerabek@gmail.com

Referát se zabývá organizací metodologického semináře UNESCO Mathematics in the Social Sciences v Československu, jeho přípravou a důsledky pro rozvoj metodologie empirického sociálního výzkumu v Československu v polovině 60. let 20. století. Sekce společenských a humanitních věd UNESCO připravila sérii letních škol k aplikaci matematiky ve společenských vědách. První se konala ve Francii (1960), druhá v Rakousku (1962), třetí v Norsku (1964) a čtvrtá v Československu (1966).

4 týdny intenzivního školení zajišťovali profesori renomovaných univerzit z USA a Evropy. Školícími se účastníky byli sociologové z evropských zemí zajímající se o pokročilé matematické metody. Letní školu pořádala Československá sociologická společnost při ČSAV v Prachovských skalách v červenci 1966. Hlavním organizátorem byl Václav Lamser, vedoucí oddělení metodologie na nedávno zřízeném Sociologickém ústavu ČSAV v Praze. Semináře se zúčastnilo šest sociologů z Československa: Jan Řehák, Michal Illner, Alena Vodáková, Táňa Kratěnová, Přemysl Pergler a Ladislav Růžička a dále 11 účastníků z dalších evropských zemí. Přednášejícími byli profesori Paul Lazarsfeld z Kolumbijské univerzity, ekonom William Baumol, (Princeton University), Germain Kreweras z Paříže, Kullervo Rainio z Helsinek a Vittorio Capecchi z Itálie. Matematickým konzultantem byl Neil Henry. K tomuto semináři Lazarsfeld připravil novou učebnici Readings in Mathematical Social Science. Sam Friedman (UNESCO), P. Lazarsfeld (Columbia University) a V. Lamser připravovali akci již od srpna 1965. Letní škola poskytla významné poznatky z pokročilých matematických analýz a modelů, literaturu pro účastníky i pro knihovnu Sociologického ústavu a posílila rozvoj matematické metodologie v akademickém i aplikovaném sociálním výzkumu a pomohla empirickému výzkumu překonat nelehké období prvních let normalizace

Klíčové slová: UNESCO, Mathematics in Social Sciences, Paul Lazarsfeld, Václav Lamser

Počiatky formovania sociológie urbanizmu na Slovensku

KATARÍNA MORAVANSKÁ, PhDr., PhD.,
Sociologický ústav SAV v. v. i.
katarina.moravanska@savba.sk

Najrozsiahlejšie zmeny v urbánnom prostredí na Slovensku sa uskutočnili v druhej polovici 20. storočia a sú spojené s výrazným pôsobením procesov industrializácie a urbanizácie. V tomto období dochádzalo k výraznej štátom riadenej koncentrácii obyvateľov v mestách, čo viedlo k zmenám vo viacerých oblastiach života spoločnosti a to nielen v mestských sídlach, ale i na vidieku. Z hľadiska možných sociálnych dôsledkov už vtedy časť vedeckej komunity (viacerí sociológovia), ktorí pôsobili na Ústave stavebníctva a architektúry SAV v Bratislave, mapovali tieto zmeny a poukazovali aj na negatívne súvislosti a dopady týchto procesov. Na tomto pracovisku (ktoré patrilo k technickým vedám) sa vyčlenila skupina výskumníkov a realizovali viaceré rozsiahlych empirických výskumov a expertíz, ktoré sú sociologickej obci buď úplne neznáme alebo je o nich len malé povedomie a ktoré okrem iného prinášajú pohľady obyvateľstva a vedcov na viaceré otázky spojené s bývaním, sťahovaním, trávením voľného času, životnými podmienkami a územným rozvojom. Príspevok hľadá odpovede na otázky v akom spoločenskom kontexte tieto výskumy vznikali, z akých zdrojov koncepcne čerpali, aké témy riešili a aké bolo personálne zázemie týchto výskumných aktivít.

Klíčové slová: urbanizácia, sociológia urbanizmu, historické empirické výskumy, bývanie

Kontrastní zdroje obnovy empirického výzkumu v československé sociologii 60.let

TOMÁŠ ČÍŽEK, Mgr.
Sociologický ústav AV ČR, v. v. i.
tomas.cizek@soc.cas.cz

Ve svém příspěvku bych chtěl představit dvě oblasti, v nichž se v 60. letech obnovoval empirický výzkum v československé sociologii. Ačkoliv spolu tematicky příliš nesouvisí mohou sloužit jako kontrastní příklad zásadně rozdílných kontextů v nichž probíhala obnova sociologie. První je oblast urbánní sociologie a výzkumu bydlení, která mohla navazovat na bohatou předválečnou tradici tohoto typu výzkumů, a i personálně představovala jakousi kontinuitu s před a poválečnou tradicí. Naproti tomu ambiciózní výzkum zaměstnanců československých státních drah je příklad šetření, kde žádnou kontinuitu s oficiální sociologickou tradicí ani tehdejší sociologií nenajdeme a zdroje z nichž výzkum vycházel lze dokonce označit za para-vědecké.

Klíčové slová: empirický výzkum, dějiny sociologie, Československo, urbánní sociologie, sociologie práce

2. Prínos národných sociologických spoločností k disciplinárnej, subdisciplinárnej a teoretickej profilácii českej a slovenskej sociológie

Garantujú: Doc. Dr. Dilbar Alieva, CSc., Sociologický ústav SAV, v. v. i., Mgr. Miroslav Paulíček, PhD. FSS Ostravská univerzita

Sekcia zdôrazňuje potrebu sa venovať prevažne činnosti ČSSS, počas ktorej sa formovala disciplinárna identita československej sociológie v jej konfrontácii s historickým materializmom a vedeckým komunizmom. Bol tu aj problém vyrovnania s psychológiou a sociálnou psychológiou, s národopisom apod. Súčasne s tým prebiehal aj proces teoretickej profilácie českej a slovenskej sociológie v jej nadväznosti na sociologickú klasiku a súčasnú západnú sociológiu. V tejto sfére prínosná bola najmä činnosť sekcie sociologickej teórie. Treba poukázať na blahodarne pôsobenie sociologických spoločností na vznik sekcií, v rámci ktorých sa formovali určité sociologické subdisciplíny. Tak na Slovensku vznikli, a to už mimo akademických štruktúr, sociológia poľnohospodárstva, sociológia mládeže, urbanistika, sociológia podniku a.í. Napokon aj samotná teoretická sociológia sa vyvíjala nielen v akademickom prostredí, ale aj v priebehu prednáškových a konferenčných podujatí sekcií sociologickej teórie.

Sociální konstruktivismus všudypřítomný a nepřítomný

JAKUB MLYNÁŘ, Ph.D.
HES-SO Valais-Wallis Haute école spécialisée de Suisse occidentale
Sierre, Švýcarsko
jakub.mlynar@hes-so.ch

Príspevek zhodnotí význam sociologických spoločností u nás na príkladu sociálneho konstruktivismu. Ačkoliv byl uveden již dříve (např. Alijevová 1986; Urbánek 1989), výrazněji začal tento směr pronikat do českého a slovenského sociologického prostředí až po roce 1989 (viz např. Konopásek 1995, Kabele 1996). Sekce sociologické teorie (M)ČSS mu pod vedením různých předsedů věnovala dvě kolokvia: jedno v červnu 2008 a druhé v dubnu 2016. Zůstává nicméně otázkou, do jaké míry tím (M)ČSS přispěla k rozvoji tohoto směru sociologického výzkumu, či se v jejích aktivitách pouze odrazila samostatná dynamika sociologie v ČR a SR.

Jak napsal Miloslav Petrušek (2008) v reflexi kolokvia z roku 2008, „čelní představitelé konstruktivismu u nás [zde] chyběli (nejsouce členy [České sociologické] Společnosti: jde zejména o skupinu sdruženou kolem časopisu Biograf)“. V roce 2016 sice Zdeněk Konopásek, jeden z předních představitelů konstruktivismu u nás a zakládající člen redakce Biografu, vystoupil na kolokviu s příspěvkem „Konstruktivismus, sociologie plná nedorozumění“; sociální kruhy kolem Biografu a ČSS se tak ale protnulý spíš jen letmo. Na jednu stranu je tak možno říci, že i přes uskutečněné akce byl sociální konstruktivismus v (M)ČSS spíše nepřítomný. Na druhou stranu – i v souladu s odmítavým postojem Bergera a Luckmanna vůči nálepce „sociální konstruktivisté“ – lze snad ale také říci, že byl zároveň i všudypřítomný, pakliže dnes již toto stanovisko spíše než specifický sociologický přístup zakládá „nesporné východisko pojetí reality v sociálních a humanitních vědách“ (Šrubař in Mlynář & Paulíček 2016).

BIBLIOGRAFIE

- Alijevová, D. (1986). Súčasná americká sociológia. Bratislava: Pravda.
Kabele, J. (1996). Sociální konstruktivismus. Sociologický časopis, 32(3), 317–338.
Konopásek, Z. (1995). Sociologovy hrátky s (ne)modernitou. S-Obzor, 4, 76–89.
Mlynář, J., & Paulíček, M. (2016). Vlastní problém sociologické teorie spočívá v praxi: interview s profesorem Iljou Šrubařem. Sociální studia, 13(3), 73–81.
Petrušek, M. (2008). Sociální konstruktivismus – nový pohled na společnost nebo slepá ulička sociálního bádání? Praha, 6. 6. 2008 [zpráva]. Sociologický časopis, 44(4), 1055–1058.
Urbánek, E. (1989). Kritika fenomenologické sociologie. Praha: Univerzita Karlova.
Klíčové slová: sociální konstruktivismus; dějiny sociologie; sociologické společnosti

Kam se poděl Marx?

MIROSLAV PAULÍČEK Mgr., PhD.
Fakulta sociálních studií
Ostravská univerzita
mpaulicek@email.cz

Vztah sociologie k Marxovi byl odjakživa plný ambivalencí, svědčí o tom i triviální skutečnost, že ač on sám sociologii bytostně nesnášel, postupně se stal její nedílnou součástí a dnes už sociologický pohled na jakýkoli fenomén nelze bez určité (jakkoli třeba kriticky reflektované) marxovské inspirace nelze považovat za úplný. Všeobecné odmítnutí dominantní ideologie marxismu-leninismu po roce 1989 bylo pochopitelné, nicméně odpor k Marxovi v případě sociologie nutně narážel na fakt, že Marx, stejně jako řada marxisticky orientovaných sociologů, už dávno náležel do kánonu sociologických klasiků a vynechat ho zkrátka nebylo možné. V tomto ohledu srovnání aktivit České (Masarykovy) a Slovenské sociologické společnosti vyznívá jednoznačně ve prospěch té Slovenské, která uspořádala přinejmenším tři teoretické semináře explicitně se věnující Marxovi nebo jeho ideovým pokračovatelům, zatímco u (M)ČSS nic takového nenajdeme. Ale opravdu Marx z české sociologie, jak ji reprezentuje (M)ČSS zmizel? Cílem příspěvku je srovnat činnost obou sociologických společností z hlediska marxovských a marxistických inspirací.

Klíčové slová: Marx, marxismus, národní sociologické společnosti

3. Disabilita a zranitelnost

Garantují: Mgr. Hana Porkertová, Ph.D., Mendelova univerzita v Brně a Mgr. Martin Fafejta, Ph.D., Univerzita Palackého v Olomouci

Studium disability je v českém a slovenském akademickém diskurzu především záležitostí medicíny či speciální pedagogiky. Při sociologickém studiu nerovností, tělesnosti, ne/normálnosti a jinakosti se akcentuje zejména gender, sexualita, etnicita, či třída, ale téma

postižení bývá i přes jeho relevanci opomíjeno. Účelem sekce je shromáždit příspěvky, které propojují tělesnost se společností a kombinují studia disability a postižení s dalšími tématy a teoriemi sociálních věd. Cílem je kromě zviditelnění tohoto tématu v české a slovenské sociologii i rozvoj disability studies/studií postižení na tamních univerzitách.

Mezi diskutovanými tématy může být např. disabilita a: Hranice ne/normálnosti a ne/závislosti; Tělo a tělesnost; Aktivismus a sociální hnutí; Nerovnosti v intersekcionalním přístupu; Technologie; Současná situace disability studies/studií postižení v Česku a na Slovensku; Péče; Vliv pandemie na život lidí s postižením; Temporalita; Stigma a diskriminace

Variace pohlavních znaků jako disabilita

MARTIN FAJEJTA, Ph.D.

Filozofická fakulta

Univerzita Palackého v Olomouci

martin.fajejta@upol.cz

Lidé, kteří se rodí s variacemi pohlavních znaků, tj. jejich těla vykazují znaky mužského i ženského pohlaví (též intersex lidé), jsou nálepkováni jako jedinci, kteří se narodili s poruchou (diagnóza zní „porucha pohlavního vývoje“), kterou je třeba medicínsky napravit, a to i v těch případech, kdy jejich stav není zdraví ohrožující. To, co je označeno jako porucha, nemusí být v jejich případě poruchou ze zdravotního hlediska, ale stavem, který jedince odlišuje od sociokulturní normy. I když medicína zdůrazňuje, že veškeré operativní zákroky musí respektovat právo na plnohodnotný sexuální život, přesto se provádějí kosmetické zákroky typu zkrácení tzv. falických klitorisů. Tyto zákroky jsou legitimizovány na základě hegemonních sociokulturních norem týkajících se akceptovatelného tělesného vzhledu. Takto hlavní příčinou problémů jedince s variací pohlavních znaků nemusí být jeho tělo, ale společnost, která jeho tělo vnímá jako vadné, znetvořené, abnormální. Pokud by společnost akceptovala, že člověk může mít tělo, které neodpovídá kritériím, jež klademe na mužskou či ženskou anatomii a fyziologii, a přesto může být mužem nebo ženou, nebo dokonce nemusí být ani mužem, ani ženou, tito lidé by se vyhnuli mnohým problémům, kterým musí čelit. V tomto smyslu je takový jedinec „postižen“ socio-kulturním pohledem na lidské tělo a ne svým zdravotním stavem, neboť „poškození“ takového jedince je dáno faktem, že se narodil mimo kulturně-estetickou normu, na základě čehož jsou mu chirurgicky (kosmeticky) upravovány genitálie tak, aby této normě odpovídaly, a to i v těch případech, kdy není ohroženo jeho fyziologické zdraví.

Klíčové slová: Intersexualita, pohlaví, porucha, kosmetické operace .

Z noční rovnou na kapačky: krip temporality v pracovním prostředí

HANA PORKERTOVÁ, Ph.D.

Sociologický ústav AV ČR, v. v. i.

Mendelova Univerzita v Brně

hana.porkertova@mendelu.cz

Produktivismus a placená práce zůstaly společnými rysy jak státního socialismu, tak neoliberálních režimů v postsocialistických zemích. Představa standardizovaného, disciplinovaného a předvídatelného pracovníka, který dosahuje standardizovaných výsledků, má negativní dopad zejména na ty, kteří tato kritéria nesplňují, včetně osob se zdravotním postižením (Mladenov, 2017). Produktivita je úzce propojena s časovými režimy a organizací času, jež Freeman (2010) označuje jako chrononormativita. Legitimní, tedy produktivní čas, je charakterizován jako čas orientovaný na cíl, očekávání a budoucnost. To odpovídá schopnostem tzv. tělesně zdatných osob, které jsou charakterizovány linearitou, předvídatelností a plynulostí, zatímco „krip temporality“ jsou plné přerušování a nepravidelností (Kafer, 2013). Ve svém konferenčním příspěvku se zaměřuji na to, jak se osoby s postižením střetávají s chrononormativitou na českém pracovišti. Nejprve zkoumám způsoby a strategie,

które tieto ľudia používajú k dodržiavaniu chrononormatívnych očakávaní, a potom sa zamerávajú na situácie, kedy chrononormatívni organizaci času už nelze nadále vyhovět.

Kľúčové slová: chrononormativita, standardizace, zdravotní postižení

Digitalizácia pre starších a osoby so zdravotným postihnutím v sociálnych službách

SVETLANA SANDBERG, Mgr.

Tenenet .o.z.

svetlana.sandberg@tenenet.sk

Welfare technológie a využívanie technologických inovácií sa stáva postupne bežnou súčasťou nástrojov a opatrení zameraných na zvýšenie kvality a efektívnosti služieb sociálnej starostlivosti pre seniorov a osoby so zdravotným znevýhodnením. Využívanie technológií v asistenčných službách, mobilné zdravotné aplikácie a zariadenia na monitorovanie zdravotných parametrov takto významne prispievajú k rozšíreniu možností nezávislého života bezprecedentným spôsobom.

Cieľom príspevku je prezentovať predovšetkým kvalitatívne zmeny v inštitucionálnej starostlivosti v dôsledku využívania špecifickej inovatívnej skriningovej technológie. V príspevku predstavíme aplikáciu ELDIS SOCIO, čo je skriningový nástroj v podobe online aplikácie, určený na testovanie kognitívnych funkcií u seniorov a ľudí so zdravotným znevýhodnením v zariadeniach sociálnej starostlivosti. Jej používanie umožní včasný záchyt príznakov Alzheimerovej choroby a demencie u cieľovej skupiny. Na základe dát zozbieraných prostredníctvom skriningu sú následne tvorené personalizované plány starostlivosti prispôbené kognitívnym potrebám jednotlivých klientov. Následné dodržiavanie odporúčaní, plánov terapií a korekcií poskytuje zároveň návod ako udržať nezávislosť, kognitívne schopnosti a sociálnu angažovanosť u klientov čo najdlhšie.

Súčasťou realizačného tímu pri vývoji aplikácie boli ľudia so zdravotným znevýhodnením, ktorí sa takto sami stali aktívnym subjektom v procese kreovania inovatívneho nástroja pre systém inštitucionálnej starostlivosti.

Projekt č. BIN 01_2021_003 „ELDIS-SOCIO (Digitalisation for ELderly and persons with DISabilities in SOCial services)“ podporený v rámci programu Rozvoj obchodu, inovácií a MSP. ELDIS-SOCIO získal grant z Nórska v sume 1 457 009 €. Projekt je spolufinancovaný zo štátneho rozpočtu Slovenskej republiky. Spoločným úsilím k zelenej, konkurencieschopnej a inkluzívnej Európe.

Kľúčové slová: welfare technológie, sociálna starostlivosť, zdravotné znevýhodnenie, sociálna inklúzia

4. Environmentálna sociológia a antropozoológia (human-animal studies)

Garantujú: Doc. Dušan Janák, PhD. Katedra sociológie FiF UK Bratislava; Mendelova univerzita v Brně, Mgr. Katarína Strapcová, PhD., Sociologický ústav SAV v. v. i.

Cieľom sekcie je sústrediť teoretické, metodologické i empirické príspevky z oblasti environmentálnej sociológie a súvisiaceho sociologického výskumu vzťahu ľudí k zvieratám. V rámci environmentálnej sociológie privítame príspevky zaoberajúce sa témami ako spoločenské dopady zmeny klímy, environmentálna spravodlivosť, environmentálne hnutia a klimatická zmena vo verejnej diskusii, udržateľnosť a zelená spotreba. Environmentálna sociológia aj sociologicky zakotvená antropozoológia (human-animal studies) sú tematicky rôznorodou oblasťou sociologického výskumu a často majú interdisciplinárne presahy. Zmyslom sekcie je zvýšiť vzájomnú informovanosť bádateľov v predmetných oblastiach, a preto je sekcia

otvorená tematicky rôznorodým príspevkom. Doplnkovým programom sekcií je fakultatívny peripatetický výšlap za environmentálnymi krásami Vysokých Tatier podnecujúcimi sociologickú imagináciu.

Plevel, sutiny, prázdnota. Pokus o „botanosociologie“ českých Sudet

MARTIN THARP, M.A., PhD.

mtharp@seznam.cz

Tento příspěvek se zabývá interakce lidstva a vegetace v případě českého pohraničí: kulturní krajina ostrých rozporů, místo ekologických jizev a ruderálních porostů, země průmyslové devastace a mnoholetého „rewildingu“. Zároveň ze společenského hlediska tvoří tzv. Sudety nejen stigmatizovanou periferii, ale i zajímavý případ interakce materiálního i imateriálního – „přítomná nepřítomnost“ německé minulosti, ztracená Heimat a současné Unheimliche, podivná „hauntologie“ nevyjádřených traumat i místo nečekaných odkazů naděje i zdravého odporu (např. hudebně-samizdatová kontrakultura v letech normalizace); v nedávné době předmětem estetizace nejen od městských intelektuálů. V rozmezích diskurzu a empirických skutečností se bude zkoumat tento topos prizmatem environmentálního lidsko-rostlinného soužití: jednak jako žitá praxe studovaná z terénních výjezdů (případová lokace: Šluknovský výběžek), jednak na symbolické rovině (metaforické přirovnání ke konceptům vykořenění, úpadek, atd.). Probírá speciálně-sociální souvislosti přítom podle chronologické osy od začátku odsunu přes socialistické období až do současných svobodných nebo neoliberalních poměrů. Botanický rozměr materiálně-prostorových vztahů – co roste, jak zabírá místo nebo naopak je odstraněno, jak se chová lidé a instituce vůči nim, místa zdivočení nebo zkrocení – zde zahraje role autonomního činitele.

Klíčové slová: prostor, krajina, lidsko-rostlinná interakce

Na vycházce s robotem: Samočinné technologie, sociální jednání a dynamická konstituce prostoru

JAKUB MLYNÁŘ, Ph.D.

HES-SO Valais-Wallis

Haute école spécialisée de Suisse occidentale

Sierre, Švýcarsko

jakub.mlynar@hes-so.ch

V létě 2022 proběhla v horském lyžařském středisku „pouliční zkouška“ (Marres 2020) mobilního robota, který pomáhal turistům přepravovat zavazadla. Tento robot byl primárně testován v režimu „follow-me“, kdy následoval uživatele procházejícího ulicí. V příspěvku představím výsledky video-etnografického výzkumu založeného na principech etnometodologie (viz např. Sormani 2019). Získané poznatky umožňují prozkoumat, jak lidští aktéři upravují své jednání v interakci se samočinnými technologiemi. Výzkum identifikoval tři hlavní aspekty chůze s robotem, které si noví uživatelé musí osvojit, aby mohli technologii efektivně používat: (1) udržování vhodné rychlosti, kdy je klíčové, aby uživatel zůstal v dosahu robotova senzoru; (2) uživatelé musí strategicky navigovat svou cestu a zvažovat potenciální překážky, které by mohly bránit pohybu robota; (3) uživatel musí provádět pravidelné vizuální/sluchové ověření toho, že jej robot následuje a udržuje vhodné tempo a vzdálenost. Zjištění tak ukazují, jak uživatelé proměnou ustálených způsobů chůze (Ryave & Schenkein 1974) prakticky ztělesňují své porozumění prostředí, které je v souladu s mechanickým vnímáním robota. Aby technologie adekvátně fungovala v praxi, je třeba, aby uživatel a robot vytvořili symbiotický mobilní „gestalt“ (Lynch & Eisenmann 2022), který je zároveň rozpoznatelnou jednotkou pro ostatní členy systému dopravy (např. řidiče aut, chodce, cyklisty).

Výsledky dokumentují rozsah lidského zapojení potřebného pro optimální fungování automatizovaných technologií. Příspěvek tak nabízí východisko pro obecnější úvahy nad vztahem mezi lidskými a mimo-lidskými entitami v člověkem vytvořeném prostředí. Zároveň však ukazuje, že prostor, kterým se chodec s robotem pohybuje, není neměnný a daný, ale spíše je dynamicky konstituován v součinu lidských a strojových aktivit.

BIBLIOGRAFIE

Lynch, M., & Eisenmann, C. (2022). Transposing Gestalt Phenomena from Visual Fields to Practical and Interactional Work: Garfinkel's and Sacks' Social Praxeology. *Philosophia Scientiæ*, 26(3), 95–122.

Marres, N. (2020). What if nothing happens? Street trials of intelligent cars as experiments in participation. In S. Maassen, S. Dickel & C. Schneider (Eds.), *TechnoScienceSociety: Technological Reconfigurations of Science and Society* (pp. 111–130) Springer.

Ryave, A.L., & Schenkein, J.N. (1974). Notes on the art of walking. In R. Turner (ed.), *Ethnomethodology: Selected Readings* (pp. 265–274). Penguin.

Sormani, P. (2019). Ethnomethodological analysis. In P. Atkinson, S. Delamont, A. Cernat, J.W. Sakshaug & R.A. Williams (Eds.), *SAGE Research Methods Foundations*. <https://methods.sagepub.com/foundations/ethnomethodological-analysis>

Klíčové slová: umělé prostředí; chůze; automatizace; robotika

Práca a pracujúci v ére sociálno-ekologickej transformácie spoločnosti: Prípadová štúdia automobilového priemyslu

PATRIK GAŽO, Mgr., PhD.
Sociologický ústav SAV v. v. i.
patrik.gazo@savba.sk

Celosvetový sektor mobility prechádza hlbokou transformáciou s výrazným posunom smerom k elektrifikácii. V kontexte krajín ako Slovensko, kde automobilový priemysel hrá významnú úlohu v ekonomike a zamestnanosti, je dôležité pochopiť, ako tento prechod dopadá na pracujúcich a ako túto zmenu vnímajú. Tento príspevok sa preto zaoberá otázkou tzv. spravodlivej a zelenej transformácie automobilového priemyslu na Slovensku, s osobitným zreteľom na postavenie a postoje výrobných pracovníkov v tomto sektore. Zatiaľ čo existujúce výskumy prevažne skúmajú technické, ekonomické a environmentálne aspekty tohto prechodu, táto štúdia zdôrazňuje politický rozmer, podčiarkujúc rozmanité agendy a záujmy kľúčových zainteresovaných strán, vrátane štátov, priemyslu a odborov.

Prezentácia predstaví pohľady a diskurzy automobilových pracovníkov na prechod k „alternatívnej výrobe“, identifikované pomocou výskumnej metódy Q-metodológie. Analýzou ich ochoty zapojiť sa do tohto prechodu a identifikáciou vnímaných príležitostí a prekážok sa výskum snaží poskytnúť ucelený pohľad na komplexnú interakciu medzi záujmami pracujúcich a environmentálnymi imperatívmi. Okrem toho príspevok predstaví dilemu "pracovné miesta vs. životné prostredie" a ďalšie rozpory a vzťahy medzi záujmami (automobilových) pracujúcich a životným prostredím.

Táto štúdia prispieva k hlbšiemu pochopeniu dôsledkov a výziev prechodu automobilového priemyslu a osvetľuje možnosti integrácie pracujúcich do úsilia o dekarbonizáciu a udržateľnú mobilitu. Štúdia zároveň zdôrazňuje dôležitosť uznania rôznych perspektív, ktoré existujú medzi pracujúcimi, a odhaľuje tri základné diskurzy o transformácii automobilového priemyslu na elektromobilitu. Existencia rôznych perspektív poukazuje na potrebu komplexného výskumu, politik a strategických plánov na zvládnutie zložitosti tejto dynamickej a kontextuálne

špecifickej priemyselnej a spoločenskej zmeny, pričom zdôrazňuje význam triedy pracujúcich na dosiahnutie úspešnej a udržateľnej sociálnej ekologickej transformácie.

Kľúčové slová: automotive industry, just transition, working class environmentalism, jobs vs environment dilemma, social-ecological transformation

Potravinová odolnosť domácností: udržateľná spotreba, zelený prozrum a samozásobiteľství

MARTA KOLÁŘOVÁ, PhDr. PhD.

Sociologický ústav AV ČR, v. v. i.

marta.kolarova@soc.cas.cz

Současné zdravotní, geopolitické, finanční a klimatické krize odhalují zranitelnost potravinového systému a otevírají otázky potravinové odolnosti (resilience). Udržitelná spotřeba a výroba potravin reaguje na globální problémy jako je změna klimatu, překračování limitů planety a znečišťování životního prostředí. Specifickou formou udržitelné spotřeby je zelený prozrum, který představuje kombinaci spotřeby s vlastní produkcí a v oblasti potravin se projevuje jako samozásobitelství.

Příspěvek se zaměří na otázku, jak přispívá samozásobitelství k potravinové odolnosti domácností v době krizí a jak se v domácnosti kombinují různé formy udržitelné spotřeby potravin.

Může jít například o bojkot určitých výrobků či výrobců, „buycott“ (záměrný nákup např. biopotravin nebo lokálních potravin), pěstování vlastních potravin či jejich sběr v přírodě či antikonzumní strategie (jako například omezení nebo vynechání masa, což úzce souvisí se vztahem člověka ke zvířatům). Co motivuje jedince k praktikování udržitelné spotřeby a jaké jsou bariéry a problémy při její realizaci? Proč se lidé věnují samozásobitelství? Příspěvek je založen na kvalitativním sociologickém výzkumu strategií udržitelné spotřeby realizovaném od roku 2017.

Kľúčové slová: udržateľná spotreba, samozásobiteľství, potraviny, odolnosť

Challenges of Air Pollution in Urban (Post-)Industrial Environments: Perspectives and Strategies of Local Inhabitants

NICOLE HORÁKOVÁ HIRSCHLEROVÁ, Dr.phil., M.A.

Katedra sociologie

Filozofická Fakulta

Ostravská univerzita

nicole.horakova@osu.cz

Poor air quality represents a global challenge, resulting not only in severe health issues but also exerting adverse effects on environmental sustainability and contributing to the economic, social, and demographic downturn of affected regions and populations. Situated in the north-eastern part of the Czech Republic, the Ostrava agglomeration stands out as one of the most polluted areas in Europe, housing over one million residents. This study contributes to the discourse surrounding residents' perceptions of air quality in developed and heavily polluted regions within the European Union, investigating the factors influencing these perceptions, the coping mechanisms employed, and the measures residents are willing to undertake to improve air quality. Drawing upon data from the EU-funded CLAIRO project, focusing on air quality in the Ostrava agglomeration, the study was conducted between 2019 and 2020. Findings indicate that the majority of respondents view air quality as a significant issue independent of the objective

measurement of air quality; however, attitudes towards the consequences of air pollution and the readiness to undertake financial sacrifices or implement substantial lifestyle changes vary based on factors such as age, education, and gender but also on dissatisfaction with air quality, and the subjectively perceived degree of (health) limitations.

Klíčové slová: Ostrava agglomeration; perception of air quality; environmental behaviour; contribution to improve air quality

Sociologie zvířat v historickém a intelektuálním kontextu

DUŠAN JANÁK, doc.

Filozofická fakulta

Univerzita Komenského v Bratislave

Fakulta regionálního rozvoje a mezinárodních studií

Mendelovy univerzity v Brně

dušan.janak@uniba.sk

Příspěvek se zaměřuje na vývoj sociologického zájmu o zvířata od počátku sociologického myšlení v 19. století do současnosti. Ačkoli se rozvoj zájmu o zvířata v sociologickém výzkumu dá docela snadno datovat do období posledních 35 let (od konce 80. let 20. století do současnosti popularitu tématu neustále narůstá, ačkoli se jedná o téma relativně okrajové), zůstává otázkou, proč se zvířata dostala do hledáčku sociologie tak pozdě, resp. proč se tam vůbec dostala? Příspěvek ukazuje vývoj sociologického uvažování o podobnosti/jinakosti člověka a zvířat, resp. světa přírody a světa kultury. Základním argumentem je, že v sociologickém myšlení můžeme odlišit dva hlavní typy sociologického uvažování o této podobnosti/jinakosti: ontologickou (materiální) a etickou (morální). Zatímco před první světovou válkou převažoval první typ uvažování, ve druhé polovině 20. století nastal obrat (a to nejen v sociologii) ke druhému typu uvažování o podobnosti/jinakosti. Přechodový most od prvního ke druhému typu myšlení připravil zrod rozumějící sociologie a argumentace Maxe Webera artikulované v meziválečném období. Zásadní akceleraci přechodu přinesla nová sociální hnutí 60. let.

Klíčové slová: sociologie zvířat, dějiny sociologie, post-antropocentrismus, nová sociální hnutí

Podpora environmentálneho povedomia prostredníctvom primárneho vzdelávania

LENKA DIENER, PhD.

Trnavská Univerzita v Trnave

lenka.diener@truni.sk

Príspevok zdôrazňuje kľúčovú úlohu vzdelávania pri riešení environmentálnych výziev a využívaní príležitostí. Napriek významu environmentálneho vzdelávania na základných školách na Slovensku sa v jej realizácii prejavuje nejednotnosť a často závisí od rozhodnutia jednotlivých pedagógov. V tomto kontexte sa príspevok venuje rôznym formám aktivít environmentálneho vzdelávania, ktoré zahŕňajú integrované prístupy v rámci učebných osnov až po mimoškolské iniciatívy, ako sú vzdelávacie projekty, semináre a workshopy. Na základe poznatkov z výskumu zážitkového vzdelávania sa osvetľujú rôzne metodiky používané v primárnom vzdelávaní na podporu environmentálneho povedomia žiakov. Zmapovaním týchto odlišných prístupov k environmentálnemu vzdelávaniu je zámerom príspevku obohatiť diskurz o podpore environmentálneho povedomia u žiakov základných škôl. Toto mapovanie zdôrazňuje potrebu spoločného úsilia na zlepšenie integrácie a účinnosti iniciatív environmentálneho vzdelávania na základných školách pre podporu novej generácie vybavenej vedomosťami a zručnosťami na aktívne riešenie environmentálnych problémov

Klíčové slová: environmentálne povedomie, základné vzdelávanie, udržateľnosť

Využívanie pôdy v kontexte zmeny klímy: sociologické aspekty interdisciplinárneho výskumu v projekte Europe-LAND

DANKA MORAVČÍKOVÁ, doc. Mgr. Ing., PhD.
Slovenská poľnohospodárska univerzita v Nitre
danka.moravcikova@uniag.sk

Telecoupling sa vníma ako vhodná paradigma na skúmanie mnohodimenzionálnych interakcií človeka a životného prostredia v súčasných spoločnostiach. Hlavným cieľom príspevku je predstaviť telecoupling koncept zo sociologickej perspektívy v súvislosti s analýzou stratégií využívania pôdy v kontexte interdisciplinárneho výskumu v Horizont Európa projekte Europe-LAND. Zámerom je poukázať na možnosti využitia tohto teoretického rámca pre komplexnejšie pochopenie zložitosti zmien vo využívaní pôdy na rôznych úrovniach priestorovej organizácie krajiny so zdôraznením toho, ako spoločnosť transformuje prírodu na sociálny priestor a aké sociálne, ekonomické a iné faktory ovplyvňujú rozhodovanie skupín a jednotlivcov o spôsobe využitia pôdy.

Kľúčové slová: rozhodovanie o využívaní pôdy, klimatická zmena, sociológia, telecoupling koncept

Spolužitie človeka a medveďa na Slovensku

MICHAL HARING, Mgr., MSc.
raycyak@gmail.com

V dnešnej dobe sú konflikty medzi ľuďmi a šelmami bežnejšie v dôsledku vyššieho počtu ľudí, ktorí sa pohybujú vo voľnej prírode a zaberajú viac priestoru v krajine. Existuje niekoľko rôznych zdrojov konfliktov medzi ľuďmi a voľne žijúcimi zvieratami, napríklad keď medvede spôsobujú škody na majetku alebo keď sú ľudia zranení divo žijúcou zverou. Konflikty medzi ľuďmi a medveďmi zvyčajne často vedú k následnému usmrteniu týchto jedincov.

Na Slovensku žije asi 1 000 – 1 500 medveďov hnedých, ktoré sú súčasťou veľkej karpatskej populácie. Lov medveďa hnedého bol na Slovensku v rokoch 1932 až 1962 zakázaný, čo viedlo k postupnému zotaveniu populácie od 30. rokov. V súčasnosti sú medvede rozšírené na veľkej časti svojho pôvodného územia, kde je však častým javom nevhodné nakladanie s odpadmi, nedostatok preventívnych opatrení, neprimerané poľnohospodárske praktiky a umiestnenie krmovísk či vlnísk v blízkosti ľudských obydlií.

Dodržiavaním správnych zásad správania sa v oblastiach s výskytom medveďov je možné zlepšiť vzájomnú koexistenciu človeka a medveďa na spoločnom území.

Kľúčové slová: medveď, Slovensko, história regulácie

Do mutualists enjoy meeting wild boars in their city?

JOANNA TUSZNIO, PhD.
PATRYCJA WAĆHAŁA
Institute of Environmental Sciences
Jagiellonian University in Krakow, Poland
joanna.tusznio@uj.edu.pl

Studies of wildlife value orientations have shown an increasing shift from traditional views of wildlife based on their utilitarian value to humans, to a mutualistic approach that includes a less hierarchical view of humans and other animals. Wildlife value orientations influence support for wildlife management approaches such as recreational hunting or population control methods. Less explored is how they relate to the emotional aspects of human-wildlife

encounters.

Wild boars are increasingly present in European cities, causing damage and safety issues for people. In Poland, while many urban residents appear to be concerned about the growing urban wild boar population, the species is also admired, with images shared on social media, individual animals named and even fed by people. However, little is known about what shapes residents' experiences of wild boar and how their encounters are spatially distributed across cities.

In response to this knowledge gap, we used a geo-survey tool to investigate the emotions associated with wild boar encounters and the wildlife value orientations of residents of Krakow and Gdansk, Poland. We collected 1020 responses to the online questionnaire, which included 4180 reports of human-wild boar encounters.

The majority of respondents in our study are characterized by pluralistic wildlife value orientations - scoring high on both the mutualist and traditionalist scales. Wild boar encounters can evoke both positive emotions such as curiosity, joy or happiness, and negative emotions such as fear, anxiety or anger. At the same time, acceptance of lethal control measures for urban wild boar is very low.

Ključové slová: emotions, wildlife value orientations, geo-survey, urban nature

Environmental security in the context of the war in the Ukraine

KAROLINA CYNK, PhD.

University of Rzeszów, Poland

kcynk@ur.edu.pl

The purpose of the presentation is to describe and compare ministerial discourses on environmental security in the situation of the ongoing war in Ukraine. It analyzes ministerial statements published on the websites of six Ministries of the Environment: Ukrainian, Polish, Slovak, Hungarian, Romanian and Moldavian. The research covers the first five weeks of the war. In the presentation I tried to answer the following research question: what the similarities and differences in the way of presenting the environmental security in the ministerial message. The analysis makes it possible to distinguish general types, and thus to describe the similarities and differences between individual discourses, and present how the construct of environmental safety was created.

Ključové slová: Environmental sociology, environmental security, war in Ukraine, ministerial discourses, Central Europe

Trust and institutional innovation in wildlife governance – The case of moose policy in Poland

KRZYSZTOF NIEDZIAŁKOWSKI, Dr hab.

Institute of Philosophy and Sociology

Polish Academy of Sciences

kniedzialkowski@ifispan.edu.pl

Environmental governance literature suggests trust is important for the successful implementation of environmental policies. However, the impact of trust and distrust on the dynamics of environmental institutions have been explored only to a limited extent. In this paper I trace the relationships between lack of trust and institutional innovation in the context of wildlife governance. Based on the analysis of controversies connected with moose policy in Poland, I describe how the traditional governance of the species dominated by hunters and

foresters has been challenged by a coalition of environmental NGOs and wildlife biologists. The challenging actors lost trust in the existing governance system after a rapid decline of moose populations in the 1990s due to overhunting. Despite the growth of moose population after the introduction of a hunting ban in 2001 environmental actors were successful in stopping attempts at reinstating moose hunting by undermining the legitimacy of the established actors among policy-makers and the general public. They also proposed new governance mechanisms that were supposed to open decision-making to new groups of actors and to increase public scrutiny over moose management. However, hunters and foresters apprehended losing control over decision-making and blocked institutional innovation. This led to an institutional crisis – existing institutions of moose management ceased to fulfil their intended functions. The paper discusses discursive, strategic and rule-based factors

Kľúčové slová: Wildlife, environmental policy, conflicts, forestry, hunting

Nerovnosti, spravodlivosť a zmena klímy

KATARÍNA STRAPCOVÁ, Mgr., PhD.

Sociologický ústav SAV, v. v. i.

katarina.strapcova@savba.sk

Thomas Piketty vo svojich knihách vníma historický vývoj spoločenských pravidiel a inštitúcií ako dlhodobý emancipačný pohyb smerom k vyššej rovnosti a spravodlivosti. Konflikty a krízy, ktoré sa na tejto ceste vyskytli, umožnili redefinovanie a zmenu mocenských vzťahov a nanovo štrukturovali celé systémy sociálnych nerovností. Súčasné ekonomické systémy v sebe nesú početné sociálne a environmentálne kontradikcie, a ako autor predikuje, vyplynú z nich nové krízy, ako aj nová transformácia spoločenských inštitúcií a pravidiel. História nás učí, že krízy a spoločenské otrasy neprebiehajú hladko. V tejto súvislosti Piketty ponúka kritický pohľad na dominantné triedy, ktoré benefitujú z nekontrolovanej cirkulácie kapitálu bez sociálnych a klimatických cieľov, a súčasne sú schopné klásť významný odpor voči dôležitým zmenám. Aj výsledky z výskumov verejnej mienky potvrdzujú, že obyvatelia na Slovensku majú svoje pochybnosti ohľadom spravodlivej distribúcie (ekonomického) bremena transformácie na udržateľné hospodárstvo. Pri skúmaní názorov sa ukazuje, že obyvatelia očakávajú problematickú a nie celkom spravodlivú distribúciu nákladov na klimatické opatrenia a politiky.

Kľúčové slová: verejná mienka, bremená transformácie, T. Piketty.

5.Organizácie a inštitúcie: normatívne očakávania a uplatňované postupy

Garantujú: Mgr. Jana Lindbloom, Sociologický ústav SAV v. v. i. PhD., Mgr. Ema Hrešanová, Ph.D., Katedra sociologie, Fakulta sociálnych vied, Univerzita Karlova v Praze

Organizácie, či už vo sfére štátnej a verejnej správy alebo v podobe neziskových, alternatívnych či naopak konvenčnejších ekonomických právnych subjektov, predstavujú priesečník medzi inštitucionalizovanou formou a konkrétnym organizačným prevedením. Inštitucionalizované rámce ako aj žité, praktické postupy sú neoddeliteľne vsadené do širšieho spoločenského prostredia, do sociálnych vzťahov, zákonných nariadení, normatívnych očakávaní a kultúrnych vzorov. Organizácie vo svojom snažení o legitimitu, postavenie a napĺňanie cieľov potrebujú neustále zapájať rutinné i výnimočné podoby inštitucionálneho, kolektívneho a individuálneho aktérstva, ktoré majú potenciál určité organizačné postupy buď udržať a posilniť alebo podkopať

či meniť. V tejto sekcii privítame abstrakty príspevkov, ktoré buď v podobe teoretického rozvažovania alebo empirických výskumov poukážu na rôzne aspekty, nariadenia, štruktúry, vzťahy, (protichodné) normatívne očakávania, spory, praktiky, dilemy, či paradoxy, ktoré v súčasnosti vstupujú do uplatňovaných postupov v rámci inštitucionalizovane organizovaných dosahovaní cieľov v rôznych spoločenských oblastiach.

Od individuálnych faktorov k systémovým a naspäť: vysvetľovanie organizačného zlyhania

JANA LINDBLOOM, PhD.
JANA STRUSSOVÁ, PhD.
Sociologický ústav SAV, v. v. i.
jana.lindbloom@savba.sk
jana.strussova@savba.sk

Organizačné zlyhanie možno chápať aj ako rozpor medzi inštitucionálnym ideálom a jeho praktickým organizačným prevedením. Udalosť organizačného zlyhania spúšťa snahu pochopiť, čo sa vlastne stalo a navrhnúť opatrenia pre organizačnú nápravu. V tomto procese sa obvykle považuje za kľúčové, aby boli faktory správne roztriedené a určilo sa, či a do akej miery možno zlyhanie pripísať individuálnemu pochybeniu alebo, naopak, systémovým, teda inštitucionálnym a organizačným aspektom. Príspevok sa opiera o záznamy verejných vypočutí kandidátov na post generálneho a špeciálneho prokurátora v rokoch 2020 a 2021, ktoré umožnili skúmať zápas a nejasnosti prítomné v snahách o pripísanie zodpovednosti za zlyhanie úradu prokuratúry. Vypočutia boli novou procedúrou volieb, preto kandidáti vstupovali do dosiaľ neustáleného prostredia s nejasnými očakávaniami ohľadom toho, či ide o "pracovný pohovor", "expertné konzultácie" alebo "vyšetrovací výbor".

Vypočutia sa tak vyznačovali nepredvídateľnou dynamikou, ktorá si žiadala opatrné, pozorné a zručné narábanie s rôznymi rolami, žánrami a kontextami. Prezentácia poukáže na stratégie a spôsoby, akými sa členovia parlamentného výboru a kandidáti snažili dať zmysel minulým udalostiam a predostrieť dostatočne presvedčivé a dôveryhodné vysvetlenia. Analýza sa zameriava na koncepty a kategórie, ktoré účastníci zapájali na dosiahnutie početných, odlišných a často konfliktných úloh. Kategórie, ktoré odkazovali na atribúty a konania jednotlivcov alebo naopak, na systémové či organizačné usporiadania, nemali v dejisku tohto nového žánru ustálené významy. Ich zmysel bol premenlivý, unikajúci, neustále vyjednávaný, upresňovaný a vyplýval z ich situačného umiestnenia v interakcii. Bol tak zviazaný najmä s tým, čo konkrétne kategórie dosahovali v práve predkladaných, často i rozporuplných vysvetleniach organizačného zlyhania.

Kľúčové slová: organizational failure, public inquiry, sensemaking, individual and system, interaction

Inštitúcie a aktéri sociálneho dialógu na Slovensku: vízia a realita

MONIKA ČAMBÁLIKOVÁ, prof., PhDr., CSc.
Sociologický ústav SAV, v. v. i.
monika.cambalikova@savba.sk

Na základe skúmania inštitúcií sociálneho dialógu a ich aktérov na mikro-, mezo- a makroúrovni spoločnosti zhodnotíme mieru a spôsob (ne)napĺňania idey a ideálu princípov sociálneho dialógu v realite Slovenska. Zameriame sa na zamestnaneckú participáciu na rozhodovaní a ekonomickú demokraciu na úrovni podnikov a hospodárskych sektorov, ako aj na zamestnaneckú a občiansku participáciu na úrovni regiónov (regionálny sociálny dialóg) a

na celospoločenskej úrovni (tripartitný sociálny dialóg). Pri analýze a explanácii problematiky využijeme vlastnú výskumnú a expertnú skúsenosť, ako aj sekundárnu analýzu relevantných príbuzných výskumov v tejto oblasti. Hlavné výskumné metódy sú odvodené od ťažiska výskumného zamerania príspevku: analýza kolektívneho vyjednávania a vybraných kolektívnych zmlúv na úrovni podnikov (podnikové kolektívne zmluvy) a sektorov (kolektívne zmluvy vyššieho stupňa); rozhovory s vybranými vyjednávačmi KZ a KZVS; rozhovory s vybranými aktérmi regionálneho sociálneho dialógu a s vybranými aktérmi tripartity; obsahová analýza príslušnej legislatívy, štatútov, programových a iných relevantných dokumentov. Dôraz budeme klásť na efekty (benefity, prínosy) a defekty (bariéry) jeho fungovania a rozvoja u nás.

Kľúčové slová: sociálny dialóg, aktéri, stratégie, participácia, demokratizácia

Paradoxy ochrany oznamovateľov na Slovensku: od vysokých ambícií k „formalizmu“?

MARIANNA LEONTIEV, Mgr.

katedra pracovného práva Právnická fakulta

Trnavská univerzita

leontiev@leontiev.sk

PETR MEZIHORÁK, Ing., PhD.

Sociologický ústav SAV, v. v. i.

petr.mezihorak@savba.sk

V roku 2019 bola prijatá smernica Európskeho parlamentu o ochrane whistleblowerov nahlasujúcich porušenia práva Únie, ktorá zaviazala členské štáty k jej transpozícii do vnútroštátneho práva. Hoci Slovensko meškalo s transpozíciou, nebolo medzi krajinami, na ktoré EÚ podala žalobu. Dôvodom bola už existujúca vysoká zákonná úprava ochrany whistleblowerov, ktorej znenie vzišlo z priestoru mimovládnych organizácií. Medzi dôvodmi omeškania s transpozíciou sa uvádzajú najmä nezhody medzi Úradom na ochranu oznamovateľov a Úradom vlády SR. Úrad na ochranu oznamovateľov ako nositeľ témy chráneného oznamovania mal iné predstavy o novele zákona o whistleblowingu, ktoré presahovali výlučne transpozíciou smernice. Úrad vlády ako orgán poverený transpozíciou smernice naopak trval na novele zameranej len na jej transpozíciu.

Ochrana oznamovateľov na Slovensku je v paradoxnej situácii, keď je formálne vyššia ako v iných krajinách EÚ, no naráža na problémy s jej vykonávaním. Prípadné legislatívne zmeny sú zároveň podmienené tým, že implementácia smernice nesmie viesť k zníženiu úrovne ochrany, ktorá existovala pred jej prijatím. Cieľom tohto príspevku je vysvetliť tento paradox rekonštrukciou procesu vzniku ochrany oznamovateľov na Slovensku na základe dostupných mediálnych informácií, analýzy legislatívy a konkrétnych prípadov oznamovateľov. Predpokladané zistenia sú, že od začiatku existovali rozdielne normatívne očakávania aktérov zapojených do vzniku ochrany oznamovateľov, ktoré však zostali na určitý čas skryté v inštitucionalizácii ochrany zákonmi z rokov 2014 a 2019. Rozdielne očakávania však naplno prepukli s implementáciou smernice. Niektorí aktéri majú záujem na formálnej vyprázdnenosti ochrany, zatiaľ čo iní sa snažia naplniť jej obsah. Rozporuplná realita ochrany je výsledkom stretu týchto očakávaní.

Kľúčové slová: inštitucionalizácia, normatívne očakávania, paradox, verejný záujem, whistleblowing

Proaktívne a reaktívne zdieľanie informácií o voľbách a referendách na lokálnej úrovni

Jozef ZAGRAPAN, PhD.
Sociologický ústav SAV, v. v. i.
jozef.zagrapan@savba.sk

Transparentnosť podporuje kontrolu inštitúcií, zvyšuje ich zodpovednosť a je jedným z hlavných znakov kvalitnej správy vecí verejných. Na Slovensku bolo v posledných rokoch prijatých niekoľko zákonov na zvýšenie transparentnosti v rôznych oblastiach, no ako ukazujú skúsenosti z iných krajín, centrálné prijaté politiky nie sú vždy nasledované praxou na nižšej úrovni. Tento príspevok predstavuje dva výskumy na lokálnej úrovni na Slovensku, jeden zameraný na proaktívnu transparentnosť, druhý na reaktívnu.

V prvom prípade sme analyzovali ako slovenské obce zverejňujú informácie o komunálnych voľbách na svojich internetových stránkach. Výsledky ukazujú, že významnú úlohu zohrávajú ekonomické faktory, kedy je menšia pravdepodobnosť zverejnenia kompletných informácií spojená hlavne s obcami s vyššou mierou nezamestnanosti a nachádzajúcich sa v najmenej rozvinutých regiónoch Slovenska.

V druhom výskume, tzv. poľnom experimente, sme od obcí žiadali informácie o miestnych referendách, ktoré sa u nich v minulosti konali. Tieto informácie nie sú nikde centrálné dostupné a majú ich k dispozícii len obce. Výsledky ukazujú, že zvýšené množstvo požadovaných informácií negatívne vplyva na mieru odpovedí. Čo naopak množstvo odpovedí zvyšuje, je prítomnosť odkazu na zákon o prístupe k informáciám v žiadostiach. Celkovo zistenia z oboch výskumov potvrdzujú výsledky predchádzajúcich štúdií, že sú to predovšetkým obce s malým počtom obyvateľov, ktoré čelia problémom pri poskytovaní informácií verejnosti.

Kľúčové slová: transparentnosť, experiment, obce, Slovensko

Dimenzionalita inštitucionálnej dôvery v krajinách V4

TÍMEA SZABÓ, Mgr.
Sociologický ústav SAV, v. v. i.
timea.szabo@savba.sk

Téma inštitucionálnej dôvery zažíva posledné roky zvýšený záujem tak zo strany odborníkov, ako širšej verejnosti. Často však dochádza k jej zjednodušenému chápaniu a interpretácii pomocou všeobecného indexu, ktorý zahŕňa viacero inštitúcií.

Cieľom príspevku je pozrieť sa bližšie na dimenzionalitu inštitucionálnej dôvery a zamerať sa na jej variabilitu naprieč dimenziami v krajinách V4: Slovenska, Česka, Maďarska a Poľska. Na analýzu boli použité dáta z reprezentatívneho výskumu na vzorke 8000 respondentov (v každej krajine po 2000 respondentov), ktorý sa konal na jeseň roku 2023. Na vyhodnotenie dimenzionality konštruktu inštitucionálnej dôvery bola použitá faktorová analýza, ktorá identifikovala dvoj- alebo trojfaktorové riešenia, podľa toho, ktorej krajiny dáta sme spracovali. Analyzované dáta za Slovensko priniesli trojfaktorové riešenie, ktoré zahŕňalo tieto dimenzie: 1. politické inštitúcie, 2. sociálne a poriadkové inštitúcie a 3. zahraničné inštitúcie. Pri porovnaní výsledkov ostatných skúmaných krajín boli zaznamenané mierne rozdiely vo vnímaní jednotlivých inštitúcií, čo malo vplyv na ich zaradenie do dimenzií v rámci faktorovej analýzy. Tieto zistenia, hoci majú svoje nedostatky a vyžadujú ďalšie skúmania, poukazujú na to, že dôvera v inštitúcie nie je homogénnym pojmom a smerujú k jej chápaniu ako mnohodimenzionálneho konštruktu, ktorý sa môže značne líšiť nielen v rámci danej spoločnosti, ale aj medzi krajinami.

Kľúčové slová: inštitucionálna dôvera, dimenzionalita, krajiny V4

Dynamiky důvěry: využití konceptu trajektorie při studiu váhavosti v očkování

JAROSLAVA HASMANOVÁ MARHÁNKOVÁ, PhD.

Institut sociologických studií

Univerzita Karlova v Praze

jaroslava.marhankova@fsv.cuni.cz

Příspěvek se zaměřuje na promýšlení konceptu váhavosti v očkování (vaccine hesitancy) prostřednictvím analýzy kvalitativních dat z mezinárodního projektu VAX-TRUST: Addressing vaccine hesitancy in Europe. Analýza prezentovaná v příspěvku vychází z 30 hloubkových rozhovorů s váhavými rodiči (všichni úmyslně odložili nebo odmítli alespoň jedno z povinných očkování), 19 hloubkových rozhovorů se zdravotníky a 60 hodin pozorování ve třech různých pediatrických ordinacích při konzultaci ohledně očkování uskutečněných v České republice. Příspěvek diskutuje koncept trajektorií jako analytického nástroje pro studium váhavosti v očkování. Koncept trajektorií umožňuje zachytit důvěru nikoli jako něco, co je pevně dané (někdo má nebo nemá důvěru), ale jako proměnnou, která je kontextuální. Ukazuje, že váhavost v očkování není statickým jevem, ale je kontextuálně utvářena, ovlivňována interakcemi mezi rodiči a zdravotníky a reflektuje předchozích životní události. V rámci příspěvku se zaměřuji především na tři klíčové aspekty – temporalitu váhavosti, význam interakce se zdravotníky a roli emocí. V rámci příspěvku poukazuji na význam pocitů (ne)pochopení nebo nedostatečného uznání pro budování či erozi důvěry v očkování. Poukazuji rovněž na význam mocenské dynamiky mezi rodiči a zdravotníky jako důležitého aspektu, který umožňuje porozumět formování váhavých postojů k očkování.

Klíčová slova: důvěra, medicína, očkování

Role státu a zaměstnavatele během pandemie Covid-19 pohledem zaměstnanců

MARTINA KOLÁŘOVÁ VEVERKOVÁ, Mgr.

Katedra sociologie

Filozofická fakulta

Univerzita Karlova v Praze

veverkova.martina@seznam.cz

Pandemii Covid-19 lze považovat za mnohvrstevnatou společenskou krizi, která se mimo jiné silně dotýká světa práce. V České republice byl počáteční úspěch při řešení pandemie vystřídán vysokými počty nakažených, přísnými opatřeními a rostoucí veřejnou kritikou a odporem vůči nim. Regulace a kontrola fungování pracovišť byla v tomto kontextu spíše malá (Prokop et al. 2021; Veverková a Váňová 2022). Pochopení zkušenosti pandemie Covid-19 a role institucí a organizací během ní se přitom jeví jako významné pro zvládnutí dalších společenských krizí. Příspěvek bude vycházet z kvalitativního výzkumu realizovaného formou 29 narativních hloubkových rozhovorů (Elliott 2005), zaměřeného na porozumění zaměstnanecké zkušenosti během pandemie Covid-19 a její souvislosti s celkovou interpretací této společenské krize. Konkrétně bude příspěvek zaměřen na vnímání role institucionálních aktérů – zaměstnavatele a státu, v kontextu specifík střední a východní Evropy, jimiž jsou mimo jiné slabé a nesoudržné instituce a oslabování zdravotních a sociálních systémů (Gardawski a Rapacki 2021). Předběžné výsledky: Společnou zkušeností českých zaměstnanců je pocit selhání státu, spočívající v chybném rozhodování a kladení nepřiměřené zátěže a omezení na občany. Hierarchicky řízené a netransparentní rozhodování zaměstnavatele je však zaměstnanci široce přijímáno, i když někdy trpí stejnými problémy. Celkový narativ o pandemické situaci (a souhlas či odmítnutí její mainstreamové interpretace) se mezi zaměstnanci liší na základě dvou

hlavních okolností – způsobu zakoušení mocenských vztahů v práci a nalezení či nenalezení vlastní role v krizi.

Realizace výzkumu je financována z prostředků programu Specifického vysokoškolského výzkumu „Adaptace aktérů a institucí v podmínkách turbulentního vývoje společnosti“ (SVV-ADAKIN)

ZDROJE:

Elliott, Jane. 2005. Using Narrative in Social Research. 1 Oliver's Yard, 55 City Road, London England EC1Y 1SP United Kingdom: SAGE Publications Ltd.

Gardawski, Juliusz, a Ryszard Rapacki. 2021. „Patchwork Capitalism in Central and Eastern Europe – a New Conceptualization“. Warsaw Forum of Economic Sociology 12:2(24).

Prokop, Daniel et al. 2021. „Postoje k opatřením a zkušenosti s postupem zaměstnavatelů“. PAQ Research. Získáno 29. květen 2023 (<https://www.paqresearch.cz/post/postoje-k-opatrenim-a-zkusenosti-s-postupem-zamestnavatelu>).

Veverková, Soňa a Váňová, Jana. 2022. Czechia: Working Life in the COVID-19 Pandemic 2021, Industrial Relations and Social Dialogue. Dublin: Eurofound.

Klíčové slová: Pandemie Covid-19, Zaměstnanecská zkušenost, Narativní hloubkové rozhovory, Střední a východní Evropa, Instituce a organizace

Proměna nemocničních oddělení za socialismu: Příklad „rooming-in“

EMA HREŠANOVÁ, Ph.D.

Institut sociologických studií

FSV Univerzita Karlova v Praze

ema.hresanova@fsv.cuni.cz

V průběhu osmdesátých let došlo v řadě československých nemocnic k významným změnám v organizaci některých oddělení, zejména těch gynekologicko-porodnických a novorozeneckých. Přitom některá z těchto inovací sebou nesla radikální reorganizaci prostoru i způsobu poskytované péče. V tomto příspěvku zkoumám jednu z těchto inovací, označovaných jako „rooming-in“, v němž oproti dřívějšímu uspořádání mohla matka mít své novorozence stále, či po většinu doby u sebe na pokoji. Na základě kvalitativní obsahové analýzy publikovaných odborných lékařských studií i mediálních příspěvků zkoumám pnutí mezi aktérstvím jednotlivých zdravotníků, pacientek, ale i místních politiků a platných ministerských nařízení a souvisejících nemocničních vnitřních předpisů. Mým cílem je uchopit měnící se paradigma dobré porodní péče a soupeřící morální argumenty pro a proti zavedení této inovace v kontextu měnící se pozdně socialistické společnosti. Odborné i laické diskuze o „rooming-in“ nabízejí vhled do měnících se představ o „zdravých“ rodinných vztazích a stejně tak umožňují analyzovat měnící se postavení jednotlivce ve zdravotnickém systému s kolektivistickým étosem těsně před pádem komunismu.

Klíčové slová: nemocnice; reorganizace prostoru; pozdní socialismus; inovace ve zdravotní péči; rodinné vztahy.

Pracovní hodnoty generácie Z na Slovensku a v Českej republike

MARTIN FERÓ, Ph.D.

Katedra sociológie

FF Trnavská univerzita

martin.fero@truni.sk

Príspevok prezentuje výsledky vlastného empirického prieskumu zameraného na pracovné hodnoty generácie Z na Slovensku a v Českej republike, ktoré sú následne porovnané s hodnotovými preferenciami tejto generácie v iných Európskych krajinách s využitím údajov

Európskeho sociálneho prieskumu (ESS). Oba zbory dát sa pritom opierajú o metódu S. H. Schwartz zameranú na identifikáciu pracovných orientácií. Naše zistenia potvrdili u generácie Z príklon k individualizmu, čo však nie je celkom jednoznačná charakteristika tejto generácie, pretože mladí ľudia uprednostňujú ešte výraznejšie hodnotu benevolencie, ktorá je hodnotou kolektivismu a univerzalizmu, čím sa mierne oba trendy neutralizujú.

Kľúčové slová: Pracovné hodnotové orientácie, generácia Z, Slovensko a Česká republika, S.H.Schwartz

6. Vzdelávacie dráhy detí a mladých ľudí: inštitucionálne rámce, spôsoby výberu, faktory a dôsledky ich voľby

Garantujú: Doc. Mgr. Roman Džambazovič, PhD., Katedra sociológie, Filozofická fakulta, Univerzity Komenského Bratislava; prof. PhDr. Tomáš Katrňák, PhD. Katedra sociologie, Fakulta sociálnych štúdií, Masarykova univerzita Brno

Vzdelávací systém na Slovensku ako aj Česku v posledných desaťročiach prechádza výraznými zmenami, ktoré iniciovali zvýšený záujem o skúmanie ich dôsledkov. Primárnym cieľom sekcie je ponúknuť teoretické, metodologické a empirické konferenčné príspevky, ktoré identifikujú trendy, ponúknu vysvetlenia ich príčin a dôsledkov. Výber vzdelávacích dráh sa stáva v podmienkach vzdelanostnej expanzie, masifikácie vyššieho vzdelania, ale pretrvávajúcej selektivity vzdelávacieho systému a vzdelanostných nerovností stále dôležitejšou výskumnou témou. Aké typy vzdelávacích dráh a aké spôsoby ich výberu vieme identifikovať u detí a mladých ľudí? Ktoré faktory pôsobia na výber základnej, strednej a vysokej školy? Aká je úloha rodinného prostredia, školy, rovesníkov atď. pri výbere vzdelávacej dráhy? Aké sú dôsledky tejto voľby? Dôležitým je aj z tohto hľadiska nezabúdať na témy (ne)rovných šancí na vzdelanie, na spôsoby jej merania, či na skúmanie dôsledkov vzdelanostnej expanzie na rôznych stupňoch vzdelania

Kam po strednej škole. Dôvody a kontext voľby vysokej školy alebo zamestnania

ROMAN DŽAMBAZOVIČ, doc., PhD.

DANIEL GERBERY, doc., PhD.

Katedra sociológie

Filozofická fakulta

Univerzita Komenského v Bratislave

roman.dzambazovic@uniba.sk

Príspevok sa zameriava na preskúmanie vzdelávacích, resp. profesijných dráh po ukončení strednej školy. Analýza údajov z výskumu stredoškolských študentov a ich rodičov realizovaný v roku 2023 Katedrou sociológie FiF UK v Bratislave ponúka možnosti identifikácie faktorov a motívov stojacich za rozhodnutím ďalšieho pokračovania alebo nepokračovania v štúdiu na vysokej škole. V centre pozornosti je to, či si volia stredoškolskí študenti vysokoškolské štúdium a ak áno, či sú voľby rôznych typov vysokých škôl spojené s nejakými typickými motívmi a kontextami. Medzi motívmi, ku ktorým sa vo výskume študenti vyjadrovali, boli motívy spojené so seba-rozvojom (rozvojom záujmov, orientácií, kreativity), s kariérnym rastom, ekonomickými otázkami či pro-sociálnym zameraním (pomáhanie iným). Zároveň študenti hodnotili ďalšie rôzne skutočnosti, ktoré mohli zohrávať úlohu pri ich rozhodovaní pokračovania v štúdiu na VŠ alebo pri výbere konkrétnej školy a odboru, či už šlo o

predpokladanú náročnosť prijímacieho konania na vysokú školu ako aj samotného štúdia na škole, kvalitu vysokej školy, vlastné študijné aspirácie a očakávania rodičov, študijné výsledky alebo vzťah štúdia k pracovnej kariére. Analýza voľby vysokej školy bude popri týchto skutočnostiach brať do úvahy aj kontextuálne faktory týkajúce sa vzdelávania. Konkrétne názory študentov na význam vzdelania a charakter doterajšej vzdelávacej kariéry, vrátane účasti na príprave na vysokoškolské štúdium.

Kľúčové slová : vzdelávacie dráhy, profesijná dráhy, vysoká škola

Rozhodovanie o voľbe strednej a vysokej školy v rodinách

JÁN SOPÓCI, prof., PhD., PhD.

Katedra sociológie

Filozofická fakulta

Univerzita Komenského v Bratislave

jan.sopoci@uniba.sk

Vystúpenie je venované analýze poznatkov výskumov týkajúcich sa rozhodovania o voľbe strednej a vysokej školy v slovenských rodinách, pričom teoretickým rámcom analýzy sú perspektíva sociálnej determinácie a perspektíva individualizácie. Na základe analýzy faktorov a mechanizmov výberu strednej a vysokej školy žiakmi/študentmi a ich rodičmi, osobitne rozhodovania o voľbe školy v rodine, možno konštatovať, že pri voľbe strednej školy prevažujú prvky sociálnej determinácie nad prvkami individualizácie. Proces rozhodovania o voľbe strednej školy je najčastejšie rodinným zvažovaním, pri ktorom sú rozhodujúcimi faktormi sociálnej determinácie efekty genetického, sociálno-kultúrneho, sociálno-psychologického a ekonomického charakteru, ktoré dominujú nad faktormi z oblasti individualizácie, napríklad individuálnymi rozhodnutiami a voľbami detí. Spolurozhodovanie rodičov a detí pri výbere strednej školy má pritom najčastejšie podobu spolupráce a negociácií, prostredníctvom ktorých dospievajú k zhode. V prípade ich nezhody v miernej väčšine prípadov preváži názor dieťaťa nad názorom rodičov. Aj rozhodovanie o výbere vysokej školy má podobu negociácií vedúcich najčastejšie k zhode rodičov a detí. V prípade nezhody však v drvivej väčšine prípadov preváži názor stredoškolača nad názorom rodičov. Pri výbere vysokej školy i študijného odboru zohrávajú hlavnú úlohu najmä faktory sociálnej determinácie primárneho i sekundárneho charakteru súvisiace s prípravou na budúcu prax. Prvky individualizácie, napríklad aspirácie študenta, majú síce väčší význam, nad prvkami sociálnej determinácie však neprevažujú.

Kľúčové slová: voľba strednej a vysokej školy, teoretické perspektívy sociálnej determinácie a individualizácie, rozhodovanie o výbere školy v rodine

Pozícia školy v procesoch rozhodovania o vzdelávacích dráhach žiakov a študentov – situácia kariérneho poradenstva v našom školstve

GABRIELA LUBELCOVÁ, Prof., PhD., CSc.

DUŠAN JANÁK, Doc., PhD., PhD.

Katedra sociológie

Filozofická fakulta

Univerzita Komenského v Bratislave

gabriela.lubelcova@uniba.sk

dusan.janak@uniba.sk

Príspevok je jedným z výsledkov riešenia výskumného projektu APVV-20-0449 „Vzdelávacie dráhy mladých ľudí – faktory a mechanizmy ich voľby“, realizovaných Katedrou sociológie

FFUK v Bratislave. Vychádza z poznatkov dvoch reprezentatívnych výskumov procesov a faktorov rozhodovania žiakov a rodičov o výbere školy v kľúčových uzloch prechodu vzdelanostným systémom. Výsledky ukázali dominantnú pozíciu rodinného prostredia pri rozhodovaní a zároveň nízke hodnotenie vplyvu výchovno-vzdelávacích aktérov školského prostredia. Doplňujúce výskumné sondy boli preto orientované na preskúmanie situácie v systéme kariérneho poradenstva na základných a stredných školách na Slovensku. Boli realizované voľnými, pološtruktúrovanými rozhovormi s vybranými zástupcami kariérnych poradcov na školách a v poradenských centrách. Základné oblasti, ktoré nás zaujímali, boli skúsenosti respondentov v oblasti kariérneho poradenstva, realizované formy a priebeh kariérneho poradenstva, hodnotenie spolupráce v rámci kariérneho poradenstva, hodnotenie jeho možností a limitov v súčasnosti a posúdenie pozície kľúčových faktorov voľby vzdelanostnej/kariérnej dráhy žiakov.

Výsledky ukázali limitné možnosti kariérneho poradenstva v súčasnom modeli jeho inštitucionálneho nastavenia. Kariérni poradcovia na školách identifikovali ako hlavné prekážky svojho pôsobenia najmä malú časovú kapacitu pre realizáciu šírky formálne očakávaných činností, ale aj slabšiu metodickú podporu a absenciu možností doplňujúceho vzdelávania. Zároveň sa ukázali diferencie súvisiace najmä s veľkosťou školy, lokalitou a sociálnymi charakteristikami prostredia žiakov. Význam kariérneho poradenstva na školách rastie v podmienkach malých škôl, v ktorých je kariérne poradenstvo organicky spojené s lepšou znalosťou poznatkového a osobnostného potenciálu žiakov z pedagogického procesu. Formatívny vplyv kariérneho poradenstva v škole silnie v podmienkach nižšieho kultúrneho kapitálu rodinného prostredia.

Kľúčové slová: vzdelávacie dráhy žiakov a študentov, kariérne poradenstvo v školskom systéme, možnosti a limity

Migrácia ukrajinských študentov do krajín V4: Pozícia Slovenska medzi nimi

MICHAELA PÍLOVÁ, Mgr.

Sociologický ústav SAV, v. v. i.

michaela.pilova@savba.sk

Mladí ľudia z Ukrajiny výrazne prispievajú k celkovému podielu zahraničných študentov na univerzitách v krajinách Vyšehradskej skupiny. Povedomie o rozsahu prítomnosti tejto skupiny stúplo najmä po vypuknutí vojny na Ukrajine v roku 2022, kedy počet ukrajinských študentov vo V4 presiahol 65,5 tisíc. V súčasnosti sú medzi Ukrajincami najžiadanejšími krajinami pre univerzitné štúdium v priestore V4 Poľsko a Slovensko. Ďalší dvaja členovia V4, Česká republika a Maďarsko, zohrávajú dôležitú úlohu pri vysvetlení celkového prerozdelenia ukrajinských študentov v tomto priestore.

Doterajší výskum v tejto téme bol realizovaný na národnej úrovni a zohľadňoval motiváciu k príchodu ukrajinských študentov v súvislosti so situáciou v domovskej krajine alebo naopak s atraktivitou vzdelávaco-ekonomického prostredia jednotlivých štátov. Snaha o objasnenie motivácií na národnej úrovni nie je vyčerpávajúca a navyše neponúka možnosť priameho medzinárodného porovnania výstupov. Naším cieľom je prispieť k výskumu motivácií podmieňujúcich výber krajiny štúdia u ukrajinských študentov v medzištátnom porovnaní krajín strednej Európy. Zameriavame sa na porovnanie krajín V4 a poukazujeme na postavenie Slovenska medzi týmito krajinami.

Na dosiahnutie tohto cieľa sme využili sekundárnu analýzu národných dát na úrovni fakúlt a univerzít. Zameriavame sa na obdobie medzi rokmi 2015 až 2023. Výsledky nášho výskumu ukazujú, že najrelevantnejšie informácie pochádzajú z porovnania situácie pred a po vojne na

Ukrajine a zároveň zvyrazňujú, že dôležitým znakom diferencujúcim motiváciu vedúcu k voľbe krajiny štúdia a samotnej univerzity je pohlavie.

Kľúčové slová: Ukrajina, zahraniční študenti, motivácia pre výber krajiny štúdia

Politika inkluzívneho vzdelávania v decentralizovanom školskom systéme

KATARÍNA DEÁKOVÁ, Mgr., PhD.

Centrum vedecko-technických informácií SR

katkadeak75@gmail.com

Pod vplyvom rastu autority medzinárodných dohovorov o ľudských právach sa štáty zaviazali prispôbovať organizáciu a obsah vzdelávania tak, aby sa znevýhodnenia časti detí vo vzdelávacom procese nereprodukovali ale znižovali. Presadzovanie inkluzívneho vzdelávania predpokladá ako prvý krok vytvárania etnicky a sociálne heterogénnych škôl. V decentralizovanom školskom systéme, v ktorom okrem štátnych škôl existujú školy súkromné a cirkevné a rodičia majú právo na výber školy, ide o zložitý, mnohoúrovňový a dlhotrvajúci proces. Je viacero indícií, že Slovenská republika napriek rozsudkom, mnohým odporúčaniam a príkladom dobrej praxe zo zahraničia nedokáže úspešne implementovať ani prvý krok k inklúzii – teda desegregáciu škôl. Na prípadoch vývoja tvorby školských obvodov v dvoch krajských mestách so znevýhodnenou rómskou komunitou bolo náležité identifikovať systémové a interakčné podmienky a bariéry procesu desegregácie. Pozornosť sa zameriava na medzinárodnú, národnú a lokálnu úroveň legislatívnych rámcov vzdelávania a na ich interakcie a interakcie rôznorodých aktérov v rámci týchto úrovní a medzi týmito úrovňami. Lokálna úroveň analýzy sa zameriava na rekonštrukciu vývoja školskej politiky dvoch krajských miest v interakcii so zmenami legislatívneho rámca, efektami normatívneho financovania, a požiadavkami miestnej verejnosti (riaditeľov škôl, rodičov, občanov). Aj vykonanie prvého kroku k inkluzívnemu vzdelávaniu, ktorým je náležité určovanie školských obvodov v mestách s marginalizovanými komunitami, je politicky zložitá úloha, a že bez dostatočného financovania rôznych podporných a atraktívnych programov v školách zamýšľaných ako desegregované či inkluzívne školské obvody nedokážu vyvažovať alebo korigovať právo rodičov na výber školy pre svoje dieťa mimo svojho obvodu.

Kľúčové slová: Vzdelávacia politika, nerovnosti, inkluzívne vzdelávanie, segregácia, školské obvody

Sociální faktory ovlivňující nerovnosti mezi muži a ženami v terciárním vzdělávání v evropských zemích

TOMÁŠ KATRŇÁK, prof. PhDr. PhD.

Fakulta sociálních studií

Masarykova univerzita

katrnak@fss.muni.cz

Vzdělanostní struktura evropských populací se za posledních 20 let změnila. Průměrný podíl mladých lidí (ve věku 25-34 let) v evropských zemích, kteří dosáhli terciárního vzdělání, se od roku 2000 do roku 2020 zvýšil z 25 % na 41 %. Tato vzdělanostní expanze byla doprovázena změnou poměru mužů a žen ve prospěch žen (převrácením genderové mezery). Šance žen na vstup do vysokoškolského vzdělávání se zvyšovaly rychleji než u mužů, stejně jako jejich dosažené terciární vzdělání. Text analyzuje faktory, které ovlivňují převrácení genderové mezery v terciárním vzdělávání v evropských zemích. Analyzuje data z prvního kola průzkumu Generations and Gender Surveys (GGG-1) shromážděné v rámci programu Generations and

Gender Programme (GGP). Zabývá se vzdelanostní hypogamií (manželství, kde je vzdělání manželky vyšší než vzdělání manžela), vzdelanostní homogamií (manželství, kde je vzdělání manžela stejné jako vzdělání manželky), rozvodem a neúplnými rodinami. Text ukazuje, že tyto faktory zvyšují dosažené terciární vzdělání pro ženy a muže v odlišné míře. Převracejí genderovou mezeru, která nicméně efekt těchto faktorů zpětnovazebně posiluje.

Klíčové slová: nerovnosti, gender, vysokoškolské vzdělávání, Evropské země

Život, štúdium, sociálna a edukačná adaptácia ukrajinských študentov a študentiek na slovenských univerzitách

GIZELA BRUTOVSKÁ, Mgr. PhD.

Katedra sociálnych štúdií

Univerzita P.J. Šafárika v Košiciach

gizela.brutovska@gmail.com

Vojna na Ukrajine priniesla značné zmeny do života miliónov ľudí, vrátane študentov. Mnohí z nich boli nútení opustiť svoje domovy a hľadať príležitosti na štúdium v zahraničí. Univerzity v SR sa stali domovom pre značný počet ukrajinských študentov a študentiek. Cieľom tejto prezentácie je predstaviť výsledky výskumu, ktorý sa zaoberal problematikou sociálnej a edukačnej adaptácie ukrajinských študentov a študentiek na Slovensku. Výskum sa zamerával na identifikáciu problémov, s ktorými sa študenti stretávajú, a na navrhnutie riešení, ktoré by im pomohli s adaptáciou na nové prostredie. Výskum prebiehal formou dotazníkového šetrenia medzi ukrajinskými študentmi a študentkami. Dotazník sa zaoberal rôznymi témami, ako napríklad: problémy s každodenným životom (jazyk, zdravie, bývanie, stravovanie, voľný čas), spokojnosť so štúdiom (obsah a formy vzdelávania, metódy výučby, pedagógovia, študijná skupina), kultúrna adaptácia, faktory ovplyvňujúce rozhodnutie študovať na Slovensku, príprava na príchod na Slovensko a univerzitu, záujem o návrat na Ukrajinu po ukončení vojny alebo štúdia, vplyv sociodemografických charakteristík na adaptáciu. Výskum ukázal, že ukrajinskí študenti a študentky sa stretávajú s rôznymi problémami, s ktorými sa potrebujú vyrovnávať pri adaptácii na nové prostredie. Najčastejšími problémami sú psychické problémy, jazyková bariéra, aklimatizácia a sociálna adaptácia. Študenti sú vo všeobecnosti spokojní so štúdiom, ale oceňujú a vyhľadávajú aj rôzne formy pomoci pri riešení ich problémov.

Klíčové slová: každodenný život, motivácia, záujem o návrat na Ukrajinu

7. Lokální demokracie a její legitimita v České republice a na Slovensku.

Prostor střetu zájmů či spolupráce?

Garantují: Doc. Mgr. Dan Ryšavý, Ph.D., Filozofická fakulta UP Olomouc; Prof. RNDr. Ján Buček, CSc., Prírodovedecká fakulta UK v Bratislave

Od obnovy miestnej samosprávy v Česku a na Slovensku uběhlo „kristovských“ 33 let. V orgánech místních samospráv zasedly během třech dekád stovky tisíc zastupitelů a desítky tisíc (přímo či nepřímo) volených starostů a dalších představitelů obcí. Místní samospráva představuje jeden z nejrozšířenějších způsobů participace občanů na správě věcí veřejných, ale také kariévní příležitost pro politiky, jež se politice věnují „na plný úvazek“. Obnovu samosprávy na obou stranách řeky Moravy provázal obdobný étos. Na druhé straně se od počátku v Česku a na Slovensku lišilo nastavení klíčových institucí (např. způsob volby starostů).

V obou zemích patří obecní samospráva mezi politické instituce s nejvyšší důvěrou občanů. Politické strany se v místní politice viditelně angažují obvykle jen ve větších městech. Přitom je lokální samospráva chápána jako škola demokracie. Občané mají přímou zkušenost s lokální demokracií a v každých volbách v Česku a na Slovensku kandiduje velké množství kandidátů. Jak se na místní demokracii a možnost angažovat se v ní dívají občané Česka a Slovenska? Vnímají ji jako místo spolupráce či spíše prostor pro střet soupeřících zájmů? Jaká je důvěra občanů v lokální samosprávu a vede lokální participace k prodemokratickým postojům obyvatel? Může vysoká fragmentace obcí (např. oproti sousednímu Polsku) paradoxně podporovat demokratickou stabilitu? A jak vnímají lokální demokracii její volení účastníci – starostové a zastupitelé obcí a měst? To jsou jen některé otázky, které si lze klást v souvislosti s tématem sekce.

Obec a – obec: otázka vymezení vesnické komunity v periferní oblasti (reflexe na okraji problematiky legitimních podob lokální demokracie

HANA ŠLECHTOVÁ, Mgr. Ph.D.

NATAŠA MATULAYOVÁ, Mgr. Ph.D., BSBA

Univerzita Palackého v Olomouci

hana.slechtova@gmail.com

Malé vesnice v periferních oblastech představují výzvu pro komplexnější uvažování o sociálním poutu v kontextu současné společnosti. Modernitě vlastní individualismus s typickou pluralitou relativně slabých pout jedince k různým skupinám, komunitám a prostředím, blízkým i vzdáleným (Singly), kontext časoprostorového rozpojení (Giddens) i organicko-solidaritní podmíněnosti (Durkheim) místní každodennosti děním na regionální, národní, nadnárodní i globální úrovni je tu relativizován faktem nevyhnutelného sdílení života s početně malým a takřka neměnným okruhem stále týčž lidí na prostorově relativně izolovaném místě. Pouto solidarity (v durkheimovském smyslu) se navíc jeví jako specificky související se vztahem k (zemědělské) půdě. Právě boj o ni, v současnosti tolik aktuální, nabourává zdání perifernosti, prostoupené představou, že „život je jinde“. I (ba právě) na lokální úrovni se tak potenciálně odehrává „velká politika“; je ovšem otázkou, nakolik a v jakém smyslu je předmětem starostí místních samospráv, resp. očekávání k nim vztahovaných a kompetencí jim vyhrazených. Pro odpověď na tuto otázku je užitečné nejprve hledat klíč k pochopení vesnické komunity v takových oblastech.

Lokální demokracii lze a je třeba vnímat širě než tak, jak je vymezena politickým systémem zastupitelské demokracie. Příspěvek diskutuje koncepci vesnické komunity v periferní venkovské oblasti, jež by byla relevantní jak sociologicky, tak prakticky (mj. pro účely komunitní sociální práce). Snaží se nahlížet vesnickou komunitu malé obce jako skupinu i jako vztahovou konfiguraci. Zohledňuje aspekt sociale i commune, a to zejména specificky v kontextu vlastnictví a spravování půdy.

Klíčové slová: lokální demokracie; sociální pouto; komunita; venkovské periferie

Odpovede vybraných lokálnych spoločenských na ohrozenia ich spoločenského rozvoja

IMRICH VAŠEČKA, PhDr., PhD.

Bratislava

vaseckaimrich78@gmail.com

Transformácia spoločnosti na Slovensku započatá na prelome 80-tych a 90-tych rokov minulého storočia znamená okrem iného šancu pre renesanciu spoločenského rozvoja

lokálnych spoločenstiev a pre riešenie ich spoločenských problémov v súlade s princípom subsidiarity.

Cieľom prieskumu bolo zistiť, ako sa vybrané lokálne spoločenstvá vyrovnávali v polovici 90-tych rokov a vyrovnávajú v súčasnosti so situáciami, ktoré ohrozujú ich spoločenský rozvoj, aké stratégie volili/volia na ich prekonanie a čiastočne aj to, čo ovplyvňovalo/ovplyvňuje ich voľbu.

Pre svoju prácu sme si vybrali štyri obce v regióne Spiš, ktorého obce prešli po 2. vojne komplikovanými zmenami. Obce tvoria dve dvojice susediacich obcí s podobným druhom ohrozenia, veľkosti obce a charakterom zloženia ich obyvateľov. Pri výbere obcí sme sa riadili intenzitou ohrozenia, ktoré pred obcami stáli začiatkom 90-tych rokov. Išlo o vyššie ohrozenia ako u ostatných obcí v okolí.

Typy strategických činností podľa A.D. Chandlera sme pre prípad skúmaných obcí adaptovali na stratégiu prežitia, obrany a likvidácie ohrozenia. Skúmané lokálne spoločenstvá uplatnili spočiatku stratégiu prežitia, ktorá spočívala v zmene alokácie prostriedkov. Po jej úplnom alebo čiastočnom neúspechu nasledovala stratégia obranná, ktorá sa v jednotlivých obciach líšila svojim zameraním. Uplatnenie diskontinuitnej stratégie narážalo na odpor časti obyvateľov pre jej nesúlad s ich kultúrnymi preferenciami. Výber a realizáciu stratégií ovplyvňovali rôzne podmienky, predovšetkým spoločenský potenciál, v tom hlavne vnímanie zmien vonkajšieho a vnútorného prostredia a kultúrne preferencie, štruktúra moci a strategické vedenie.

Kľúčové slová: Sociálne ohrozenie, spoločenský rozvoj, spoločenský problém, spoločenský potenciál, strategické činnosti

Local democracy and legitimacy in Slovakia according to local councillors

JÁN BUČEK, prof. RNDr. CSc.

MICHAL KLOBUČNÍK, RNDr., PhD.

MARTIN PLEŠIVČÁK, RNDr. PhD.

Katedra ekonomickej a sociálnej geografie, demografie a územného rozvoja

Fakulta prírodných vied

Univerzita Komenského v Bratislave

jan.bucek@uniba.sk

Although it seems that local democracy and sufficient legitimacy are deeply embedded within the Slovak political and governance system, it needs permanent observation and reflection. To understand development in this field, it is important to address notions of its crucial actors. Among them, the most massive participants with quite decisive powers are local councillors. From this councillors' perspective, we focus on the role of selected government actors, the influence of selected non-governmental actors, opinions on participation, cooperation and governance. Satisfaction with councillors' work, including the limits and pressures they face is also very important in evaluating local democracy functioning as a pillar of democracy in general in each country. We also discuss their opinions on the selected grounds of councillors' legitimacy, considering the more extensive meaning of this issue, overcoming electoral legitimacy as local representatives. We derive our evaluation e. g. on literature on procedural legitimacy or throughput legitimacy. Besides a more general framework, we pay attention to various personal and political factors, as well as the impact of urban-rural divide. The contribution is based on an extensive survey among local councillors in Slovakia within the European Councillor Survey during October 2023.

Kľúčové slová: local councillors, democracy, legitimacy, survey, Slovakia

Občanská participace očima starostů na příkladu participativních rozpočtů

PAVEL ŠARADÍN, doc.
Univerzita Palackého v Olomouci
pavel.saradin@upol.cz

Výzkumy i odborná literatura nám ukazují, že existuje poměrně značná shoda ohledně účasti občanů na ovlivňování a utváření veřejných politik. Podpora participativních a občansky inkluzivních postupů jde napříč různými politickými úrovněmi i politickým spektrem, což se odráží v uplatňování široké škály demokratických inovací. Hlavní pozornost je věnována způsobům a typům občanské participace, včetně toho, jak jsou úspěšné. Nás zajímá méně prozkoumaná perspektiva. Tou je otázka vnímání a hodnocení občanské participace ze strany starostů. Právě lokální úroveň je nejčastějším prostředím pro participaci občanů. Zaměřujeme se na nejrozšířenější praxi demokratických inovací, kterou je participativní rozpočtování. Na základě hloubkových polostrukturovaných rozhovorů s 24 starosty malých a středně velkých měst ve třech stredoevropských zemích (Česká republika, Slovensko a Polsko) se zamýšlíme nad jejich postoji a názory k občanské participaci v rámci definovaných participativních procesů.

Hlavním cílem našeho příspěvku je přinést mezinárodní empirický pohled na výzkum postojů starostů k participaci občanů na úrovni malých a středně velkých měst. Zajímají nás zejména jejich motivy (proč zavedli nebo pokračují v participační praxi rozpočtů), jak chápou a hodnotí jejich průběh, jakých výsledků dosahují a jaké přínosy spatřují v zapojení a vlivu občanů na rozhodování o financích na lokální úrovni.

Klíčové slová: Demokratické inovace; starostové; participace

Mapování důvěry a demokratických hodnot mezi zastupiteli evropských obcí a měst

JAKUB LYSEK, Mgr., Ph.D.
DAN RYŠAVÝ, Doc. Mgr., Ph.D.
PAVEL ŠARADÍN, Doc. Mgr., Ph.D.
Filozofická fakulta
Univerzita Palackého v Olomouci
jakub.lysek@upol.cz

V demokratických společnostech získala důvěra rozsáhlou pozornost odborníků, neboť je spojena s vyššími úrovněmi institucionální legitimacy, společenské a politické angažovanosti a rozvojem sociálního kapitálu a dalšími faktory. Lze předpokládat, že v obcích, kde zastupitelé projevují důvěru jeden v druhého, starostovi a příslušným zúčastněným stranám, je větší pravděpodobnost lepšího demokratického výkonu. Radní s vyšší mírou důvěry budou více věřit občanům a podporovat iniciativy, které podporují jejich zapojení. Příspěvek se nejdříve zabývá zdroji důvěry na individuální úrovni a kontextuálními faktory, které objasňují rozdíly v míře důvěry mezi zastupiteli v evropských demokraciích. Analyzovány jsou tři dimenze důvěry: mezilidská, institucionální a důvěra v místní politickou dynamiku. Cílem je zjistit, zda existuje souvislost mezi důvěrou a různými postoji a názory zastupitelů. Vzhledem k tomu, že obce zavádí mechanismy pro občanskou participaci, pro rozhodování a konzultace, zaměřujeme analýzu na postoje místních politiků k podpoře občanské účasti a participativních iniciativ. Analýza zohledňuje vliv ideologických orientací, příslušnosti k vládnoucím koalicím či opozičním frakcím, dále individuální charakteristiky a národně specifické odlišnosti. Shrnutě, jde nám o ucelený pohled na vztah mezi důvěrou politiků a jejich podporou participativní demokracie a identifikaci klíčových faktorů ovlivňujících tuto dynamiku.

Klíčové slová: důvěra, postoje místních zastupitelů, participativní demokracie, komparativní výzkum

Spolupráce, konflikt a legitimita ve slovenské samosprávě

EWELINA KANCIK-KOŁTUN, Dr.
Instytut Nauk o Polityce i Administracji
Wydział Politologii i Dziennikarstwa
Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej
ewelinakancik@o2.pl

Projekt, o ktorom bude moje vystúpenie, sa nazýva Korelácia medzi politizáciou samosprávy a občianskou spoločnosťou na Slovensku. Tento projekt bol schválený a bol spolufinancovaný Národným Vedeckým Centrom v Poľsku, pre výskum na Slovensku.

Počas výskumnej cesty som chcela diagnostikovať vývoj súčasného stavu občianskej spoločnosti na Slovensku. Sústrediac sa na výskum na tému občianskej spoločnosti ma preto zaujímali faktory, ktoré ju ovplyvňujú, ako sú: politické strany, samospráva a jej politizácia, úroveň participatívnej demokracie, mimovládne organizácie a tretí pilier a občianska aktivita. Fenomén recesie vo vývoji slovenskej občianskej spoločnosti, ktorý som pozorovala, ma inšpiroval k tomu, aby som sa ho pokúsila vedecky vysvetliť. Tento stav bol podmienený dávnejšími politickými a spoločenskými udalosťami na Slovensku. Z mojej predbežnej kvantitatívnej analýzy výsledkov volieb na úrovni samosprávneho kraja (samosprávny kraj) na Slovensku vyplýva vysoká miera politickej participácie v samosprávnych krajoch

Kľúčové slová: Slovensko, samosprávny kraj, občianska aktivita, mimovládne organizácie, politické strany

Kandidáti krajnej pravice v komunálnych voľbách na Slovensku

JOZEF ZAGRAPAN, PhD.
Sociologický ústav SAV, v. v. i.
jozef.zagrapan@savba.sk

Zatiaľ čo analýze voličov krajnej pravice je v aktuálnych štúdiách venovaná značná pozornosť a literatúra identifikuje niekoľko premenných, ktoré spája s touto voľbou, výskum kandidátov týchto strán je viac v úzadí. Tento príspevok sa zameriava práve na túto medzeru vo výskume. Na základe dostupných dát o kandidátoch v komunálnych voľbách na Slovensku v roku 2023, ktoré je možné získať z kandidátnych listín (ako sú napríklad vek, pohlavie, vysokoškolský titul, alebo zamestnanie) a dát o obciach na Slovensku, sme analyzovali, ktoré faktory sú spojené s kandidatúrou za krajne pravicové strany. Výsledky ukazujú, že kontextuálne faktory, ktoré v literatúre tradične súvisia s voľbou týchto strán, ako napríklad nezamestnanosť alebo prítomnosť menšiny, zdá sa nehraju pri kandidatúre významnejšiu rolu. Na druhej strane sa ukazuje, že tak ako v prípade voličov krajnej pravice, na individuálnej úrovni aj u kandidátov platí, že sa s väčšou pravdepodobnosťou jedná o mužov, zamestnaných, skôr mladších ako starších, bez vysokoškolského vzdelania.

Kľúčové slová : Krajná pravica, Kandidáti, Komunálne voľby, Slovensko

Ženy ve vedení největších českých měst

DAN RYŠAVÝ, Doc. Mgr., Ph.D.
Filozofická fakulta
Univerzita Palackého v Olomouci
dan.rysavý@upol.cz

Podle Centra pro americké ženy a politiku při Rutgers University zůstává New York City jediným z desíti největších amerických měst, v němž dosud do nejvyššího úřadu nezvolili ženu. Do čela desíti největších měst Slovenska bylo od roku 1990 zvoleno jednapadesát mužů a jediná

žena (v Prešově v letech 2014 a 2018). V České republice se primátorek doposud nedočkala Ostrava, Plzeň a Olomouc. Po komunálních volbách 2022 byly historicky první primátorky zvoleny v Hradci Králové a v Českých Budějovicích. Jde jen o další, sám o sobě triviální doklad nízkého zastoupení žen v reprezentativních orgánech různého typu a úrovní v obou zemích? Ač k tomu někdejší společná historie, a naopak odlišné volební systémy svádí, nezabývám se v příspěvku komparací situace na Slovensku a v Česku. Soustředím se na ženy v exekutivních orgánech (radách) TOP10 měst Česka a speciálně na „politické profesionálky“, tj. zastupitelky uvolněné pro funkci, jež mohou – řečeno s Weberem – žít nejen „pro“ politiku, ale také „z“ politiky. Důvody jsou tři. Prvním je fakt, že i přes převažující nedůvěru vůči politickým stranám a stranictví vůbec se v komunálních volbách v největších městech o hlasy voličů utkávají především parlamentní politické strany. Druhým je zjištění politologů, že míru zastoupení žen v zastupitelstvech největších měst ovlivňují i faktory, které u menších obcí nehrají takovou roli. Třetí důvod má povahu metodologickou. Omezení počtu sledovaných měst dovoluje zabývat se politickými drahami komunálních političek, což je téma, které stálo doposud mimo pozornost politologů či sociologů.

Klíčové slová: města, ženy a politika, politická dráha, politické strany, Česko

Lokálna demokracia a ľudsko-právne záväzky

ZUZANA KUSÁ, PhDr., CSc.
Sociologický ústav SAV, v. v. i.
zuza.kusa@savba.sk

Príspevok sa opiera o dlhodobé sledovanie politického diskurzu a politik podporujúcich prístup k bývaniu v Slovenskej republike. Pokúša sa odpovedať na otázku, prečo kritika adresovaná Slovenskej republike prostredníctvom kontrolných mechanizmov medzinárodných dohovorov týkajúca sa prístupu k bývaniu a ani zavádzané programy podpory bývania a dostupné financovanie nevyvolali zásadné zmeny na miestnej úrovni. Ukážeme že hodnota samosprávnosti, princíp subsidiarity ako aj posilnená konzervatívna tradícia zásluhovosti a osobnej zodpovednosti za bývanie môže blokovať možné pokusy centrálnych vlád ukladať miestnym samosprávam povinnosti v oblasti prístupu k bývaniu. Silná pozícia Združenia miest a obcí Slovenska ako sociálneho partnera a člena tripartity je tiež súčasťou vysvetlenia nemiznúcich ťažkostí nízkopříjmových skupín v prístupe k bývaniu. Práca na príspevku bola podporená projektom VEGA č. 2/0110/23.

Klíčové slová: záujmy verejnosti, právo na bývanie, subsidiarita

8. Spoločnosť v ne/bezpečí?

Garantujú: PhDr. Karol Čukan, CSc., Sekcia sociológie armády SSS pri SAV; PhDr. Dominika Pažická Černáková, PhD., MO SR; Mgr. Jitka Laštovková, Ph.D., Univerzita Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem

Je naša spoločnosť pod vplyvom zhoršujúcej sa bezpečnostnej situácie v bezpečí alebo je ohrozená, a napriek tomu sa cíti bezpečne? Ako k aktuálnemu stavu bezpečnostnej situácie v našom regióne pristupujú štátne inštitúcie, bezpečnostné zložky, a ako sa tým mení spoločnosť? A predovšetkým, ako tento stav vníma verejnosť (laická aj odborná) a obyvatelia ČR a SR, v čom sa líšime medzi sebou a v čom od zvyšku sveta? Participanti budú mať možnosť aj prezentovať svoju perspektívu chápania vzťahu spoločnosť – aktuálna bezpečnostná situácia

a obohatiť sekciu o originálne teoretické aj empirické príspevky súvisiace s problematikou bezpečnosti a obrany.

Bezpečnosť Slovenska z pohľadu verejnosti

KAROL ČUKAN, PhDr. CSc.

MILAN ŠMÍDA, Dr.

Sekcia sociológie obrany SSS pri SAV

karcuk@centrum.sk

Vnímanie bezpečnosti krajiny má na Slovensku mnoho špecifik. Špecifika vidno z pohľadu porovnania s inými krajinami, najmä krajinami ako je ČR, Poľsko, či iných najmä západných krajín Európy. Špecifiká sú aj v pohľade jednotlivých sociálne demografických skupín. Sociológia by sa mala vysporiadať s analýzou (popisom) týchto špecifik.

Príspevok by bude zaoberať tým ako „prežívajú“, „vnímajú“ bezpečnosť Slovenska jednotlivé skupiny, resp. ako sa menil v čase, s pokúsim sa nielen opísať a charakterizovať tieto špecifiká z pohľadu verejnosti, ale aj z pohľadu politických elít, ktoré rozličným spôsobom reagovali a reagujú na „hlas“ verejnosti.

Pri pohľade na dnešnú situáciu vo vnímaní bezpečnosti Slovenska, spôsobu jeho zabezpečenia sa treba pozrieť do minulosti. Primárne údaje k tomu sú a je potrebné ich podrobiť sekundárnej analýze. Je potrebné, sa pozrieť na tento jav z pohľadu procesov, ktoré prebiehali v minulosti. Vystúpenie by malo mať charakter príspevku historickej sociológie, ale aj politológie. Analýza historických faktov by mohla prispieť k vysvetleniu rozporupnosti posudzovania tohto fenoménu v súčasnosti.

Kľúčové slová: bezpečnosť, verejnosť, politické elity, verejná mienka

Vývoj bezpečnostného prostredia očami obyvateľov Slovenska

PAVEL CZIRÁK, pplk. PhDr. PhD.

Ministerstvo obrany SR

czirakp@outlook.com

Príspevok sa zameriava na vnímanie bezpečnostnej prostredia Slovenska v zrkadle verejnej mienky. V článku sa porovnáva vývoj názorov občanov na vybrané druhy vnútorných a vonkajších bezpečnostných hrozieb. Uvádza názory občanov na úlohy ozbrojených síl SR a medzinárodné bezpečnostné ukotvenie Slovenska. V príspevku sa ďalej bližšie rozoberajú zdroje dôvery a nedôvery občanov v ozbrojenú silu.

Kľúčové slová: bezpečnostné hrozby, ozbrojená sila SR, bezpečnostné prostredie

Ochota brániť krajinu – prehľad stavu na Slovensku k r. 2023 a návrhy riešenia

HUGO GLOSS

DEKK Inštitút

hugo.gloss@dekk.sk

Vo februári 2024 začal tretí rok rusko-ukrajinskej vojny, ktorá v slovenskej verejnosti aj akadémii oživila dlho prehliadanú tému obrany vlastnej krajiny. Prezentácia sa zameriava na prehľad ochoty brániť svoju krajinu (Willingness to Defend / Willingness to Fight) v kontexte prieskumov verejnej mienky na Slovensku. Ponúka stručný prehľad dostupných dát od vzniku Slovenskej republiky a analyzuje faktory, ktoré vplyvajú na mieru ochoty brániť krajinu nameranú v roku 2023, medzi ktoré patrí napríklad nárast kvality života alebo absencia kolektívnej identity v spoločnosti. Zároveň ponúka riešenia, ktoré reflektujú slovenské realie a tiež „lessons learned“ z vojny na Ukrajine.

Kľúčové slová: ochota brániť, vlast, vojna, Slovensko

Ochota brániť krajinu - stav výskumu v Európe, meniac sa povaha vojny a možnosti zlepšenia

PAVOL KOSNÁČ

DEKK Inštitút

pavol.kosnac@dekk.sk

Ochota brániť krajinu je metrika, ktorá sa začala štandardne merať v dobách studenej vojny. Predtým sa merala zriedka, predovšetkým preto, že vojenská služba a obrana krajiny bola štátom vnímaná ako samozrejma občianska povinnosť, o ktorej sa nediskutuje - a nechota bojovať za záujmy svojej krajiny mala nezriedka za následok obvinenie z vlastizrady, ku ktorej sa viazali prísne tresty. Tento príspevok poskytne náhľady do toho, aké dáta sa v tejto oblasti zbierajú v Európe v poslednom polstoročí, a ako sa tieto zbery vyvíjajú - ovplyvnené ako spoločenskými zmenami, rastom poznania z prostredia psychológie aj neurovied, ako aj meniacou sa povahou moderného ozbrojeného konfliktu. Na záver zaznejú aj niektoré odporúčania, ktoré vznikli v prvej polovici roku 2023 v rámci projektu CEDMO na Karlovej univerzite, pôvodne formulované pre decision-makerov z krajín V4.

Kľúčové slová: ochota brániť, vlast, vojna, Európa

Vzťah novej generácie mládeže na Slovensku k bezpečnosti a obrane

DOMINIKA PAŽICKÁ ČERNÁKOVÁ, PhDr. PhD.

Ministerstvo obrany SR

d.cernakova.d@gmail.com

Každá generácia disponuje jedinečnou generačnou osobnosťou, ktorú formujú podobné životné skúsenosti, pričom koncept generácií umožňuje narábať s generáciou ako s kategóriou so špecificky vymedzenými znakmi formovanými spoločenskými zmenami a zároveň ako kategóriou vytvárajúcou a vstupujúcou do týchto zmien. Generácia Z, ktorá v súčasnosti predstavuje najväčšiu časť mládeže na Slovensku, bola z hľadiska bezpečnosti formovaná relatívne pokojnými a mierovými podmienkami, čo prispelo k postupnému vytrácaniu vzťahu k oblastiam obrany a bezpečnosti. Je to však zároveň generácia, ktorá sa v súčasnosti musí vyrovnávať s následkami drastických kríz spojených nielen s pandémiou ochorenia COVID-19, ale najmä výrazným zhoršením bezpečnostného prostredia v podobe vojenského konfliktu za hranicami Slovenska. To, akým spôsobom sa generácia Z s uvedenými zmenami vyrovná, bude do veľkej miery formovať budúci charakter spoločnosti na Slovensku. Cieľom príspevku je predstaviť výsledky výskumu vzťahu súčasnej mládeže k obrane a bezpečnosti a poukázať na niektoré súvislosti plynúce z aktuálneho stavu tohto vzťahu.

Kľúčové slová: výskum, generácia Z, obrana, bezpečnosť

Spoločenské limity vojenského personálu plne profesionálnych ozbrojených síl Slovenskej republiky

LUBOŠ BERKY, Mgr.

Ministerstvo obrany SR

lubos.berky@mod.gov.sk

Neoddeliteľnou súčasťou bezpečnostného systému Slovenskej republiky sú ozbrojené sily Slovenskej republiky (ďalej len „OS SR“). Pre plne profesionálne OS SR, ktoré v podstate vznikli v roku 2006 bolo určenie správnej a fungujúcej personálnej stratégie životným záujmom aj takej organizácie akou je rezort ministerstva obrany. Ten musí predvídať vývoj v slovenskej spoločnosti a najmä v spojitosti s neustále sa meniacim civilným trhom práce, ale z hľadiska zaistenia obrany a bezpečnosti našej krajiny je nutné predvídať aj zmeny a vývoj v

bezpečnostnom prostredí. Vývoj bol v rezorte obrany od roku 2006 do roku 2019 poplatný postupne sa zlepšujúcim životným podmienkam a stabilne dobrej bezpečnostnej situácii, priaznivej pre Slovenskú republiku. Posledných päť rokov vývoja však postupne odkrýva chyby, ktorých sa slovenská spoločnosť dopustila vo vzťahu k zodpovednosti za vlastnú bezpečnosť a dnes sme v situácii, ktorá nevzbudzuje pocit bezpečia ani pripravenosti ochrániť našu spoločnosť pred viacerými bezpečnostnými ohrozeniami. Predkladané vystúpenie načrtne niektoré vplyvy vývoja spoločnosti na profesionálnych vojakov, Systém personálneho manažmentu a tým aj na pripravenosť OS SR, ktoré sú hlavným nástrojom zabezpečenia našej vonkajšej bezpečnosti.

Kľúčové slová: ozbrojené sily, vojenský personál, personálny manažment

Generační odlišnosti v Armádě České republiky: Výzvy a specifika práce s generací Z

EVA PAVLÍKOVÁ, PhD.

Armáda České republiky

JITKA LAŠTOVKOVÁ, PhD.

FSE Univerzita J. E. Purkyně v Ústí nad Labem

VÁCLAV KMONÍČEK

Filozofická fakulta

Univerzita Karlova v Praze

pavlikovae@army.cz

Cílem příspěvku je představit charakteristiky a odlišnosti generací sloužících v Armádě České republiky. Budou diskutovány různé pohledy na práci s generací Z, pokud jde o její největší odlišnosti.

Na základě dotazníkových šetření mezi příslušníky/ (a příslušnicemi) AČR realizovaných v letech 2018–2023 budou představeny rozdíly a podobnosti v postojích k profesi vojáka/vojákyne a vybraným podmínkám služby. Rozdíly mezi generacemi mají zásadní dopady na motivaci (ke vstupu, setrvání, respektive odchodu), způsob velení a řízení (leadershipu), ale i koncepci personální práce včetně řízení kariér. V kontextu zahraničních zkušeností budou představeny největší výzvy věkové diverzity vojenských jednotek profesionálních armád zejména s ohledem na generaci Z, jejíž specifický postoj k vojenské profesi bude definovat budoucí způsob fungování personálu v ozbrojených silách.

Kľúčové slová: generace Z, ozbrojené sily, vojenské jednotky, leadership, věková heterogenita

Zhnuté jablká, sudy alebo sad? (Sociologická reflexia vybraných sociálno-patologických javov v špecifickom prostredí ozbrojených bezpečnostných zborov)

KAROL MURDZA, doc., PhD.

Akadémia Policajného zboru v Bratislave

karol.murdza@gmail.com

Autor príspevku reaguje na inšpiratívny názov (otázku) sekcie: „Spoločnosť v (ne)bezpečí?“, ktorý ho podnietil sformulovať niekoľko výskumných otázok, na ktoré sa pokúša pomocou dostupnej teórie a empirie nájsť aspoň čiastkové odpovede. Je bezpečnosť spoločnosti (slovenskej, globálnej) v rukách ozbrojených deviantov? Zodpovedá mediálny obraz o „policajnej mafii“ skutočnej realite? Je početnosť a štruktúra prejavov sociálno-patologického správania v inštitúciách (najmä polícii) zodpovedných za bezpečnosť občanov na Slovensku diametrálne odlišná od iných demokratických krajín? Čo je príčinou sociálnych deviácií a kriminality policajtov? Aké vysvetlenie nám ponúka dostupná sociologická teória? Je výskyt sociálno-patologických javov v ozbrojených bezpečnostných zboroch spôsobený len individuálnym zlyhaním jednotlivcov (tzv. „zhnuté jablká“), alebo je výsledkom zlyhávania bezpečnostných organizácií a inštitúcií (tzv. „zhnuté sudy“), alebo príčiny tohto sociálno-patologického fenoménu

spočívajú v oveľa širších a globálnejších súvislostiach, tzn. v zlyhávaní celého systému fungovania súčasnej globálnej postmodernej spoločnosti (tzv. „zhnitý sad“)?

Kľúčové slová: bezpečnosť, kriminalita, policajti, sociálne deviácie, sociálno-patologické javy

Sociologická charakteristika disponibilných skupín

JOZEF MATIS, doc. RSDr., PhD.

Katedra filozofie Fakulty humanitných vied

Žilinská univerzita v Žiline

matisd@lmn.sk

V príspevku je zdôraznená potreba zaistenia ochrany vonkajších hraníc Európskej únie. Táto úloha je vymedzená za jeden z prvých integračných procesov Európskej únie v bezpečnostnej oblasti. Nie je ešte riešená problematika vytvorenia európskej armády alebo ozbrojených síl Európskej únie. Pozornosť je zameraná iba na vytvorenie riadiacich štruktúr a vyčlenenie síl a prostriedkov, zabezpečujúcich spoluúčasť a súčinnosť jednotlivých členských krajín Európskej únie pri zaisťovaní bezpečnosti vojenského a nevojenského charakteru. Túto úlohu by mali zabezpečovať disponibilné sily jednotlivých štátov Európskej únie, ktoré v príspevku vymedzujem ako sociálne skupiny, pripravené k nasadeniu. Vytvárajú sa v rámci vojenských, polovojenských a nevojenských – teda civilných systémov a to za účelom plnenia osobitých úloh, spojených so zaistením bezpečnosti jednotlivých sociálnych skupín alebo danej spoločnosti. V príspevku vymedzujem ich spoločné znaky, typy a úlohy, ktoré majú plniť.

Kľúčové slová: Bezpečnosť, roviny, stránky a aspekty bezpečnosti, Európska únia, štandardizácia, integrácia, disponibilné skupiny, bezpečnostný systém

Potreby válečných veteránů a jejich rodin: analýzy a implikace

JITKA LAŠTOVKOVÁ, Ph.D.

MIROSLAV BARTÁK, Ph.D.

BENJAMIN PETRUŽELKA, Ph.D.

Fakulta sociálně ekonomická

Univerzita J. E. Purkyně v Ústí nad Labem

MARCELA TRÁVNÍČKOVÁ, Mgr.

Univerzita obrany Brno

jitka.lastovkova@ujep.cz

V příspěvku bude představen komplexní výzkum potřeb novodobých válečných veteránů a jejich rodin v České republice, který je součástí projektu aplikovaného výzkumu, umožňujícího zefektivnit péči o tuto cílovou skupinu. Budou představeny výsledky tří dílčích dotazníkových šetření: mezi veterány, kteří jsou mimo činnou službu alespoň 10 let, mezi těmi, kteří armádu právě opouštějí, a mezi veterány nad 60 let věku, protože každá z těchto skupin má jiné potřeby. Interpretace kvantitativních výsledků bude doplněna analýzou rozhovorů s experty, kteří se profesně péčí o veterány a jejich rodiny věnují. Zohledněna bude situace radikálních změn, které v péči o veterány v rezortu obrany v současné době probíhají, stejně jako legitimní diskuse o tom, zda péči cílit pouze na válečné veterány, tj. účastníky zahraničních operací, nebo všechny bývalé vojáky. Jedná se o dílčí výsledky výzkumného projektu TAČR Koordinovaný model péče o novodobé válečné veterány v České republice. Vycházíme přitom z předpokladu, že vhodně nastavená péče o veterány pomáhá snižovat riziko jejich sociálního vyloučení i politické radikalizace.

Kľúčové slová: válečný veterán, rodiny veteránů, komunitní centrum, dotazníkové šetření, rozhovory

9. Sociálne a kultúrne kontexty konšpiračných teórií a dezinformácií v českom a slovenskom priestore

Garantujú: Mgr. Marie Heřmanová, PhD. Sociologický ústav AVČR, v. v. i. ; Mgr. Dominik Želinský, PhD., Sociologický ústav SAV, v. v. i.

Konšpiračné teórie a dezinformácie sú už takmer dekádu dôležitou témou spoločenského aj politického diskurzu. Tendencia podľahnúť im predstavuje podľa mnohých zásadné ohrozenie pre stabilitu demokratického systému. Situácia je podľa časti spoločenských elít natoľko vážna, že si vyžaduje inštitucionálne riešenia: na Slovensku aj v Českej republike vznikajú štátne aj občianske projekty, ktorých cieľom je moderovať vplyv tzv. „konšpiračnej scény“ na verejný priestor. Ako zdroj tohoto ohrozenia sa často označuje nedostatok digitálnej gramotnosti, informačný pretlak v mediálnom ekosystéme, či účelové jednanie domácich a zahraničných aktérov. Pociťovaná intenzita tohoto problému narástla najmä po roku 2020, keď téma konšpiračných teórií rezonuje v súvislosti s pandemiou Covid-19 a ruskou inváziou na Ukrajinu.

V širokom rámci sociálnych vied sa v posledných rokoch ozývajú kritické hlasy, ktoré upozorňujú na širšie sociálne, kultúrne a politické súvislosti relatívneho úspechu konšpiračných teórií v strednej Európe. Tie podľa nich nepredstavujú len formu sociálnej patológie, ale oveľa komplexnejší a mnohovrstevný fenomén: tzv. „konšpirácie“ môžu byť spôsobom weberovského „znovu-začarovania“ racionalizovaného sveta, prejavom politickej a sociálnej nespokojnosti, ale aj formou kritiky mocenských a ekonomických nespravodlivostí v súčasných spoločnostiach. Priaznivci tzv. „alternatívneho spektra“ neodmietajú nutne vedu, poznanie či objektivitu, ale spochybňujú ich prepletenie s expertnými a politickými diskurzmi, ako aj ich mocenské súvislosti.

Sekcia si kladie za cieľ preskúmať na základe pôvodného výskumu súvislosti popularity konšpiračných teórií a dezinformácií v českom a slovenskom priestore.

Rozšírený socio-epistemický model: makro-koreláty víry konšpiračným naratívum

MATOUŠ PILNÁČEK

PAULÍNA TABERY

Sociologický ústav AV ČR, v. v. i.

matous.pilnacek@soc.cas.cz

Ačkoliv je výzkumu konšpiračních teorií v kvantitativním výzkumu věnována značná pozornost, jeho výsledkem jsou spíše konkrétní empirické poznatky, které jsou málokdy integrované do širšího teoretického rámce. Cílem tohoto příspěvku je přispět k rozvoji socio-epistemického modelu (SEM), který je jedním z teoretických rámců sloužících k porozumění víry konšpiračním teoriím. V rámci SEM víru v konšpirační teorie konceptualizujeme jako součást širšího komplexního systému sloužícího k interpretaci sociální reality. Pro exploraci tento systém zjednodušujeme pomocí tří makro-korelátů zkonstruovaných z dvojic empiricky a teoreticky příbuzných standardních korelátů. Makro-koreláty jsou (1) makro-sociální adheze skládající se z institucionální důvěry a anomie, (2) konspirativita, která se skládá ze spirituality a pseudo-vědeckých přesvědčení a (3) orientace mediální konzumace skládající se z konzumace alternativních a mainstreamových médií. Tato redukce komplexity nám umožňuje zkoumat interakce mezi makro-koreláty a formulovat přehlednější konceptuální model. Pro exploraci makro-korelátů využíváme šetření *Společnost nedůvěry* (N = 3880) provedeného v České republice ve spolupráci Českého rozhlasu, Institutu SYRI a investigace.cz. Výsledky ukazují, že makro-koreláty jsou schopné vysvětlit neobvykle vysokou část variance

víry v konšpirační narativy oproti jiným standardním korelátům (kognitivní reflexe, úzkost, informační gramotnost, osobní potřeba struktury). Zcela dominantním korelátom je makro-sociální adheze následovaná konspiritualitou a orientací mediální konzumace. Na základě výsledků navrhujeme rozšířený socio-epistemický model.

Klíčové slová: konšpirační teorie, důvěra, anomie, konspiritualita, mediální konzumace

Konšpiračné presvedčenia v krajinách V4

ROBERT KLOBUCKÝ, Mgr. , PhD.
Sociologický ústav SAV, v. v. i.
robert.klobucky@gmail.com

Príspevok analyzuje výsledky medzinárodného kvantitatívneho empirického výskumu zameraného na súvislosti konšpiračných presvedčení v krajinách V4. Na základe analýzy dát, získaných prostredníctvom dotazníkového internetového prieskumu realizovaného v novembri a decembri 2023 je možné konštatovať, že vo všetkých skúmaných krajinách stále najviac dominujú konšpiračné teórie súvisiace s pandémiou Covid-19. O niečo menej populárne sú teórie, ktoré sme nazvali antivedeckými a protizápadné konšpirácie. Protizápadné konšpirácie sú zároveň tým typom teórií pri ktorých sa ukazujú najväčšie rozdiely medzi krajinami V4, pričom slovenskí respondenti súhlasia a takýmito konšpiračnými teóriami výrazne najviac. Príspevok tiež analyzuje podobnosti a rozdiely prívržencov konšpiračných teórií v jednotlivých krajinách a ich politické sebazaradenie.

Klíčové slová: konšpiračné teórie, krajiny V4, Covid-19, dôvera

Skúmanie významu vzdelania v kontexte viery v konšpiračné teórie: komparatívna štúdia v rámci krajín V4

TEREZIA ŠABOVÁ, Mgr.
Sociologický ústav SAV, v. v. i.
terezia.sabova@savba.sk

V súčasnosti sú takzvané alternatívne fakty a konšpiračné teórie stále viac diskutované medzi politikmi a vo verejných debatách, najmä vďaka ich viditeľnosti a legitímnosti, ktorú získali v priebehu času. Obavy o dôsledky viery v konšpiračné teórie sa prejavujú v hľadaní národných i nadnárodných stratégií definovania prostriedkov a navrhovania riešení na adekvátne a efektívne potlačenie konšpiračného naratívu. Za jeden z kľúčových nástrojov, ktorý môže pomôcť v boji proti konšpiračným teóriám a dezinformáciám, je považované vzdelanie. Dôležitosť vzdelania pri formovaní postojov ku konšpiračným teóriám sa v rámci mojej štúdie pokúšam priblížiť na základe rozsiahleho komparatívneho kvantitatívneho výskumu, ktorý sa uskutočnil na Slovensku, v Českej republike, Poľsku a Maďarsku (krajiny V4). Tento výskum sa zameriaval na širší kontext sociálnych konfliktov týkajúcich sa konšpiračných teórií. Vzdelanie a jeho dôležitosť boli v rámci výskumu sledované nielen ako "objektívny" t. j. demografický ukazovateľ, konkrétne ako stupeň dosiahnutého vzdelania, ale aj prostredníctvom subjektívneho reflektovania významu formálneho vzdelania pre život respondentov a tiež miery dôvery vo vzdelávací systém týchto krajín. Cieľom tejto štúdie je posilniť naše porozumenie dynamiky, ktorá formuje postoj k konšpiračným teóriám, a jej výsledky môžu prispieť k súčasnej diskusii o vypracovaní efektívnych stratégií na zmiernenie vplyvu dezinformácií a konšpiračných naratífov v spoločnosti.

Klíčové slová: konšpiračné teórie, vzdelanie, V4, komparatívna štúdia

Konšpiračné príbehy, nový mediálny ekosystém a politické znovuzrodenie strany Smer

DOMINIK ŽELINSKÝ, PhD.
Sociologický ústav SAV, v. v. i.
dominik.zelinsky@savba.sk

Príspevok analyzuje vývoj diskurzu politickej strany Smer v priebehu roka 2021. Teoreticky vychádza z teórie sociálnej performancie Jeffreyho Alexandra a teórie pozícií (positioning theory) Patricka Baerta, ktoré ponúkajú koherentný a systematický pohľad na politické konanie. Metodologicky vychádza z tradície kvalitatívnej diskurzívnej analýzy, realizovanej na základe transkripcií príhovorov a diskusných relácií, ako aj textovej analýze príspevkov na sociálnych sieťach a analýze ich časového sledu. Príspevok sleduje vývoj diskurzu predovšetkým v kontexte postupného zblížovania sa strany Smer s priestorom neštandardných alebo alternatívnych médií, ktoré na Slovensku vznikli v priebehu ostatnej dekády. Upozorňuje na význam, ktorý v priebehu roka 2021 nadobudli v politickom diskurze Smeru príbehy o sprisahaní a ako Smeru umožnili priblížiť sa diskurzívnemu svetu alternatívnej mediálnej scény, pre ktorú bolo v kľúčovom období pandémie dôležitou témou predovšetkým očkovanie a pandémie koronavírusu. Zdroj tohoto posunu text identifikuje v problematickej pozícii Smeru po roku 2020, keď vznikom strany Hlas stratil Smer svoju pozíciu na slovenskej politickej scéne. Riešením tohoto problému bola snaha nájsť novú niku v rámci slovenského elektorátu.

Kľúčové slová: konšpiračné príbehy, politická performancia, teória pozícií.

Antivakcinančné presvedčenia a nedôvera k lekárom

ROMAN HOFREITER, doc. Mgr., PhD.
IVAN SOUČEK, PhD.
Katedra sociológie a sociálnej antropológie
Filozofická fakulta
Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici
roman.hofreiter@umb.sk
ivan.soucek@umb.sk

V poslednom období sa pravidelnejšie objavujú prípady prepuknutí ochorení, ako sú osýpky, mumps a čierny kašeľ, v regiónoch, ktoré boli považované za eradikované (Papachrisanthou & Davis, 2019; Sabbe & Vandermeulen, 2016) Príčiny objavovania sa týchto ohnisk sú mnohostranné, viaceré štúdie však poukazujú na vzťah medzi nárastom antivakcinačných presvedčení a následnou stagnáciou alebo poklesom zaočkovanosti pri určitých chorobách (Dubé a kol., 2015; Fasce a kol., 2023). V predkladanom príspevku sledujeme súvislosť medzi antivakcinačnými presvedčeniami a nedôverou k lekárom. Nedôveru k lekárom sledujeme v dimenzii pochybností o odborných vedomostiach lekárov, spokojnosti s komunikáciou lekárov a v rovine súhlasu s tým, že primárnou motiváciou lekárov je zisk na úkor pacienta. Na základe analýzy ukážeme dva závery. Po prvé: Nedôvera k lekárom je dôležitou vysvetľujúcou premennou antivakcinačných presvedčení. Po druhé: súhlas s tým, že primárnou motiváciou lekárov je zisk na úkor pacienta je významnejším zdrojom nedôvery k lekárom ako pochybnosť o odbornom vzdelaní a nespokojnosť s komunikáciou.

Kľúčové slová: Antivax, dôvera k lekárom, komodifikácia medicíny, socioekonomický kontext

Nedôvera k inštitúciám, viera v konšpiračné teórie a sociálna súdržnosť

MARIANNA MRVA, Mgr. PhD.
Sociologický ústav SAV, v. v. i.
marianna.mrva@savba.sk

Nízka úroveň dôvery k inštitúciám je na Slovensku dlhodobo známym javom a jeho negatívny dopad na kvalitu života obyvateľstva je mnohými popísaný. Podozrievavosť voči inštitúciám navyše predstavuje úrodnú pôdu pre šírenie konšpiračných teórií. Širšie spoločenské konzekvencie týchto javov sú však stále málo prebádané.

Naša štúdia si kladie otázku, aký dopad majú nízka dôvera k inštitúciám a viera v teórie, ktoré hovoria o sprisahaní vplyvných elít, na spoločenskú kohéziu? Konkrétne skúma, ako vplyva kombinácia nízkej dôvery k inštitúciám a viery v konšpiračné teórie na medziludské vzťahy, medziskupinové konflikty a pocit polarizácie v spoločnosti.

Pomocou dát z výskumu, ktorý sme na Sociologickom ústave SAV realizovali koncom roka 2022, poukážeme na to, že nedôvera k inštitúciám a viera v konšpiračné teórie majú za následok aj oslabenie spoločenského tkaniva, čo sa prejavuje napríklad vo väčšom sociálnom dištanci voči menšinám, vnímaní konfliktu medzi sociálnymi skupinami, či nedôvere voči iným ľuďom vo všeobecnosti.

Naše závery teda poukazujú na to, že nedôvera k inštitúciám a elitám naruša spoločenskú kohéziu tým, že negatívne vplyva na medziludské vzťahy a vytvára vzdialenosť medzi skupinami.

Kľúčové slová: dôvery; konšpirácie; súdržnosť; inštitucionálna dôvera

„Boha, my ich vyženieme!“: Konšpiračné teórie a neliberálna politika obetí a pomsty

PAVOL HARDOŠ, PhD.
Fakulta sociálnych a ekonomických vied
Univerzita Komenského v Bratislave
pavol.hardos@gmail.com

Tento príspevok sa zameriava na to, ako sa konšpiračné naratívy využívali na artikuláciu úspešnej neliberálnej politickej ponuky na Slovensku. V posledných rokoch bola slovenská politika poznačená politickou nestabilitou, personalizáciou politiky a zvýšenou polarizáciou, ktoré ešte viac podkopali dôveru v jestvujúce politické inštitúcie a procesy. Začiatkom roka 2020 bola zvolená široká pravicová koalícia, ktorá viedla kampaň s populistickým protikorupčným programom. Avšak nesúrodé a nestále správanie koalície, neschopnosť splniť svoje protikorupčné sľuby a jej neúspešné zvládanie pandémie vytvorili kontext, v ktorom sa darilo konšpiračným naratívom. Sociálni demokrati Roberta Fica (SMER-SD), zosadení od moci v roku 2020, sa priklonili ku krajnej pravici a spolupracovali s nacionalistickými a fašistickými silami. Ich opozičná komunikácia sa sústredila na dezinformácie proti očkovaniu, obviňovanie z amerického vplyvu a ovládnutia slovenských politických lídrov, proruskú propagandu, útoky na občiansku spoločnosť a nezávislé médiá a obviňovanie zo sprisahania s cieľom kriminalizovať, umlčať a dokonca zavraždiť funkcionárov predchádzajúcej vlády. Táto komunikácia bola posilnená širším konšpiračným mediálnym ekosystémom, ktorý ich tvrdenia umiestňoval do superkonšpiračných naratívov predstavujúcich Slovensko ako jedinečnú obeť Covidovej tyranie, škodlivého západného ideologického vnucovania, proukrajinskej politiky a americkej kontroly. Na základe analýzy mediálneho obsahu a kvalitatívnej analýzy diskurzu tento príspevok ukáže, ako sa tieto konšpiračné naratívy využívali na konštruovanie viacnásobnej identity obetí, ktorá si vyžaduje politickú reprezentáciu pomsty

Kľúčové slová: konšpiračné teórie, neliberalizmus, politický diskurz, Slovensko

10. Tradice a současnost konzumace alkoholu v ČR a SR: vzorce, funkce, sociální souvislosti

Garantující: PhDr. Jiří Vinopal, PhD., katedra sociologie FF UK Praha, prof. Martin Bútora, CSc

Zatímco různé oblasti společenského vývoje za uplynulých pětatřicet let již byly podrobeny důkladné reflexi, neplatí to zcela pro fenomén, který je s námi dnes a denně: alkohol. Od vydání komplexní sociologické analýzy role alkoholu v našich zemích v průkopnické knize Martina Bútorý „Mne sa to nemôže stať“ v roce 1989 se mnohé proměnilo, mnohé zůstalo stejné nebo přinejmenším velmi podobné – víme však co a do jaké míry?

Dostaly změně takové ukazatele, jako jsou výše spotřeby v různých sociálních skupinách, jejich konzumační vzorce nebo skladba preferovaných nápojů? Proměnila se role, jakou alkohol sehrává v běžných životech obyvatel? Do jaké míry v nich zastává spíše úlohu veselého společníka, a do jaké roli panovačného démona? Proměnila se skladba nebo úroveň sociálních rizik, která jsou s konzumací alkoholu spojena? A jaká dnes vlastně dominují? Dokážeme i dnes najít komplexní sociální souvislosti konzumace alkoholu v podobě kulturních vzorců, historických tradic a železné košile zvyku, symbolického statusu různých druhů nápojů nebo samotného vnímání alkoholu a společenské tolerance k jeho konzumaci?

Cílem panelu je shromáždit příspěvky k tematice konzumace alkoholu v našich zemích, které poskytnou oborově široký obrázek tohoto fenoménu. Prezentace, které nasvítí, co vede Slováký a Čechy k pití alkoholických nápojů, jak se vzorce a formy konzumace mění a vyvíjí v čase, jaká jsou skutečná, jakož i vnímaná, pozitiva a negativa jeho konzumace v realitě našich zemí. V panelu jsou proto vítány příspěvky perspektiv sociologických, psychologických, etnologických, historických, ale také adiktologických nebo sociálně preventivních. Klíčovým spojovacím prvkem bude sociální rovina reflexe fenoménu, tedy zaměření na místo alkoholu v životě současných společností České a Slovenské Republiky.

Pivo jako součást regionální identity na příkladu okresu Uherské Hradiště

LIBOR ZAJÍC, Mgr.
Filozofická fakulta
Historický ústav
Masarykova univerzita
zajic@phil.muni.cz

Moravské Slovácko, zakomponované z velké části do okresu Uherské Hradiště, je regionem silně prostoupeným lidovou kulturou a místním patriotismem, který se promítá také do pivní kultury. V této části Moravy fungovaly od 19. století tři průmyslové pivovary, jejichž výrobky se prodávaly v určitých částech regionu (zvýrazněno díky „rajonizaci“ v 2. polovině 20. století). Každý z nich pracoval se svými zákazníky jistým způsobem, přičemž zde můžeme sledovat silný akcent na regionální symboly v marketingu. Cílem příspěvku je zhodnotit roli pivovarů ve vytváření místní identity a roli značek piva v každodennosti jejich konzumentů. Dále také sledovat reakce lidí na proměny pivní kultury po roce 2000 a fakt, že všechny zdejší průmyslové pivovary byly uzavřeny a místo nich vznikly malé řemeslné provozy, jejichž práce se zákazníky se v některých případech snaží navázat na tradici uzavřených pivovarů, v jiných pak cílí zcela jiným směrem.

Klíčové slová: pivo, pivní kultura, region, folklór

Proměny rolí piva a hospod v české společnosti na pozadí změn vzorců konzumace alkoholu v Evropě

JIRÍ VINOPAL, Ph.D.
Sociologický ústav AV ČR, v. v. i.
jiri.vinopal@soc.cas.cz

Alkoholické nápoje a vzorce jejich konzumace hrají v různých společnostech různé role, přičemž část z nich jsou role společenské, a to zejména v souvislosti se setkáváním, komunikací nebo utvářením lokálních a národních identit.

Příspěvek na příkladu České republiky, a na pozadí proměn konzumačních vzorců evropských zemí, ukáže, jak se tyto dlouhodobě zdánlivě stabilní role mohou proměňovat, a nastínit, jaké společenské dopady takové proměny provázejí nebo do budoucna přinášejí.

Fenomény, na něž bude směřována největší pozornost, jsou česká hospoda a české pivo, které jsou již prakticky po staletí vnímány jako význačné prvky společenského života a národní symboliky v českých zemích. Ukážeme, zda a jak se v průběhu posledních desetiletí proměňuje jak chování (vzorce konzumace, návštěvnost atp.), tak také vnímání těchto jevů samotných a funkcí, které plní pro příslušníky české společnosti. Širším pozadím pro hodnocení těchto proměn bude situace v dalších, zejména evropských, zemích, a pro ně specifických přechodů od tradičních vzorců (beer countries, wine countries, spirit scountries) k jiným rolím alkoholických nápojů i okolností jejich konzumace.

Informace budou vycházet z dat WHO o konzumaci alkoholu v jednotlivých zemích a z projektu Hospody a pivo v české společnosti, který formou každoročně opakovaného reprezentativního dotazníkového šetření od roku 2004 provádí Sociologický ústav AV ČR.

Klíčové slova: české pivo, česká hospoda, beer country

11. Spotřeba a spotřebitel: prieniky konzumerizmu do spoločnosti

Garantujú: Mgr. Milan Zeman, Sociologický ústav SAV v. v. i., doc. RNDr. František Križan, Ph.D., PriF UK Bratislava

Za ostatné roky došlo k výrazným zmenám v (nákupnom) správaní spotrebiteľov mnohých post-socialistických krajín. Vo všeobecnosti sa stretávame s označením konzumná spoločnosť, ktorej prejavom je konzumerizmus. Ako opozitum vzniklo niekoľko alternatív, ktoré odmietajú globálne trendy v spotrebe. Ide o udržateľnú spotrebu až po hnutie za antispotrebu. Výrazný vplyv na zmenu spotrebiteľského správania mala aj pandémia Covid-19. Sekcia je zameraná prevažne na sociálne a environmentálne aspekty (udržateľnej) spotreby, ako aj hľadanie alternatív a trendov v spotrebe v zmenenom nákupnom správaní spotrebiteľov. Predpokladáme aktívnu účasť odborníkov zo sociológie, geografie a ekonómie zo SR a ČR.

Prodejci a spotřebitelé v medicíně využívající části těla druhého člověka

HANA KONEČNÁ, doc.
Jihočeská univerzita
hkonecna@zsf.jcu.cz

Vyspělé technologie přinášejí stále další možnosti využívající části těla jednoho člověka k léčbě či „vylepšení“ části těla druhého člověka. Některé procedury jsou život zachraňující (například krevní transfuze), jiné přispívají k lepší kvalitě života příjemce (například „omlazující“ plazmalifting). Dle platné legislativy musí být poskytnutí části těla aktem altruistickým,

dobrovolným a bezplatným, akceptovatelné jsou pouze náhrady nákladů spojených s dárcovstvím (cestovné, ztráta výdělku). Nové EU nařízení k užití substancí lidského původu (Regulation on standards of quality and safety for substances of human origin intended for human application) je ve fázi přijetí a implementace, jedním z jeho hlavních cílů je umožnit bezpečnou přeshraniční cirkulaci těchto substancí. Jako hlavní etický princip ponechává dobrovolné a neplacené dárcovství.

Nabídka však naprosto nedostačuje poptávce. Někteří poskytovatelé proto řeší situaci rozšířením „kompenzací“ za dárcovství. Česká republika je v poměru na obyvatele největším EU producentem plazmy, vajíček určených pro asistovanou reprodukci a také tkání odebraných zemřelým. Zároveň se ovšem významně snižují počty dárců krve a dárcovské programy ze státních center asistované reprodukce téměř zmizely. Tržní prostředí je napnuté, strategie nafukování kompenzací za části těla ovšem zřejmě dosáhla svých hranic a možnosti nazývat tyto procedury ještě dárcovstvím. Řešení jsou zřejmě jen dvě: 1. Trvat na dárcovském systému, ale vzhledem k nízké nabídce (malý počet skutečných dárců) omezit možnosti využívání těchto substancí na život zachraňující procedury. 2. Přejít na komerční systém, v němž sice nabídka uspokojí poptávku, ale společnost se rozdělí na prodejce těchto substancí a jejich spotřebitele - kupující.

Klíčové slová: substance lidského původu, komercializace, dárcovství

Tri dekády premien nákupného správania spotrebiteľov na Slovensku

MILAN ZEMAN, Mgr.

Sociologický ústav SAV, v. v. i.

FRANTIŠEK KRIŽAN, Doc., RNDr. PhD

Katedra regionálnej geografie a rozvoja regiónov PrF UK

KRISTÍNA BILKOVÁ, Mgr., PhD.

Geografický ústav SAV, v. v. i.

milan.zeman@savba.sk

Nakupovanie každého z nás nie je v čase a priestore stále, mení a vyvíja sa počas nášho života. V príspevku sa zameriavame na premeny nákupného správania spotrebiteľov na Slovensku za ostatné tri dekády. Identifikované premeny sme zovšeobecniili do 5 skupín na základe faktorov a procesov, ktoré ich formovali. Prvú skupinu predstavujú generačné premeny. Ide o deskripciu medzigeneračných špecifických nákupných preferencií spotrebiteľov vrátane lokalít nákupu. Ďalšia premena súvisí so zmenami postoja k nakupovaniu. Za ostatné tri dekády sme svedkami prechodu nákupných zvyklostí od utilitárnych k hedonistickým vzorcom. K ďalšej premene patrí zmena miesta a lokality nákupu. V prvom prípade ide o výraznú preferenciu veľkometrážnych maloobchodných predajní typu hypermarket a supermarket ako hlavného miesta nákupu. Nakupovanie spotrebiteľov nie je v priestore limitované nákupy mimo obce bydliska vrátane cezhraničných nákupov sú na vzostupe. Ďalšia premena spotrebiteľov súvisí so zmenami ich percepcií pri nákupe a hodnotení kvality a ceny potravín. Ide o náznak odklonu od masovej spotreby a príklonu k uvedomelej spotrebe. Najaktuálnejšie premeny sú vzťahované na dosah pandémie Covid-19 na nákupného správania spotrebiteľov na Slovensku.

Tento príspevok bol podporený Vedeckou grantovou agentúrou Ministerstva školstva, vedy, výskumu a športu Slovenskej republiky a Slovenskej akadémie vied prostredníctvom projektov VEGA 2/0144/22 a VEGA 02/0037/21 a Agentúrou na podporu výskumu a vývoja prostredníctvom grantu APVV-20-0302.

Klíčové slová: spotrebiteľ, nákupné správanie, konzumná spoločnosť, transformácia maloobchodu

Výpovedná hodnota ePetície

KAMIL CHARVÁT, Mgr.
Sociologický ústav SAV/ELDUKE
eldukeba@gmail.com

Značky sa pri hľadaní svojej trhovej diferenciácie často uchylujú k definícii brand purpose, teda dôvodu ich existencie nad rámec dosahovania štandardných obchodných výsledkov. Často pritom vstupujú do polarizujúcich spoločenských tém, na čo zákazníci reagujú boycottmi alebo buycottmi.

Zatiaľ najúspešnejší spotrebiteľský boycott na platforme petície.com predstavuje iniciatíva za predčasné ukončenie vianočnej reklamy Telekomu z roku 2023, ktorá mala byť skrytou podporou LGBT agendy. V priebehu mesiaca ju podpísalo 15 700 ľudí.

Ambíciou príspevku je preskúmať možnosti a limity, ktoré nám ponúkajú online petície ako zdroj dát o občianskej a konzumerskej participácii, práve na príklade spomínanej petície proti reklame Telekomu.

Kľúčové slová: Brand activism, boycott, epetition

The Financialisation of Housing and Housing-related Family Support in Hungary

BENCE KOVÁTS, PhD.
European University Institute (Italy)
Centre for Economic and Regional Studies
Békéscsaba, Hungary
bence.kovats@eui.eu

The paper analyses the impact of the financialisation of housing on the role of the family in access to housing, using Hungary as a case study. On the one hand, the paper takes a long view by reviewing the main trends in the development of parental assistance to adult children in accessing housing since the Second World War. On the other hand, two waves of the Hungarian Housing Survey are analysed in order to consider the effect of parental socio-economic determinants on the provision of assistance in accessing housing for adult children. The data reveal that parental support was more frequent in periods of intense housing commodification and less frequent in periods of limited availability of mortgage finance. This finding suggests that, in Central and Eastern Europe, as in Western Europe, the commodification of housing has contributed to the spread rather than the decline of parental support. The results of the analysis suggest that stricter building regulations and the spread of mortgage lending led to an increase in the provision of financial support and a decrease in parental labour support. As the provision of financial support depends on parents' class and place of residence, parents' lower than highest occupational status and residence outside Budapest have a negative effect on the parents' ability to support their adult children's access to housing.

Kľúčové slová: housing, financialisation, family, young adults, Hungary

Stieglerova post-marxistická kritika konzumerizmu a její nedostatky

KAREL NĚMEČEK, Mgr.
Olomouc
471344@mail.muni.cz

Príspevek si klade za cieľ zbežne predstaviť teóriu a kritiku konzumerizmu z pera Bernarda Stieglera. Stiegler v návaznosti na Marxe i Webera interpretuje súčasnosť ako

hyper-konzumeristickou. V zobecněle konzumní společnosti pak podle něho dochází k zobecnění proletarizace, kdy i konzumenti se stávají proletarizovanými, tedy podrobenými mašinérii, tentokrát kulturních a programových průmyslů. Marketing provázející produkci těchto průmyslů postupně zkratuje touhou jako projekci možných budoucností, ke kterým se já pozvedává, a nahrazuje ji okamžitým uspokojováním krátkodobých a proměnlivých pudů. Dochází ke ztrátě savoir faire, savoir vivre i savoir théorique, tedy praktického vědění, vědění, jak žít pospolu, i vědění, jak si osmyslňovat vlastní žitý svět. Současný hyper-konzument se ve Stieglerově pojetí stává reaktivním, roztěkaným příjemcem stále se měnící nabídky možností. V polemice s novým duchem kapitalismu Boltanskiho a Chiapello Stiegler rozporuje, že by současný kapitalismus s sebou nesl nového ducha. Naopak, stejně jako je hyper-konzumní a hyper-moderní současnost především zintenzivněním předchozích trendů, je i zintenzivněním ztráty ducha, které dosáhlo všeobecnosti. Opětovné okouzlení světa a revitalizaci ducha pro Stieglera slibuje jeho vlastní projekt navrhuující alternativní, post-kapitalistickou organizaci společnosti. Stieglerovu diagnózu současnosti soustředěnou kolem konzumerismu v prezentaci předstávím kriticky, a to zejména ze dvou aspektů. Za prvé, v návaznosti na marxistické kritiky ukážu, jak Stieglerovo zobecnění proletarizace vede k analytické neschopnosti pojmut třídní nebo skupinové hierarchie a nerovnosti. Za druhé, následujíc kulturně citlivější teorie zdůrazním, jak Stiegler redukuje konzumenty na pasivní až zautomatizované, aniž by jim přiznal interpretační kapacity. To samo nutně nevyvrací Stieglerovu teorii, ale naznačuje, že se Stiegler dopouští jistého zjednodušení.

Klíčové slová: Stiegler, konzumerismus, marketing, kritika, post-marxismus

12. České a slovenské vězeňství: oddělené i provázané

Garantují: Mgr. Lukáš Dirga, Ph.D, Katedra sociologie a sociální práce, Filozofická fakulta Západočeská univerzita v Plzni; Ing. Alena Lochmannová, Ph.D., MBA, Fakulta zdravotnických studií Západočeské univerzity v Plzni

Po rozpadu společného státu se cesty slovenského a českého vězeňství formálně rozešly, stále si nicméně udržují řadu společných rysů a výzev. Předmětná sekce nabízí prostor pro reflexi a komparaci historického vývoje ale i současného stavu a výzev vězeňství v Česku i na Slovensku. Zejména v českém kontextu zažívá v posledních letech sociologický výzkum vězeňství a otázek s tím souvisejících poměrně výrazné oživení a téma vězeňství postupně proniká do mainstreamového proudu sociologického bádání. Vytvořením prostoru v rámci nabízené sekce bychom rádi podpořili další rozvoj české a slovenské penitenciární sociologie.

Otevřená věznice v Jiřicích očima odsouzených

EVA BIEDERMANOVÁ, MGR.

Institut pro kriminologii a sociální prevenci

EBiedermanova@iksp.justice.cz

V letech 2018-2021 byl Institutem pro kriminologii a sociální prevenci proveden výzkum v tzv. otevřené věznici v Jiřicích. Jedním z jeho cílů bylo zmapovat posilování protektivních faktorů u odsouzených. Pro sběr dat byly zvoleny narativní polostrukturované rozhovory, které byly doplněny baterií psychologických metod. Příspěvek přináší krátký vhled do změn v chování odsouzených ve výkonu trestu v otevřené věznici.

Klíčové slová: Otevřená věznice, narativní polostrukturované rozhovory, výkon trestu odnětí svobody

Vězeňské útěky v Česku a na Slovensku: představy, obavy, realita

LUKÁŠ DIRGA, Ph.D.

Katedra sociologie a sociální práce
Západočeské univerzity v Plzni

dirga@ff.zcu.cz

Příspěvek se věnuje problematice vězeňských útěků z perspektivy penitenciární sociologie. Autor na základě vlastního výzkumu tematizuje nejčastější předpoklady a stereotypy týkající se útěků z vězení, identifikuje nejčastější obavy (včetně reakcí okolí) spojené s vězeňskými útěky a na základě práce s empirickými daty srovnává reálný stav v kontextu Česka a Slovenska. V rámci konferenčního příspěvku je věnována pozornost srovnání Česka a Slovenska s trendy převládajícími v zahraničí.

Klíčové slová: Útěky; Vězení; Penitenciární sociologie; Česko; Slovensko.

Porevoluční proměny vězeňské tetováže jako významného markantu tzv. druhého života odsouzených

ALENA LOCHMANNOVÁ, Mgr. Ing., Ph.D. et Ph.D., MBA

Fakulta zdravotnických studií
Západočeské univerzity v Plzni

lochmann@fzs.zcu.cz

Vězeňské tetování má v českém i slovenském vězeňském prostředí dlouholetou tradici a je si zároveň nejen charakterově, ale také funkčně podobné. Příspěvek reflektuje proměny této tetováže po roce 1989, kdy se proměnil nejen charakter tetování, ale i významy a jeho možné využití jakožto indikátoru závadových aktivit. Tetování je přitom pojímáno jako nástroj pro percepci tzv. druhého života odsouzených. Příspěvek představuje základní proměny tetování v rovině symboliky, techniky provedení, vymezuje tetování jako směnný artikl, ale také statusový aspekt s přesahem do oblasti dílčí radikalizace odsouzených v případě vybrané symboliky. V komparaci s českou a slovenskou praxí vězeňské tetováže bude zmíněna i zkušenost ze zahraničních věznic.

Klíčové slová: Tetování, vězeňské tetování, subkultura

13. Otvorená sekcia

Garantujú: Doc. Dr. Helena Kubátová, PhD., Univerzita Palackého v Olomouci, Doc. Roman Hofreiter, PhD., PhDr. Zuzana Kusá, CSc., SÚ SAV, v.v.i, Mgr. Jana Strussová, PhD., SÚ SAV, v. v. i.

Postmoderná rodina

PETER GURÁŇ, PhDr., PhD

Katedra sociológie
Filozofická fakulta Trnavskej univerzity

guranpeter11@gmail.com

Jedným z výrazných znakov súčasného spoločenského vývoja u nás sú veľmi dynamické a často zásadné zmeny našich rodín. Tieto zmeny sú intenzívne vnímané tak v rovine individuálnej ako aj celospoločenskej, u nás často až politickej. Celospoločenská diskusia sa

väčšinou zužuje na hodnotový „súboj“ medzi tradičnou a modernou rodinou. Vedeckú diskusiu aktívne otvára objektivistická demografia a subjektivistická psychológia. Paradoxne, sociológia, najmä jej teoretická reflexia sa tejto živej a nesmierne atraktívnej téme akoby vyhýbala. V našom príspevku sa pokúsime otvoriť diskusiu k teoretickému konceptu postmodernej rodiny, ktorý sa v rôznych podobách a pomenovaniach úspešne používa na analýzu súčasných zmien rodiny v euro-americkom kultúrnom kontexte. Pokúsime sa identifikovať spoločné a špecifické indikátory rodinných zmien na Slovensku v porovnaní s Európou. Zároveň na pozadí paradoxov globalizácie a fragmentalizácie súčasnej spoločnosti, vysokých hodnotových preferencií rodiny a jej nízkej stability ukážeme nové, postmoderné črty súčasného rodinného správania. Zamyslíme sa nad tým, ako rodina pláva v prúde tekutej modernity.

Kľúčové slová: zmeny rodiny, hodnota rodiny a dieťaťa, tekutá modernita

Home office - vyjednávanie medzi prácou a domovom

VIERA POLÁKOVÁ, Mgr.
Sociologický ústav SAV, v. v. i.
viera.polakova@savba.sk

Príspevok sa venuje problematike home officu, ktorý sa stal na Slovensku bežným (dočasne aj preferovaným) typom pracovného pomeru až v období pandémie Covidu 19 (roky 2020-2021), a to pre riziko šírenia infekčného ochorenia. Náhle a striktné zavedenie home officu ovplyvnilo celú spoločnosť a to tým, že viedlo k rôznym neočakávaným, nepredvídateľným a nepoznaným situáciám u zamestnávateľov i zamestnancov, ako aj u ich rodinných príslušníkov. Príspevok sa sústreďí na tému vyjednávania hraníc aktérov medzi prácou a domovom v priestore domova. Pri skúmaní tohto vyjednávania ide najmä o zameranie sa na rodové aspekty delby práce, na aspekt prítomnosti detí, ktoré si vyžadujú starostlivosť, ale aj na čas a priestor, v ktorom k vyjednávaniu aktérov prichádza. Medzi relevantné teórie, ktoré sa venujú skúmanej téme, patria teórie hraníc medzi prácou a rodinou a teórie dichotómie verejného a súkromného priestoru.

Príspevok vychádza zo zistení kvantitatívneho výskumu, realizovaného online formou na reprezentatívnej vzorke respondentov pracujúcich na home office na Slovensku. Kvantitatívny výskum, zostavený z niekoľkých dimenzií (rodový aspekt, rodinno-pracovný konflikt, autonómia a podobne), prináša pomocou mapovania postojov a názorov respondentov poznatky, ktoré pomôžu hlbšie pochopiť procesy a interakcie prebiehajúce v domácom prostredí, ktorého súčasťou je home office. Môžu tiež prispieť k lepšiemu nastaveniu procesov, podmienok a hraníc medzi súkromným a verejným. Získané poznatky sú na Slovensku unikátne, keďže problematike home officu sa doterajšie výskumy venovali prevažne z aspektu dopadov pandémie Covid 19.

Kľúčové slová: home office, domov, vyjednávanie, rod

Souvislost mezi životní spokojeností, kvalitou života, sebeúctou, smyslem pro soudržnost a postoji seniorů ke stáří a stárnutí

RADKA BUŽGOVÁ, doc., PhDr., Ph.D.
Ústav ošetrovatelství a porodní asistence
Lékařská fakulta
Ostravská univerzita
radka.buzgova@osu.cz

Cílem našeho výzkumu bylo zjistit postoje seniorů žijících v komunitě ke stáří a stárnutí a jejich souvislost s životní spokojeností, kvalitou života, sebeúctou a smyslem pro soudržnost. Pro hodnocení postojů ke stáří a stárnutí byla použita česká verze dotazníku WHO AAQ (Attitudes to Ageing Questionnaire), který vyhodnocuje postoje ke stáří ve třech doménách: psychosociální

ztráty, fyzické změny a psychologický růst (skóre 8-40 v každé doméně). Další sledované parametry byly hodnoceny dotazníky: životní spokojenost (Life Satisfaction Index for the Third Age – Short Form - LSITA-SF12), smysl pro soudržnost (Sense of Coherence - SOC-13), kvalita života (Older People Quality of Life questionnaire - OPQOL-Brief), sebeúcta (Rosenberger Self-esteem Scale - RSES). Výzkumu se zúčastnilo 1157 seniorů s průměrným věkem 72,7 let (SD=6,5), z nichž bylo 74,5 % žen. Nejvyšší skóre v postojích ke stáří bylo zjištěno v doméně fyzické změny (průměr=28,2; SD=4,4), dále v doméně psychologický růst (průměr=27,9; SD=3,7) a nejnižší skóre v doméně psychosociální ztráty (průměr=25,9; SD=3,7). Pomocí Spearmanova korelačního koeficientu byla zjištěna souvislost mezi celkovým skórem postojů ke stáří a stárnutí a kvalitou života ($r=0,591$; $p<0,001$), sebeúctou ($r=0,491$; $p<0,001$), smyslem pro soudržnost ($r=0,506$; $p<0,001$) i životní spokojeností ($r=0,648$; $p<0,001$). Pomocí vícenásobné lineární regrese byly zjištěny prediktory postojů seniorů ke stáří a to kvalita života ($\beta=0,288$; $p<0,001$) a životní spokojenost ($\beta=0,494$; $p<0,001$). Podpora kvality života a životní spokojenosti seniorů může přispět k pozitivnějšímu hodnocení vlastního stáří a stárnutí.

Klíčové slová: gerontologie, kvalita života, postoje / gerontology, quality of life, attitudes

Vplyv individualistických citov na životné dráhy

MÁRIA SURÍKOVÁ, Ph.D.

Prievidza

maria.surikova@gmail.com

Spoločenské city zohrávajú dôležitú úlohu v každom druhu spoločnosti. Aj keď sa city obyčajne považujú za vnútornú záležitosť prežívania jednotlivca, už dávno je známe, že do ich formovania, reprodukovania i prejavovania výrazne vstupujú ľudia, s ktorými žijeme a stretávame sa. Hoci v sociologickom skúmaní zohrávajú city málokedy ústrednú úlohu, okrajovo sa s nimi stretávame v sociologických analýzach pomerne často. Moderné spoločnosti, pre ktoré je typické individualistické zameranie spoločenskej organizácie, určujú citom špecifický rámec ich formovania a prejavovania. V tomto ohľade sú známe napr. teórie romantickej lásky, čistých vzťahov, davového správania a celá oblasť vplyvu masmédií na city a iné.

Klíčové slová: city, modernita, individualizmus, životné dráhy

Proměny diskurzu papežů o sexuálním zneužívání nezletilých kněžími

RENÁTA SEDLÁKOVÁ, Ph.D.

Cyrlometodějská teologická fakulta

Univerzita Palackého

renata.sedlakova@upol.cz

Při analýze více než 4000 textů signovaných papeži od poloviny 90. let publikovaných na oficiální webové stránce vatican.va v angličtině byl identifikován zvýšený výskyt termínu krize a prevalence inkluzivních zájmen. Ačkoliv papežové mluví o různých krizích (ekonomické, environmentální, pandemické, válečné), oficiální diskurz Svätého stolce nezahrnuje krizi sexuálního zneužívání nezletilých kněžími, ačkoliv skandály týkající se sexuálního zneužívání provázejí katolickou církev již více než půl století a ve veřejném a mediálním diskurzu jsou tyto případy označovány jako krize sexuálního zneužívání. Jak se o tomto citlivém tématu hovoří v oficiálních dokumentech posledních tří papežů a jak se vyvíjí diskurz Svätého stolce o sexuálního zneužívání? Autoři se zaměřují na použité komunikační strategie a na pojmenování situace a vyjádření vztahů s oběťmi, představiteli církve, věřícími a veřejností. Poukazují na to, jak hlavy katolické církve aplikovaly prvky krizové komunikace v reakci na tyto kontroverzní události a jejich diskusi ve veřejném prostoru. Lingvistická analýza ukazuje, že komunikace papežů katolické církve ohledně sexuálního zneužívání byla odlišná. Jan Pavel II. se tématu v

oficiální komunikaci vyhýbal. Benedikt XVI., ačkoliv se obětem omluvil, hájil primárně dobré jméno církve a jednání problémových jedinců spojoval s celkovým úpadkem víry. Až současný papež František o tématu mluví otevřeně a spojuje sexuální zneužívání s klerikalismem a zneužíváním moci v církvi obecně. Slovní spojení krize sexuálního zneužívání ale nepoužívá ani jeden z nich.

Klíčové slová: sexuální zneužívání nezletilých kněžími; diskurs Svatého stolce; krizová komunikace

Jak se prostřednictvím metody situační analýzy plánuje výzkum

HELENA KUBÁTOVÁ, doc., PhDr., PhD.

JITKA ZEHNALOVÁ

Filozofická fakulta

Univerzita Palackého v Olomouci

helena.kubatova@upol.cz

Příspěvek se týká kvalitativní metodologie analýzy českého produkčního systému literárního překladu. Cílem příspěvku není diskutovat věcná zjištění našeho výzkumu, ale ukázat: 1. jak se prostřednictvím situační analýzy vytváří předmět výzkumu, 2. jak se konstruuje výzkumný vzorek, 3. jak se konstruuji výzkumné otázky, 4. jak se sbírají data a 5. jaké jsou výhody a limity situační analýzy.

Pro sběr dat od klíčových aktérů produkčního systému (nakladatelé, redaktoři, distributoři, překladatelé, literární agenti, knihkupci atd.) používáme polostrukturované rozhovory. Pro konstruování vzorku aktérů pro rozhovory jsme sestavily „Messy Situational Map“. Jedná se o mapu předpokládaných elementů, které vstupují do výzkumné situace. Vzorek případů vznikal postupně v průběhu sběru, analýzy a interpretace dat tak, jak jsme vybíraly z „Messy Situational Map“ aktéry, se kterými jsme vedly rozhovory. Velmi brzy nás rozhovory vedly k aktérům a vazbám, které nebyli součástí původní „Messy Situational Map“. V průběhu sběru dat jsme tedy na mapu doplňovaly další elementy. Elementy jsme začaly třídit za pomoci predikční strukturační matice situace, čímž začala vznikat „Ordered Situational Map“. Tato mapa nás následně orientovala 1. při konstruování vzorku aktérů (komunikačních partnerů), 2. při formulování výzkumných otázek a 3. při přípravě scénářů rozhovorů s aktéry. Linie mezi „Messy Situational Map“ a „Ordered Situational Map“ je flexibilní. „Ordered Situational Map“ je ve skutečnosti neustále se uspořádávající mapa; bylo by chybou považovat „Ordered Situational Map“ za hotový výsledek výzkumu. Je to jen nástroj, který pomáhá dále uspořádat data a připravovat základnu pro vytváření „Social Worlds/Arenas Maps“, které slouží k proniknutí do sociálního světa aktérů v dané situaci.

Klíčové slová: situační analýza, literární překlad, předmět výzkumu, výzkumný vzorek, produkční systém

Getting tired of responding to survey questions? Patterns of low-effort responding in surveys across four decades

MILOSLAV BAHNA, Ing. Mgr, PhD.

ONDREJ BUCHEL, PhD.

Sociologický ústav SAV, v. v. i.

miloslav.bahna@savba.sk

It is well established that the willingness of people to participate in surveys has been declining over the past decades. Several measures are implemented to motivate people to participate in surveys and provide their responses. However, in a situation of an ever-growing number of commercial as well as academic surveys fielded worldwide it is plausible to expect that respondents might be not only less inclined to agree to participate but are also less likely to

provide thorough and diligent answers to the questions posed. Our paper explores the question if a rise in low-effort responding – the lack of engagement with survey questions – can be observed among survey participants worldwide in the last 30 years. To this end, we analyse International Social Survey Programme (ISSP) data, covering a period from 1986 to 2019. Using straight lining of question batteries as a measure of low-effort responding, we model low-effort responding while controlling for individual characteristics, survey topics, question formats and position within the survey as well as survey administration modes and country level effects. We find that the overall share of straight lined question batteries between 1990 and 2015 has increased by 5 to 15 percentage points and show how the answers provided by low-effort respondents distort substantial relationships in the dataset.

Klíčové slová: survey, data quality, ISSP, low-effort responding

Koncept figurace – a co lze od něj očekávat?

JIŘÍ ŠUBRT prof. PhDr., CSc.

Praha

jiri.subrt@fhs.cuni.cz

Výraz figurace zavedl do sociologie Norbert Elias v posledních desetiletích 20. století. Jestliže pro stoupence Eliasových badatelských přístupů se jedná o perspektivní a přínosný koncept, pro durhou, větší část dnešní sociologické scény, je to termín s nezářetelným obsahem a nejasnou relevancí. Autor tohoto příspěvku se pokouší ukázat, v čem spočívá význam a novost figurace v kontextu soudobé sociologické teorie, a jakým způsobem je možné s ní pracovat. Obsah tohoto pojmu nelze podle jeho názoru – jak je to dnes časté – ztotožňovat s procesuálním přístupem, i když má k němu v řadě ohledů blízko. Zároveň je tu i jistá obsahová příbuznost a překryvy s takovými pojmy jako skupina, komunita, společnost, systém, instituce a struktura. Hlavní důvod, který vedl Eliase k tomu, že vedle těchto pojmů považoval za potřebné zavést koncept figurace, lze spatřovat v jeho snaze o překonání základních teoretických dilemat, jež vedly k rozštěpení sociologického myšlení na velké množství odlišných a často protikladných škol a směrů. Autor se v závěru svého příspěvku zabývá otázkou, co se v tomto směru Eliasovi podařilo, a co v jeho pojetí uspokojivě vyřešeno nebylo.

Klíčové slová: figurace; proces; individuum; společnost; strukturatura

Náboženství a národní identita – klíč k pochopení odklonu od náboženství

DUŠAN LUŽNÝ, prof.

Univerzita Palackého v Olomouci

dusan.luzny@upol.cz

Příspěvek ukáže význam spojení (či rozpojení) konkrétní náboženské tradice s národní identitou v české kulturní paměti. Na příkladu obnovy Mariánského sloupu v centru Prahy identifikuje způsoby, kterými se projevuje náboženský rozkol v české národní paměti a identitě, udržuje náboženská paměť v sekulárním prostředí a aktualizuje minulost ve prospěch současných zájmů. Hlavní tezí příspěvku je, že současnou náboženskou situaci ve společnosti (tedy snížení společenského významu náboženství) lze vysvětlit (či porozumět jí) díky porozumění způsobů vytváření a udržování náboženské paměti. Díky této perspektivě se také jasněji ukáží rozdíly mezi kulturní a náboženskou identitou v ČR a na Slovensku

Klíčové slová: náboženství, sekularita, národní identita, paměť

Jazyk ako téma dezinformácií

JAROSLAVA RUSINKOVÁ, PhD., Mgr.
Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra SAV, v. v. i.
jaroslava.rusinkova@juls.savba.sk

Dezinformácie sú súčasťou jazykovej komunikácie členov spoločenstva, preto by mala byť jazykovokomunikačná stránka súčasťou výskumu dezinformácií a falošných správ v interdisciplinárnom kontexte. Dezinformácie možno v tomto zmysle skúmať rôznym spôsobom. Na jednej strane možno sledovať formálnu stránku jazyka, t. j. systém jazykových prostriedkov, štylistiku, komunikačné stratégie a argumentácie, ktorými sa dezinformácie vyznačujú. Na strane druhej možno sledovať dezinformačný diskurz, prostredníctvom ktorého sa v spoločnosti vytvárajú a pretvárajú rôzne typy vzťahov. Okrem toho môže byť jazyk samotnou témou dezinformácií.

Príspevok sa zameriava práve na dezinformačný diskurz o jazyku, t. j. aký obraz o jazyku sa v dezinformačných médiách vytvára a aký má vplyv na vzťah k samotnému jazyku (jazykové mýty), k iným jazykom (cudzíe jazyky) a jazykovým formám (napr. rodovo neutrálny jazyk, menšinové jazyky) a prostredníctvom nich aj k používateľom daných jazykov. Výskum je realizovaný prostredníctvom analýzy internetových článkov na dezinformačných platformách (mediálny alebo internetový diskurz). Metodologickým základom analýz je pragmatické nazeranie na jazyk, ktorý slúži ako prostriedok dosahovania cieľov, a to aj v celospoločenskom rozmere. Spisovná slovenčina v tomto zmysle vystupuje ako kultúrny fenomén, ktorého nepriamym následkom je udržiavanie ideológií lingvocentrizmu a jazykového homogenizmu v (slovenskej) spoločnosti.

Kľúčové slová: jazyková komunikácia, diskurz, jazykový homogenizmus

(Ne)štandardní lídri a politické strany vo volebnom roku 2024 na Slovensku

SILVIA MIHÁLIKOVÁ, prof. PhDr.
MILAN ZEMAN, Mgr.
Sociologický ústav SAV, v. v. i.
silvia.mihalikova@savba.sk

V súčasných teóriách a konceptoch demokracie sa objavili obavy o osudy demokratických režimov v kontexte ohrozenia demokratických princípov a základných hodnôt demokracie. V posledných dvoch dekádach sa na politickej scéne začali objavovať politické subjekty, ktoré boli mimo teoretického rámca definujúceho štandardné strany v demokratickom systéme. Rok 2024 je na Slovensku aj volebným rokom, pretože na jar sa konajú voľby prezidenta SR a v júni voľby do Európskeho parlamentu. V príspevku budeme analyzovať a porovnávať volebné programy kandidátov v prezidentských voľbách a strán kandidujúcich do EP a zároveň ich konfrontovať s volebnými výsledkami. Podkladom k našej analýze budú štatistické dáta z volieb, volebné programy prezidentských kandidátov a politických strán.

Kľúčové slová: demokracia, politické strany, volebné programy

Divided we stand? An in-depth analysis of the ethnic gaps in (ge)political preferences between ethnic Slovaks and ethnic Hungarians in Slovakia

ÁNGEL TORRES-ADÁN, PhD.
Sociologický ústav SAV, v. v. i.
angel.torres@savba.sk

The existence of ethnic gaps in political attitudes between Hungarians and Slovaks in Slovakia is often assumed, but the empirical evidence for their existence is limited. Since ethnic Hungarians number about 400,000 and represent about 8% of the population of the Slovak

Republic, I argue that understanding how ethnic Hungarians and ethnic Slovaks differ politically is key to a better understanding of the Slovak political system and the country's society as a whole. Therefore, the main goal of this paper is to conduct a systematic empirical analysis of potential ethnic gaps, their size and possible causes (linguistic, socio-demographic, ideological, historical, etc.). Do Hungarians and Slovaks have different political and geopolitical attitudes? If so, which attitudes? And what factors contribute to these differences? I plan to answer these three research questions by building on the literature studying ethnic gaps in political attitudes and their sources, and by using survey data overrepresenting ethnic Hungarians collected in Slovakia in the spring of 2024. Specifically, this paper aims to identify, measure, and attempt to identify a set of potential within-group and between group differences causing ethnic gaps in several political (e.g. voter turnout, interest in Slovak politics, etc.) and geopolitical variables (e.g. support for Russia or the West, attitudes towards the V4 group, etc.).

Klíčové slová: ethnic gap, Hungarians, Slovaks, political attitudes, geopolitical preferences

Vzdělání a postoje k Romům v České republice

LAURA FÓNADOVÁ, Ph.D., Mgr.
Masarykova univerzita Brno
Ekonomicko-správní fakulta
TOMÁŠ KATRŇÁK, prof., Ph.D.
Masarykova univerzita Brno
Fakulta sociálních studií
laura@econ.muni.cz

Text představuje kvantitativní šetření zaměřené na vztah mezi postoji obecné populace České republiky k Romům. Analyzujeme data získaná v roce 2021 prostřednictvím omnibusového šetření (na základě kvótního výběru) na vzorku 1 000 respondentů obecné populace starších 18 let. Cílem bylo ověřit, jak postoje neromské populace k romským osobám souvisí s jejich kontakty s romskými osobami. V případě kontaktů jsme se ptali na jejich skladbu (různorodost), přičemž jde o deklarování kontaktů s romskými osobami v šesti oblastech sociálního života. V případě distance šlo obdobně o deklarovanou sociální distanci (přijatelnou vzdálenost) v těchto oblastech. U obou otázek (kontakty a sociální vzdálenost) jsme sledovali také rozdíly podle sociodemografických charakteristik respondentů.

Výsledky ukázaly, že různorodost mezietnických kontaktů souvisí se vstřícnějšími postoji, neumožňují však vyslovit jednoznačný závěr ve smyslu potvrzení tzv. kontaktní teorie. V případě některých sociodemografických znaků kontakty nejsou nutně určujícím faktorem. Pokud jde o osoby s vyšším vzděláním, ti mají méně kontaktů, přesto jsou tolerantnější.

Klíčové slová: postoje, mezietnické kontakty, vzdělání, Romové

Z negramotného Róma sa stáva uvedomelý budovateľ socializmu. Akulturácia Rómov spojená s ich začlenením do robotníckej triedy vo filme Můj přítel Fabián z roku 1954

DANIEL ŠKOBLA, Ph.D.
Ústav etnológie a sociálnej antropologie SAV, v. v. i.
danielskobla@gmail.com

Môj záujem o filmové zobrazenie Rómov je motivované výskumom sociálnych nerovností, postavenia Rómov v spoločnosti, politik či sociálnej praxe integrácie Rómov v temporálnej perspektíve v slovenskej a českej spoločnosti. V príspevku sa zameriam na analýzu filmu Můj přítel Fabián, ktorý vznikol v roku 1954, a ktorého témou sú cesty sociálnej mobility v socialistickom Československu, ktoré boli ponúknuté Rómom v tom čase.

Filmové dielo vnímam ako idealizovaný odraz sociálnej reality, ktorý funguje v určitom rámci, v ktorom sú významy a symboly usporiadané tak, že sú nositeľmi určitého súboru postojov. Filmové obrazy sú teda nositeľmi zhustenej informácie, ktorá môže priamo ale aj nepriamo vypovedať o spôsobe, akým dominujúci predstavitelia spoločnosti konceptualizujú napríklad etnické menšiny a ako k nim pristupujú.

Film *Můj přítel Fabián* zobrazuje rôzne životné situácie, ktoré hlavný hrdina Fabián prežíva v zlievarňach v Ostrave Kunčiciach v procese svojej transformácie z negramotného "cigána" na kvalifikovaného zvárača. Na jednej strane je tento filmový príbeh presýtený koloniálnymi klišé, exotizáciou Rómov, stereotypmi a schematicky zobrazuje imaginárnych Rómov ako zaostalých, nespoľahlivých jedincov, ktorí môžu existovať iba pod paternalistickou starostlivosťou bielych predákov a straníckych funkcionárov. Na druhej strane, príbeh Róma Fabiána ponúka ako východisko emancipačnú stratégiu tejto marginalizovanej etnickej menšiny, ktorá môže byť realizovaná prostredníctvom získania vzdelania a začlenenia sa do robotníckej triedy.

Kľúčové slová: československo, industrializácia, film, Rómovia, integrácia

Podoby konfliktu v občianskej participácii mládeže

KATARÍNA ČAVOJSKÁ, Mgr., PhD.

Tenenet, o.z.

ZLATICA PECHÁČOVÁ, Mgr.

Rada mládeže Slovenska

cavojska.katarina@gmail.com

Občianska participácia predstavuje širokú škálu aktivít vo verejnom priestore, od konkrétnych, hmatateľných foriem napr. v podobe tradičnej politickej participácie ako je účasť vo voľbách až po vysoko symbolické aktivity ako napr. životný štýl súvisiaci s identitou (napr. vegánstvo). Obdobie rokov 2017 až 2023 sa zároveň vyznačuje mnohými spoločenskými turbulenciami, v ktorých významnú úlohu zohrala práve aktivita mladej generácie. Paralelne s tým však významný podiel mladých ľudí rezignoval na spoločenskú a politickú participáciu a presunul sa do roviny ne-participácie, a to tak na individuálnej ako aj na kolektívnej úrovni. Okrem toho pozorujeme, že hoci mladí ľudia predstavujú vnútorne heterogénnu sociálnu kategóriu, väčšina z nich má pocit, že nemajú vplyv na politické rozhodovanie v krajine. Veria, že majú názory, ktoré sú hodné vypočutia, ale politici sa o ich názory nezaujímajú. V tomto kontexte zohráva dôležitú úlohu aj samotná nedôvera dominantnej dospelšej časti spoločnosti a nedostatok záujmu o podporu mladých ľudí a ich občiansku participáciu. V tomto prostredí postupne dochádza k obmedzovaniu možností legitímne vyjadriť svoje názory a angažovať sa vo verejnom priestore. V príspevku sa zameriavame na trendy a štruktúru participácie v kontexte spoločenských udalostí posledných rokov ako aj na bariéry, ktorým mladí ľudia čelia pri zapájaní sa do občianskeho a politického života v krajine.

Kľúčové slová: mládež, spoločenská a politická participácia, ne-participácia